



มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๙๑ ตอนที่ ๑๙๐๑ – ๑๙๑๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์



แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๙๐๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๒



ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มหาวรรค วิปัลลัสกถา ว่าด้วย
วิปลาส ๔ ข้อ ๕๒๕ – ข้อ ๕๒๖

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ทิฏฐิวิปลาสนี้
มี ๔ ประการ

ไม่ได้มีแต่ทิฏฐิวิปลาส แสดงให้เห็นว่าความวิปลาส ความคลาดเคลื่อน
ปรวนแปรไปจากความเป็นจริงนั้น ไม่ใช่เฉพาะทิฏฐิ แต่สัญญาที่วิปลาสได้ และจิตก็
วิปลาสได้

๔ ประการเป็นไฉน ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัญญาวิปลาส (ความ
คลาดเคลื่อนไป) จิตตวิปลาส ทิฏฐิวิปลาส ในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ในสภาพที่
เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าตัวตน ในสภาพที่ไม่งามว่างาม

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัญญาไม่วิปลาส จิตไม่วิปลาส ทิฏฐิไม่วิปลาสนี้
มี ๔ ประการ ๔ ประการเป็นไฉน ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัญญาไม่วิปลาส
จิตไม่วิปลาส ทิฏฐิไม่วิปลาส ในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่า
เป็นทุกข์ ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าไม่ใช่ตัวตน ในสภาพที่ไม่งามว่าไม่งาม

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัญญาไม่วิปลาส จิตไม่วิปลาส ทิฏฐิไม่วิปลาส
๔ ประการนี้แล

สัตว์ทั้งหลายมีความสำคัญในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง มีความสำคัญ
ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข มีความสำคัญในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน



มีความสำคัญในสภาพที่ไม่งามว่างาม ถูกความเห็นผิวนำไป มีจิตกวัดแกว่ง มีสัญญาผิด สัตว์เหล่านั้นติดอยู่ในบ่วงของมาร เป็นสัตว์ไม่มีความปลอดภัยจากกิเลส ต้องไปสู่สงสาร เป็นผู้ถึงชาติและมรณะ เมื่อใดพระพุทธเจ้าทั้งหลายเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ทรงส่องแสงสว่าง พระพุทธเจ้าเหล่านั้นทรงประกาศธรรมนี้ อันให้ถึงความสงบระงับทุกข์ เมื่อนั้นสัตว์ทั้งหลายผู้มีปัญญาได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นแล้วกลับได้ความคิดชอบ เห็นสภาพที่ไม่เที่ยงโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง เห็นสภาพที่เป็นทุกข์โดยความเป็นทุกข์ เห็นสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนโดยความเป็นสภาพไม่ใช่ตัวตน และเห็นสภาพที่ไม่งามว่างาม เป็นผู้ถือมั่นสัมมาทิฐิ ล่วงพ้นทุกข์ทั้งปวง ฉะนี้แล

วิปัสส ๔ ประการนี้ บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฐิจะได้แล้ว ละแล้ว
วิปัสสเหล่าใดละได้แล้ว เหล่าใดละทั่วแล้ว

ความสำคัญผิด ความคิดผิด ความเห็นผิด ในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง
ละได้แล้ว

ความสำคัญ ความคิด ในสภาพเป็นทุกข์ว่าเป็นสุขเกิดขึ้น ทิฐิวิปัสส
ละได้แล้ว

ความสำคัญผิด ความคิดผิด ความเห็นผิด ในสภาพไม่ใช่ตัวตนว่าตัวตน
ละได้แล้ว

ความสำคัญ ความคิด ในสภาพที่ไม่งามว่างามเกิดขึ้น ทิฐิวิปัสส
ละได้แล้ว

วิปัสส ๖ ในวัตร ๒ ละได้แล้ว วิปัสส ๒ ในวัตร ๒ ละได้แล้ว วิปัสส ๔
ละแล้ว และวิปัสส ๘ ในวัตร ๔ ละได้แล้ว วิปัสส ๔ ละแล้ว

ถ้าท่านผู้ฟังต้องการความละเอียดก็พิจารณาตามในสูตรนี้ ซึ่งก็เป็นเรื่องของสัญญาวิปัสส จิตตวิปัสส ทิฐิวิปัสส และการรู้แจ้งอริยสัจธรรมตามลำดับขั้นซึ่งละวิปัสสเป็นขั้น ๆ

การศึกษารวมก็เพื่อให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงในวันหนึ่ง ๆ แม้แต่เรื่องของวิปัสสทั้ง ๓ ก็ควรที่จะได้พิจารณาว่า สัญญาวิปัสส ได้แก่



สัญญาเจตสิก จิตตวิปลาส ได้แก่ อกุศลจิต และทวิภูตวิปลาส ได้แก่ ทวิภูตเจตสิก เพราะฉะนั้น เป็นสภาพธรรมที่ต่างกัน ไม่ใช่เอาสัญญาวิปลาสมาเป็นทวิภูตวิปลาส เพราะแม้ทวิภูตวิปลาสคือมิจาตวิภูตวิปลาสจะดับหมดแล้ว สัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาส ก็ยังเหลืออยู่ แสดงให้เห็นถึงความละเอียดและความต่างกันของทั้งสัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส และทวิภูตวิปลาส

ข้อความใน **อรรถกถา วิภังคปกรณ์ สติปัฏฐานวิภังค์** มีว่า

นามธรรมที่ไม่ปรากฏ เช่น ผัสสะ เป็นต้น คล้ายกับความมืด

ขณะนี้ผัสสเจตสิกเกิดทุกขณะจิต สัญญาเจตสิกก็เกิดทุกขณะจิต แต่ใครเห็น ก็เหมือนกับอยู่ในความมืดที่ไม่สามารถระลึก หรือแทงตลอด หรือรู้ลักษณะที่เกิดขึ้น ทำกิจการงานของนามธรรมเหล่านั้นได้เลย ฉะนั้น จึงต้องอาศัยพระธรรมและการพิจารณาพระธรรมเพื่อคลายความสงสัยในวิปลาสทั้ง ๓ โดยพิจารณาเป็นขั้น ๆ คือ จิตเกิดทุกขณะ สัญญาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง แต่ทวิภูตเจตสิกไม่ได้เกิดกับจิตทุกดวง นี่คือความต่างกัน เพราะฉะนั้น สัญญา วิปลาสได้ในขณะที่เป็นอกุศลจิต โดยที่ไม่มีทวิภูตวิปลาสคือความเห็นผิดเกิดร่วมด้วย

ในขณะที่เป็นอกุศล มีอวิชชา มีความไม่รู้ มีสัญญาที่จำลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ แต่เมื่อปัญญาไม่สามารถแทงตลอดลักษณะที่เกิดขึ้นของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนในขณะนั้น ความจำของสัญญาจึงไม่ได้จำในลักษณะที่เกิดขึ้นและดับไป แต่ความจำของสัญญา จำคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

แม้ว่าสภาพธรรมเกิดและดับ ๆ สัญญาก็จำสิ่งที่กำลังปรากฏซึ่งเป็นอารมณ์ และดับไป ไม่ว่าจะจำทางตาก็ดับ จำทางหูก็ดับ จำทางจมูก จำทางลิ้น จำทางกาย จำทางใจก็ดับ แต่แม้กระนั้นสัญญาขณะนั้นก็เป็นแต่เพียงสภาพที่จำเท่านั้น และจำคลาดเคลื่อน เพราะสภาพธรรมเกิดดับแต่ไม่ได้จำว่าเกิดดับเลย เนื่องจากลักษณะของสัญญาในขณะนั้นจำคลาดเคลื่อน เป็นสัญญาวิปลาสในขณะที่อวิชชาเกิดขึ้น ทำให้มีความจำคลาดเคลื่อนอย่างนั้น



สัญญาเจตสิกเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก ถ้ามีอกุศลเจตสิกเกิดร่วมด้วย สัญญานั้นก็เป็นอกุศล ถ้ามีกุศลเจตสิกเกิดร่วมด้วย สัญญานั้นก็เป็นกุศล แต่สัญญาเป็นเหตุให้เกิดทิวฏฐิคือความเห็นได้ เพราะว่าไม่ใช่สัญญาที่จำลักษณะที่ไม่เที่ยงที่เกิดขึ้นและดับไป ที่เป็นทุกข์ ที่เป็นอนัตตา ที่ไม่งาม

เพราะฉะนั้น สัญญาที่คลาดเคลื่อนเป็นเหตุทำให้เกิดทิวฏฐิวิปลาส คือความเห็นที่ลุ่มคลำการยึดติดในสภาพธรรมที่ปรากฏโดยสภาพที่เป็นตัวตน เทียง และเป็นสุข ขณะนั้นเป็นความเห็นผิด คือ เห็นว่าสภาพธรรมไม่ได้เกิดดับ และเป็นตัวตน เพราะถ้ามีการสนทนาเกิดขึ้นถึงเรื่องที่ว่า ขณะนี้สภาพธรรมเกิดดับหรือเปล่า ถ้ามีผู้ที่ตอบว่า ไม่เกิดดับ สภาพธรรมเที่ยง ขณะนั้นก็แสดงให้เห็นว่า เป็นความเห็นผิดแล้วแต่ว่าจะเป็นขั้นใด แต่ในขณะที่คิดอย่างนั้น เข้าใจอย่างนั้น ต้องเป็นทิวฏฐิวิปลาส

การพิจารณาแยกลักษณะของสัญญาวิปลาสกับทิวฏฐิวิปลาส ในชีวิตประจำวัน คือ ทุกคนจำได้ใช่ไหมว่า ใครชื่ออะไร เก็บอะไรไว้ที่ไหน ขณะที่อ่านหนังสือต่าง ๆ ก็จำได้ว่า ขณะนั้นเป็นเรื่องราวอะไร ไม่ว่าจะกำลังเขียน กำลังพูด กำลังนึก ขณะนั้นลักษณะของสัญญาปรากฏชัดโดยที่ไม่มีความเห็นผิดใด ๆ อย่างท่านที่จำได้ว่า เก็บหนังสือไว้ในตู้ ขณะนั้นจะเป็นมิจฉาทิวฏฐิ เป็นความเห็นผิดหรือเปล่า หรือเป็นเพียงสัญญา ความจำ

แต่ขณะใดที่จิตไม่เป็นไปในกุศล ขณะนั้นจิตต้องเป็นอกุศล แม้ขณะที่เพ่งนึกขึ้นทางใจว่า เก็บหนังสือไว้ในตู้ ซึ่งเป็นเรื่องราว ก็จะพิจารณาเห็นได้ว่าเป็นเพียงสัญญาความจำ ไม่ใช่ทิวฏฐิวิปลาส แต่ขณะนั้นเมื่อเป็นอกุศล สัญญานั้นจึงเป็นสัญญาวิปลาส

ถ. เรื่องวิปลาส พุทที่ไผ่ผมก็ไม่แจ่มแจ้งสักที ฟังแล้วก็ยังสับสนอยู่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นสัญญาวิปลาส อะไรเป็นทิวฏฐิวิปลาส แยกไม่ออก อย่างทิวฏฐิวิปลาสตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา แต่ที่เห็นอย่างนี้ รู้สึกว่าไม่สามารถทำลายทิวฏฐิได้ เพราะเป็นความจำที่จำตามเรื่องราว



ที่ศึกษาเล่าเรียนเท่านั้นเอง ผมคิดว่า ตราบใดที่ยังไม่ประจักษ์ลักษณะของสภาวะธรรม ญาณวิปัสสนาก็ต้องเกิดอยู่ตลอดเวลา

ส. ถ้าใช้คำว่า ตลอดเวลา อย่างที่ได้บรรยายในแนวทางเจริญสติปัฏฐาน ตอนต้น ๆ เมื่อได้กลับไปฟังเทปอีกครั้งหนึ่ง ดิฉันใช้คำว่า มีความยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจว่าเป็นตัวตนทุกขณะ หรือตลอดเวลา

ขอเรียนให้ทราบว่า ควรแก้เป็น อนุสัยกิเลส หมายความว่า มีอนุสัยกิเลส คือ กิเลสที่ละเอียดยุติตลอดเวลา แต่ตอนที่บรรยายนั้นจุดมุ่งหมายเพื่อเน้นให้เข้าใจถึงความเห็นผิดและการอบรมเจริญปัญญา แต่คำบรรยายในตอนต้น ๆ ไม่ละเอียด เพราะฉะนั้น ก็ใช้คำที่หละหลวม

ขณะนี้ถ้าจะมีการกล่าวว่า เรามีความเห็นผิดอยู่ตลอดเวลา ก็ขอให้ทราบว่า โดยอนุสัยกิเลส ไม่ใช่โดยขณะจิต ถ้าโดยขณะจิตต้องแยกละเอียดมากจนกระทั่งว่า ขณะนี้เป็นจิตประเภทไหน

ถ้ามีความสำคัญว่าเป็นเรา ต้องมีเหตุการณ์เกิดขึ้นจึงจะมีความสำคัญว่าเป็นเรา เช่น มีมานะเกิดขึ้น ขณะที่มีความสำคัญตนว่าเป็นเรา ขณะนั้นเป็นเรา โดยมานะ เพราะฉะนั้น มีเรา ๓ อย่าง คือ มีเราโดยตัณหา มีเราโดยทณฺณิ และมีเราโดยมานะ ต้องแยกว่า เราโดยตัณหา หรือเราโดยทณฺณิ หรือเราโดยมานะ

ถ. อาจารย์พูดอย่างนี้ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น คือ ถ้าเราโดยตัณหา เราโดยมานะ ๒ อย่างนี้ต้องเกิดตลอดเวลา

ส. ตลอดเวลาก็ยังไม่ใช่ คำว่า ตลอดเวลา ขอให้เข้าใจว่า หมายความว่า ถึงอนุสัยกิเลสดีกว่า

ถ. แต่สัญญาจำผิดอยู่ตลอด สัญญาไม่ได้จำถูกเลย ยังเห็นว่าเป็นคนเป็นสัตว์ เป็นสิ่งของ ไม่ได้เห็นว่าเป็นสภาวะธรรม

ส. เพราะฉะนั้น เป็นสัญญาวิปลาสเมื่ออกุศลจิตเกิด

ถ. เห็นอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา ไม่เรียกว่าเป็นสัญญาวิปลาสตลอดเวลาหรือ



ส. ถ้าเข้าใจสัญญาวิปลาส ก็แยกสัญญาวิปลาสออกจากทวิวิปลาส คือ ขั้นที่ ๑ ขอให้แยกสัญญาวิปลาสออกจากทวิวิปลาสก่อน

ถ. ทวิวิปลาสอาจจะไม่เกิดตลอดเวลาอย่างที่อาจารย์ว่า แต่สัญญาวิปลาส ผมเข้าใจว่ากำลังเกิดตลอด

ส. ต้องเกิดพร้อมกับอกุศลจิต ขณะใดที่อวิชชาเกิดขึ้น ขณะนั้นสัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ส่วนทวิวิปลาส ต้องแล้วแต่ว่าจะเป็นโลภมูลจิตที่มีทวิวิปลาสเกิดร่วมด้วยหรือไม่ ถ้าไม่ใช่โลภมูลจิตทวิวิปลาสก็ไม่มีทวิวิปลาส

ถ. สัญญาวิปลาสต้องเกิดกับอกุศลจิตเท่านั้น ถ้าเกิดกับมหากุศลก็ไมถือว่าเป็นสัญญาวิปลาส

ส. เป็นการแสดงความลึกของอกุศล ที่ใช้คำว่า วิปลาส เพื่อให้เห็นว่าการละอกุศลต้องละอย่างละเอียด แม้ว่าละทวิวิปลาสเป็นสมุจเฉท ก็ยังเหลือสัญญาวิปลาส เพราะว่ายังมีอวิชชาอยู่

ถ. แต่จิตตวิปลาสยังดับไม่ได้ ใช่ไหม

ส. คิดดู พระโสดาบันละทวิวิปลาส ดับทวิวิปลาสไม่เกิดอีกเลย แต่ยังมีสัญญาวิปลาสกับจิตตวิปลาสในขณะที่เป็นอกุศล

ไม่ว่าจะคิดเรื่องอะไร อย่างเวลาที่ท่านเจ้าของจดหมายยกตัวอย่างเรื่องของสัตว์เลี้ยง ขณะที่เห็นสัตว์เลี้ยงก็เกิดความรักใคร่ ในขณะนั้นมีสัญญาจำแนกอน มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา และสัญญาก็จำสิ่งนั้น และจิตก็วิปลาสไปด้วยโลภะ เป็นเรื่องราวของสิ่งที่ปรากฏ แต่ไม่ใช่ทวิวิปลาส แต่วิปลาสไปในเรื่องราวของสิ่งที่กำลังปรากฏ

ถ. ในขณะที่จิตเป็นกุศล สัญญาไม่วิปลาส จิตไม่วิปลาส ผมยังมองไม่เห็นอย่างอาจารย์ คือ ขณะที่กำลังให้ทาน จิตเป็นกุศล ขณะนั้นสัญญาก็จำว่าเที่ยงก็น่าจะวิปลาสเหมือนกัน

ส. เป็นเรื่องเป็นราว ใช่ไหม



- ถ. เป็นพระภิกษุองค์นั้น เป็นเรากำลังให้ทาน ก็น่าจะวิปัสสนา
- สุ. แต่อวิชชาไม่ได้เกิดในขณะนั้น ศรัทธาเกิด สติเกิด
- ถ. แต่ไม่ใช่สติปัฏฐาน
- สุ. แม้ไม่ใช่สติปัฏฐานก็ตาม มิฉะนั้นแล้วจะเอาอะไรละวิปัสสนา
- ถ. นั่นสิ กุศลขั้นทาน ขั้นศีล ละวิปัสสนาได้หรือ
- สุ. ละไม่ได้ แต่หมายความว่าขณะนั้นไม่เกิด ละไม่ได้ แต่โสภณธรรมเกิด เมื่อโสภณธรรมเกิด อกุศลเจตสิกทั้งหลายจึงเกิดไม่ได้

ถ. ก็จึงเป็นผู้มีจิตตวิปัสสนาต่อไป

สุ. ต้องเข้าใจความละเอียด เพราะใน **ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มหาวรรค วิปัลลภสกถา ข้อ ๕๒๖** พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัญญาไม่วิปัสสนา จิตไม่วิปัสสนา ทิฏฐิไม่วิปัสสนา นี้ มี ๔ ประการ ๔ ประการเป็นไฉน ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัญญาไม่วิปัสสนา จิตไม่วิปัสสนา ทิฏฐิไม่วิปัสสนา ในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์ เป็นทุกข์ ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าไม่ใช่ตัวตน ในสภาพที่ไม่งามว่าไม่งาม ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัญญาไม่วิปัสสนา จิตไม่วิปัสสนา ทิฏฐิไม่วิปัสสนา ๔ ประการนี้แล

เหมือนที่คิดเมื่อก็ ไช้ไหม ตรงตามที่ได้กล่าว ถ้าไม่วิปัสสนา ก็ในขณะที่ยัง สัญญา จิต และทิฏฐิ จำไม่ผิด คิดไม่ผิด เห็นไม่ผิด ในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์ ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าไม่ใช่ตัวตน ในสภาพที่ไม่งามว่าไม่งาม และอย่าลืมว่า อกุศลธรรมทั้งหลายจะค่อย ๆ คลาย ค่อย ๆ หดไป ด้วยอะไร ถ้ายังมีวิปัสสนาในขณะที่กุศลจิตเกิด อะไรจะละวิปัสสนานั้น ปัญญา ก็ต้องเกิดกับกุศล

ธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดมากจริง ๆ ตามข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เห็นสภาพที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง เห็นสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์ เห็นสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าไม่ใช่ตัวตน เป็นการเริ่มต้นของการละวิปัสสนาได้ไหม

ถ. ถ้าอาจารย์ใช้คำว่า เป็นการเริ่มต้นที่จะละวิปัสสนา ก็คงต้องเห็นด้วย ไปก่อน แต่ปัญญายังไม่เห็น อย่างผู้ที่กำลังทำฌานอยู่ ผู้ที่ได้ฌานยิ่งหนักไปใหญ่เลย



เป็นกุศลแน่เพราะเป็นสัมมาสมาธิและได้ฌานถึงขั้นนั้น ซึ่งเขาก็สำคัญว่าเที่ยง เกิดในรูปพรหมอยู่เป็นแสน ๆ ปี หมื่น ๆ ปี เขาเข้าใจว่าเที่ยงก็น่าจะเป็นสัญญาวิปลาส แต่อาจารย์ก็บอกว่า ขณะนั้นเป็นกุศล

ส. ในขณะที่เห็นว่าเที่ยงเป็นกุศลไม่ได้ คนละขณะจิต

ถ. แต่เขาก็คิดไป อย่างท่านอาฬารดาบส อุทกดาบส ท่านคงคิดว่าเที่ยง เพราะว่าผู้ที่ได้ฌานอยู่กันนานเหลือเกิน แต่ไม่ถึงขนาดเห็นผิด และถ้ากล่าวว่าเป็นคนละขณะ ซึ่งขณะจิตนี้ไม่มีอะไรสามารถแยกได้ อย่างนี้ก็ต้องยอม เพราะว่าธรรมของพระพุทธเจ้าลึกซึ้ง ต้องมีอะไรที่ลึก ๆ ที่เรายังมองไม่เห็น





๑๙๐๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๓๒



ส. อย่างที่ได้เรียนให้ทราบแล้วว่า นามธรรมเกิดดับรวดเร็วเหลือเกิน เหมือนอยู่ในความมืด ซึ่งไม่มีใครสามารถไปหยิบ ไปจับ ไปนำลักษณะของสภานามธรรมที่เกิดดับอย่างรวดเร็วนั้นมาให้ประจักษ์แจ้งได้ ถ้าไม่ค่อย ๆ อบรมเจริญสติปัฏฐานให้เกิดขึ้นทีละเล็กทีละน้อย

เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังฟังเรื่องของสภามธรรม ในขณะที่เข้าใจ เป็นการเริ่มต้นละวิปลาสหรือเปล่า

วิปลาสมีในขณะที่อกุศลจิตเกิด เห็นสัตว์เลี้ยง สัญญาวิปลาสก็จำเรื่องราว และวิปลาสไปด้วยจิตที่ประกอบด้วยโลภะ ขณะนั้นเป็นวิปลาส แต่เมื่อเปรียบเทียบกับ ขณะนี้ที่กำลังฟังและเริ่มที่จะเข้าใจ เป็นทางที่จะละวิปลาสหรือเปล่า

ถ้ายังคงมีวิปลาสอยู่มาก ๆ ไม่มีทางเลย วิปลาสก็ตามไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น จึงต้องแสดงให้เห็นว่า ขณะใดมีวิปลาส และขณะใดไม่มีวิปลาส

ขณะที่เป็นกุศล ขณะที่โสภณธรรมเกิดขึ้น ไม่มีอวิชชาขึ้นมาปิดบัง ก็ไม่มีสัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาส เพราะในขณะนั้นเป็นเรื่องราวของกุศล ที่แน่นอนคือ กุศลที่เป็นไปในเรื่องของปัญญา ความเห็นถูก ซึ่งขณะนั้นก็จะค่อย ๆ คลาย ความวิปลาส แต่ถ้ากล่าวถึงกุศลอื่น จะยังให้มีวิปลาสเกิดร่วมด้วยไหม ถ้ายังให้มี วิปลาสเกิดร่วมด้วย ก็คงจะหมดทางตั้งต้น เพราะกว่าปัญญาจะเจริญ ก็เป็น จิรกาลภาวณา ซึ่งจะต้องเจริญกุศลนานาประการทีเดียว

ก็ขอฝากท่านผู้ฟังให้พิจารณา รวมทั้งท่านผู้รู้บาลีและอรรถกถาด้วย เพราะว่า การเกิดดับสืบทอดของนามธรรมรวดเร็วเหมือนอยู่ในความมืด

วิปลาสเป็นเรื่องต้องละ แม้พระโสดาบันบุคคลซึ่งดับมิจฉาทิฏฐิแล้วก็ยังมิ



วิปัสสนา แต่ก็ควรที่จะได้ถามว่า ในขณะที่ไหนสำหรับพระโสดาบันที่ยังมีวิปัสสนา ในขณะที่เป็นอกุศลหรือในขณะที่เป็นกุศล เพราะพระโสดาบันยังมีสัญญาวิปัสสนา และจิตตวิปัสสนา ในขณะที่เกิดความยินดีเพลิดเพลินขึ้นด้วยกำลังของอวิชชา ซึ่งยังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉท

สำหรับพระโสดาบันละสัญญาวิปัสสนา จิตตวิปัสสนา ทิฏฐิวิปัสสนาในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน พระอนาคามีละสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนาในสภาพที่ไม่งามว่างาม และพระอรหันต์ละสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนาในสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข

โลกนี้ทุกข์ทั้งนั้น ไม่มีอะไรที่ยั่งยืนเลย เดี่ยวสุข เดี่ยวทุกข์ มีการเปลี่ยนแปลง ถ้าเข้าใจอย่างนี้ ถูกหรือผิด ขณะที่แม้แต่คิดอย่างนี้ หรือเข้าใจตามโลกธรรมอย่างนี้ เป็นความเห็นที่ถูกต้องหรือเป็นความเห็นที่ผิด เป็นกุศลจิตหรือเปล่า ถ้าเป็น ขณะนั้นวิปัสสนาหรือเปล่า

ถ. ความเห็นอย่างที่อาจารย์ว่า ขณะนั้นเป็นกุศลแน่ แต่ก็ก็เป็นกุศลที่คิดนึกเอาตามเรื่องราว ไม่ใช่เป็นกุศลที่ประจักษ์สภาวะธรรมจริง ๆ กุศลอย่างนี้จะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้กุศลอื่น ๆ เจริญขึ้นต่อไปหรือเปล่า

ส. เป็นความคิดถูกหรือเปล่า

ถ. เป็นความคิดถูก

ส. เป็นความคิดถูก และความคิดถูกนั้นจะเจริญขึ้นหรือเปล่า

ถ. แต่ก็นาน ๆ เกิดครั้งหนึ่ง

ส. จะนานหรือจะช้า ไม่เป็นไร แต่ความเห็นถูกนั้นจะเจริญขึ้นหรือเปล่า

ถ. จะเจริญขึ้น

ส. ถ้าเจริญขึ้น ก็ละความเห็นที่ว่า สภาพธรรมเที่ยง สภาพธรรมเป็นตัวตน เมื่อความเห็นถูกเจริญขึ้น

ถ. แต่ก็ยังเป็นการเดา เป็นการคาดคะเนอยู่

ส. ทำไมท่านผู้ฟังมาฟังธรรม



ถ. ก็เพื่อให้เข้าใจ

ส. เข้าใจอย่างไร

ถ. เข้าใจในสภาพธรรมที่ถูกต้อง

ส. สภาพธรรมที่ถูกต้องคืออะไร

ถ. ในขณะที่สภาพธรรมปรากฏ ก็ให้รู้ ให้เข้าใจ และให้ประจักษ์ขณะนั้น

ส. ทุกคน สิ่งหนึ่งที่รู้แน่นอน คือ ไม่เที่ยง เกิดมาก็เปลี่ยนแปลงตั้งแต่เด็ก จนโต และมีทุกข์ มีสุข นี่คือการไม่เที่ยงซึ่งปรากฏเป็นไปตามความเป็นจริง แต่ใครรู้ ขณะที่เห็นอกุศลทั้งหมดไม่มีสัญญาที่จำตามความเป็นจริงเหล่านี้ ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านี้ ปรากฏอยู่ตลอดเวลา แม้แต่เพียงรับประทานอาหารที่อร่อย ชั่วครู่เดียวก็เผ็ดจัด เกิดความทุกข์ขึ้นมาแล้วอย่างรวดเร็ว เป็นอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้

แม้ว่าสภาพธรรมจริง ๆ เป็นอย่างนั้น แต่เมื่อสัญญาจำไม่ถูก สัญญาก็จำ เคลื่อนไปเป็นบัญญัติเรื่องราวต่าง ๆ ไป เพราะฉะนั้น ขณะใดที่สัญญาเกิดจำได้ ในเรื่องของสภาพธรรมที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนว่าไม่ใช่ตัวตน แม้เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ ขณะนั้นก็เห็นอกุศล แล้วแต่ว่าจะเจริญขึ้นหรือไม่เจริญขึ้น

ถ. เป็นปัจจัยได้ ใช่ไหม

ส. เป็นปัจจัยได้ แต่จะช้าหรือจะเร็ว เพราะไม่ใช่มีแต่ความคิดอย่างนี้ เท่านั้นที่เป็นปัจจัย โลกะในวันหนึ่ง ๆ ก็เป็นปัจจัย โทสะก็เป็นปัจจัย สภาพธรรม ทั้งที่เป็นฝ่ายโสภณและอโสภณก็เป็นปัจจัยทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าวันหนึ่ง ๆ คิดอย่างนี้บ่อย ๆ ที่ถามว่าจะเจริญขึ้นไหม เร็วไหม ก็ต้องแล้วแต่ว่า จะมีสัญญาที่ไม่วิปลาสบ่อย ๆ หรือเปล่า

ถ. ทั้ง ๆ ที่คิด อย่างไปงานศพก็คิดอยู่แล้วว่า คนเราทุกคนต้องตาย ก็ตายให้เห็นอยู่ต่อหน้า ขณะนี้นึกอย่างนี้ ก็มีความคิดอีกอย่างหนึ่งว่า คนอื่นตายแล้ว แต่เรายังไม่ตาย ยังคิดค้ำกันอยู่ในตัวอย่างนี้ แสดงว่าขณะที่เราคิดว่าเรายังไม่ตาย ก็ยังประมาทอยู่ ยังเป็นความคิดที่ผิดอยู่ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าคนนั้นตายแล้ว และเราก็มาร



งานศพเขา มาเผาเขา เขาตายแน่ ๆ เราเองก็ต้องตาย แต่ก็ยังนึกว่า วันนี้เรายังไม่ตาย ยังคิดอย่างนี้อยู่ คือ ยังดี้อยู่ เชื่อนะเชื่อ แต่เชื่อแบบห่าง ๆ หรือเชื่อแบบเดา ๆ คาคะเนเอา ยังไม่กระชับให้แน่นนอนลงไปว่าต้องเป็นอย่างนั้นจริง ๆ เป็นความเชื่อที่ยังเป็นเรื่องราวอยู่

ส. กุศลจิตเกิดแทรกสลับกับอกุศลจิตได้ เพราะว่าวันหนึ่ง ๆ อกุศลมาก และนาน ๆ จะมีคนตายที่จะทำให้เกิดคิดอย่างนี้ขึ้น และในชั่วขณะที่กำลังคิด ถ้าคิดถูกตามความเป็นจริงด้วยกุศลจิต คือ ในขณะนั้นไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มี ความผูกโกรธ ไม่มีอกุศลธรรมใด ๆ ขณะนั้นสงบ และการคิดอย่างนั้นในขณะนั้น เป็นสัญญาวิปลาสหรือเปล่า

ถ. ไม่เป็น

ส. ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเปล่า

ถ. เป็น แต่ปกติกุศลไม่เกิด เกิดน้อยเหลือเกิน

ส. ต้องฟังพระธรรมมาก ๆ ต้องฟังพระธรรมอยู่เรื่อย ๆ

ถ. ขนาดเปิดเทปฟังอยู่ตลอด อกุศลก็ยังเกิด

ส. นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์มาก คือ สภาพธรรมก็มีแต่เพียงนามธรรมและ รูปธรรม คือ จิต เจตสิก รูป และเป็นสภาพธรรมที่เกิดดับอย่างรวดเร็วตลอดเวลา แต่ก็มีผัสสณฺหา ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มหาวรรค อรรถกถาวิปัสสกา
มีข้อความว่า

สัญญาวิปลาสมีกำลังอ่อนกว่าวิปลาสทั้งหมด

แสดงให้เห็นถึงกิจของสัญญาว่า ไม่ได้มีกำลังอะไรมาก เพราะว่าสัญญาจำ แต่เมื่อจำไม่ถูก คือ ไม่จำลักษณะที่ไม่เที่ยงซึ่งกำลังไม่เที่ยงอยู่ เห็นแล้วก็ได้ยิน นี่แสดงถึงความไม่เที่ยง แต่เมื่อสัญญาไม่ได้จำความไม่เที่ยงอย่างนี้ สัญญาจึงเพียงจำวิปลาส มีกำลังอ่อนกว่าวิปลาสทั้งหมด เพราะถ้าเป็นวิปลาสอื่น ก็มี



อกุศลธรรมอื่นเกิดขึ้น เช่น เวลาที่มีโลภะในสัตว์เลี้ยงเกิดขึ้น ขณะนั้นอะไรเห็นเด่นชัด อะไรปรากฏพอที่จะรู้ได้ ก็คือ ความพอใจ

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ถ้าจะสังเกตดูความพอใจของท่าน ไม่ว่าจะเป็นทางตา ในเรื่องราวสีสน်วณณะต่าง ๆ ทางหูฟังเพลงเพราะ ๆ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้ยิน ทางจมูกที่ได้กลิ่น ทางลิ้นที่ลิ้มรส เรื่องราวของรสนี้มีมาก ขณะที่กำลังคิดไป ๆ เรื่องรสว่า จะรับประทานอะไรที่ไหน จะไปเที่ยวไกล ๆ รับประทานอะไรบ้าง ถ้าสติเกิดก็รู้ว่า เป็นเพียงการจำเรื่อง ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล สัญญาวิปัสสัจจอ่อน แต่โลภะขณะนั้นปรากฏ เป็นความต้องการที่จะไปที่หนึ่งใด

แสดงให้เห็นว่า ในบรรดาวิปัสสัจจทั้ง ๓ สัญญาวิปัสสัจจมีกำลังอ่อนกว่า ไม่ว่าจะเกิดเมื่อไรอย่างไรก็ตาม ลักษณะของสภาพธรรมอื่นจะปรากฏมากกว่า ลักษณะของสัญญาวิปัสสัจจ

เวลาที่อกุศลจิตเกิด มีความพอใจในสัตว์เลี้ยง โลภะเกิดแล้ว ซึ่งมากกว่า ลักษณะของสัญญาวิปัสสัจจ

สัญญาวิปัสสัจจอุปมา ด้วยการเห็นกหาปณะของทารกที่ยังไม่รู้เดียงสา

เวลาที่ทารกเห็นกหาปณะคือเงินก็จะเห็นแต่เพียงลักษณะว่า เป็นเหลี่ยม หรือกลม หรือรี เท่านั้นเอง เด็กเห็น เห็นเท่านั้น นี่คือลักษณะของสัญญา

ส่วนจิตตวิปัสสัจจมีกำลังมากกว่าสัญญาวิปัสสัจจเพราะว่า

ชื่อว่าความคิด เพราะถึงแม้การรู้แจ้งลักษณะ ด้วยการเห็นกหาปณะของ คนชาวบ้าน

เมื่อรู้แจ้งลักษณะของกหาปณะก็รู้ว่า นี่เป็นเงินสำหรับใช้ นี่คือสภาพของจิตที่วิปัสสัจจ

เพราะฉะนั้น เวลาที่สัญญาจำ จิตคิดเรื่องที่สัญญาวิปัสสัจจจำ เป็นความวิปัสสัจจมากกว่าสัญญา เพราะว่าสัญญาเพียงจำคลาดเคลื่อน ไม่ได้จำให้ตรงลักษณะที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา แต่เมื่อสัญญาวิปัสสัจจแล้ว สภาพของจิตที่วิปัสสัจจ



มีกำลังกว่าสัญญาวิปลาส เพราะว่าปรุงแต่งคิดนึกเป็นเรื่องราวตามสัญญาที่วิปลาสทั้งหมด

ในวันหนึ่ง ๆ อกุศลจิตเกิดมากเหลือเกิน ไม่ว่าในขณะไหนก็ตามที่ไม่ใช่ในขณะที่เป็นกุศลที่กำลังฟังพระธรรม กำลังเข้าใจพระธรรม กำลังคิดเรื่องพระธรรม ในขณะที่เป็นอกุศลทั้งหมด ขณะนั้นถ้าสติเกิดจะรู้ได้เลยว่า ความวิปลาสของจิตเพราะจำวิปลาสเท่านั้น ไม่มีอย่างอื่นเลย สัญญาวิปลาสจึงเป็นเหตุของจิตที่วิปลาสด้วย

สำหรับทิวฏฐิวิปลาสนั้น เป็นความเห็นผิด เพราะอุปคลำสิ่งที่ยึดถือแสดงให้เห็นว่า เมื่อสัญญาวิปลาส คือ จำคลาดเคลื่อน ก็เป็นปัจจัยทำให้ทิวฏฐิเกิดขึ้น โดยอุปคลำไม่ปล่อยในความคิดที่สัญญาจำคลาดเคลื่อน เป็นความเห็นผิดที่คลาดเคลื่อนซึ่งมันคง ดูการจับหลักด้วยคัมภีร์ใหญ่ของข้างหลัก นั่นคือลักษณะของทิวฏฐิวิปลาส

เพราะฉะนั้น ทิวฏฐิวิปลาส สัญญาวิปลาส จิตตวิปลาส ก็เข้าใจแล้ว เหลือแต่ข้อข้องใจในเรื่องที่กุศลจิตเกิดจะเป็นสัญญาวิปลาสหรือจิตตวิปลาสหรือเปล่า ก็ขอให้ทราบว่า ขณะใดที่มีความเห็นถูก ไม่วิปลาส คือ ในขณะที่เห็นในสภาพที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสภาพที่เป็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์ ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนว่าไม่ใช่ตัวตน ในสภาพที่ไม่งามว่าไม่งาม แม้เพียงเล็กน้อย

วันนี้ฟังเรื่องจิต เจตสิก รูปเกิดดับ ในขณะที่ฟังก็พยายามเข้าใจ กลับไปบ้านจะนึกบ้างไหมว่า จิตนี้ไม่เที่ยงเลย เจตสิกก็ไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไป นึกกันบ้างไหม อาจจะไม่ได้คิดเลย แต่ถ้ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงจากลาภเป็นเสื่อมลาภ จากยศเป็นเสื่อมยศ จากสุขเป็นทุกข์ และระลึกได้ว่า ไม่เที่ยงซึ่งในขณะที่เป็นกุศลนั้นก็พอสังเกตได้ว่า กุศลอย่างนี้ไม่วิปลาส

เพราะฉะนั้น ขณะใดที่มีความเห็นถูกอย่างนี้ ขณะนั้นไม่วิปลาส และยังเหลืออยู่ว่า กุศลอื่นที่ไม่ได้มีความเห็นถูกอย่างนี้จะมีสัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาสไหม เป็นปัญหาคิด ไซ้ใหม่ สำหรับวิปลาสกถา พระผู้มีพระภาคทรง



แสดงเพื่อให้เห็นความลึกและความเหนียวแน่นของอกุศล ซึ่งแม้ว่าทวิวิปัสสนา
ดับหมดแล้ว ก็ยังคงมีอกุศล คือ มีจิตตวิปัสสนาและสัญญาวิปัสสนา และถ้าจะให้ดับ
จริง ๆ ก็ต้องถึงกับดับทั้งกุศลและอกุศล ไม่ใช่ดับแต่เฉพาะอกุศลเท่านั้น ต้องดับ
กุศลด้วย สำหรับพระอนาคามีบุคคล ดับสัญญาวิปัสสนาและจิตตวิปัสสนาที่เห็นว่างาม
ในสิ่งที่ไม่งาม แต่ก็ยังมีอวิชชาเหลืออยู่ เพราะฉะนั้น ยังมีอกุศลจิตเกิดขึ้นดีพอใจ
เป็นสุข ยังคิดว่าเป็นสุข ยังสำคัญว่าเป็นสุขเพียงชั่วขณะที่เกิดขึ้นเพราะฉะนั้น
ยังละการสะสมของโมหะไม่ได้

ขอให้คิดถึงสภาพจิตของพระอนาคามีบุคคล ประจักษ์แจ้งการเกิดดับของ
นามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่เพียงครั้งเดียว ดับกิเลสเป็นพระโสดาบัน
เป็นพระสกทาคามี และถึงความเป็นพระอนาคามีแล้ว ก็ยังมีวิปัสสนาในขณะ
ที่อกุศลจิตเกิด แต่ในขณะที่เป็นกุศล สำหรับพระอนาคามี ขณะนั้นมีวิปัสสนาใหม่
ทั้งจิตตวิปัสสนา และสัญญาวิปัสสนา

เป็นเรื่องที่ละเอียดมาก และคิดพิจารณาไปได้เรื่อย ๆ เทียบบุคคลไป
สำหรับพวกปุณฺณชนก็มีทั้งหมดจนกระทั่งไม่สามารถจะแยกออกได้ และก็ยัง
ไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า กุศลแต่ละขั้นที่เกิดขึ้นนั้นจะต่างหรือจะเหมือนกันกับผู้
เป็นพระอริยบุคคล เพราะว่าความต่างของผู้ที่ไม่ใช่พระอริยบุคคลกับพระอริยบุคคล
คือ พระอริยบุคคลดับอกุศลเป็นสมุจเฉท ไม่มีเชื้อของอกุศลที่ดับแล้ว อย่าง
มิจฉาทิฏฐิไม่เกิดขึ้นอีกเลยกับพระโสดาบัน แต่แม้กระนั้นทำไมยังมีอกุศล ก็เพราะ
อวิชชาจึงเกิดวิปัสสนาขึ้น แม้ไม่มีความเห็นผิดแล้ว

เพราะฉะนั้น เวลาอกุศลจิตของพระโสดาบันเกิดขึ้น ขณะนั้นมีวิปัสสนาใหม่
ท่านยังคงมีแต่เพียงวิปัสสนาในขณะเห็นว่าสุขหรือเห็นว่างามเท่านั้น ซึ่งเป็นเพียง
ความสำคัญและความคิดที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

พอจะพิจารณาได้ไหม สิ่งใดที่ไม่สามารถรู้ได้ เพราะความเกิดดับอย่างรวดเร็ว
ของจิต ก็จะต้องพิสูจน์ด้วยตัวเอง



ผู้ฟัง เรื่องวิปัสสครวก่อนกับครวนี้ ครวนี้ก็ได้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นมาอีก ผมเชื่ออย่างที่อาจารย์พูด ผมเห็นด้วยว่า การศึกษาในสิ่งที่มีดี จะยังสว่างไม่ได้ และที่อาจารย์พูดว่า เราปลูกชนกุศลเกิดขนาดไหนแล้ว ค่อย ๆ อบรมกันขึ้นมา ขนาดไหนแล้ว ในเมื่อพระอรหันต์บุคคลเองก็ยังแบ่งกันถึงขนาดนั้น ช่างละเอียดจริง ๆ ผมพอเข้าใจ มองเห็นนิดหน่อย แต่ยังไม่มีทางที่จะแตกฉานออกมาได้

ส. ข้อคิดประการหนึ่ง คือ ท่านที่คิดว่าท่านมีวิชาอยู่ตลอดเวลา ก็คงจะเปรียบเทียบกับเรื่องของวิปัสส เพราะว่าเมื่อมีวิชาจริง ยังไม่ได้ดับอวิชชา เป็นสมุจเฉท แต่อวิชชาจะเกิดหรือไม่เกิดก็เช่นเดียวกับวิปัสส เพราะวิปัสสย่อมเกิด เพราะอวิชชา เมื่อดับอวิชชาหมด วิปัสสก็หมด และแม้วิชาและทฤษฎียังไม่ได้ดับ เป็นสมุจเฉท แต่ก็ไม่ได้เกิดในขณะที่กุศลจิตเกิด เพราะฉะนั้น ขณะที่อวิชชาและทฤษฎีไม่เกิด จึงไม่เป็นสัญญาวิปัสส จิตตวิปัสส และทฤษฎีวิปัสส

สัทธัมมปกาสนี อรรถกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค อรรถกถา วิปัสสกา มีข้อความว่า

สัญญาวิปัสสย่อมปรากฏในกาลแห่งกิจของตนที่กำลังด้วยอกุศลสัญญา ปราศจากทฤษฎี ในฐานะแห่งกิจของจิตที่กำลังอ่อน

แสดงไว้ชัดทีเดียวว่า ที่สัญญาจะวิปัสส ก็คือในขณะที่เป็นอกุศล

จิตตวิปัสสย่อมเป็นไปในกาลแห่งกิจของตนเป็นอกุศลจิตปราศจากทฤษฎี มีกำลัง

ทฤษฎีวิปัสสย่อมเป็นไปในจิตอันสัมปยุตต์ด้วยทฤษฎี

ถ้าเป็นอย่างนี้ก็คงหมดปัญหา คือ วิปัสสในขณะที่อกุศลจิตเกิด ขณะใดที่เป็นโลกมูลจิตทฤษฎีคตสัมปยุตต์ ขณะนั้นสัญญาก็วิปัสส จิตก็วิปัสส ทฤษฎีก็วิปัสส แต่ขณะใดเป็นอกุศลจิตที่ไม่มีทฤษฎีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ขณะนั้นก็ เป็นสัญญาวิปัสสและจิตตวิปัสส เพราะถึงแม้จะดับทฤษฎีเจตสิกเป็นสมุจเฉท แต่ก็ยังมี สัญญาวิปัสสและจิตตวิปัสสเมื่ออกุศลจิตเกิดเพราะอวิชชา



๑๔๐๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๒



ถ. เรื่องวิปัสสนา ท่านอาจารย์เคยถามว่า ในวันหนึ่ง ๆ จิตตวิปัสสนากับสัญญาวิปัสสนาเกิดมากไหม ก็ตอบได้ว่า เกิดมาก และอีกคำถามท่านอาจารย์ถามว่า ในวันหนึ่ง ๆ ญาณวิปัสสนาเกิดบ้างไหม ตอนนั้นดิฉันได้ฟังคำถามแล้วรู้สึกไม่แน่ใจ ยังตอบไม่ได้ เพราะคิดว่าแม้ไม่มีญาณวิปัสสนา ๖๒ ประการก็ตาม แต่สัkkายญาณก็ยังคงมีอยู่ และวันหนึ่ง ๆ จะเกิดบ้างหรือเปล่านั้นก็ไม่แน่ใจ เมื่อได้ฟังคำบรรยายของท่านอาจารย์ ออกอากาศเมื่อวานพูดถึงสัkkายญาณ ก็ทำให้เข้าใจว่า สัkkายญาณเป็นอนุสัยที่ยังมีอยู่ เพราะฉะนั้น คำถามนี้ ถ้าดิฉันตอบว่า ญาณวิปัสสนาในวันหนึ่ง ๆ ไม่เกิดก็ได้ แต่ยังมีเป็นอนุสัยอยู่ จะถูกไหม

สุ. ถูกต้อง

ถ. ขอเรียนถามปัญหาที่สืบเนื่องมาจากคำถามของพระคุณเจ้าในงานทอดกฐินสัปดาห์ที่แล้ว ที่ท่านถามเรื่องอานาปานสติเป็นอารมณ์ของมหาบุรุษ มหาบุรุษในที่นี้จะหมายถึงเฉพาะพระอรหันต์ หรือหมายรวมถึงพระอริยบุคคลระดับอื่น ๆ ด้วย หรือหมายถึงบุคคลใด

สุ. เป็นสิ่งที่น่าคิด เพราะคำว่า มหาบุรุษ ต้องเป็นคำที่มีความหมายสำคัญทีเดียว เช่น พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นมหาบุรุษแน่ เพราะฉะนั้น นอกจากพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว บุคคลใดอีกจะเป็นมหาบุรุษ

อรรถกถา สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค อรรถกถาที่ปสูตรที่ ๘ ข้อ ๑๓๒๗ - ข้อ ๑๓๔๗ แสดงอานิสงส์ของอานาปานสติสมาธิ ซึ่งถ้าท่านผู้ฟังดูในพระสูตรอื่นจะเห็นถึงอานิสงส์ของกายคตาสติบ้าง อานิสงส์ของสติปัฏฐานบ้าง เพราะฉะนั้น แต่ละสูตรก็แสดงอานิสงส์ของการเจริญสติปัฏฐานนัยต่าง ๆ



แต่สำหรับอานิสงส์ของอานาปานสติสมาธิ **ข้อ ๑๓๒๗** พระผู้มีพระภาคตรัสกับ
พระภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติสมาธิอันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

มากจริง ๆ แต่ต้องทราบว่ามีมากแค่ไหน

ข้อ ๑๓๒๘

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า เมื่อก่อนแต่ตรัสรู้ ครั้งเราเป็นพระโพธิสัตว์
ยังมีได้ตรัสรู้ ก็ย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้โดยมาก เมื่อเราอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้โดยมาก
กายไม่ลำบาก จักขุไม่ลำบาก และจิตของเราย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย
เพราะไม่ถือมั่น

และข้อความต่อไปจนถึง **ข้อ ๑๓๔๕** แสดงอานิสงส์ของอานาปานสติสมาธิว่า
ย่อมทำให้สามารถบรรลุถึงสัญญาเวทิตนโรธ คือ นิโรธสมาบัติ ซึ่งดับจิตเจตสิกได้
ไม่เกิน ๗ วัน

ส่วนใน **อรรถกถาที่ปสูตรที่ ๘** ก็ได้ชี้อานิสงส์ของอานาปานสติสมาธิว่า

ภิกษุผู้ต้องการฤทธิ์ที่เป็นอริยะกัฏฐี รูปาวจรฉาน ๔ กัฏฐี อรูปาวจรสมาบัติ
๔ กัฏฐี นิโรธสมาบัติ ๔ กัฏฐี ต้องทำความสนใจสมาธิที่เกี่ยวกับความระลึก
อานาปานนี้ให้ดี เหมือนเมื่อได้กรุงแล้ว ของสิ่งใดที่ต้องใช้ความขยันจึงจะได้มา
ในทิศทั้ง ๔ ของสิ่งนั้นก็ย่อมเข้าสู่กรุงโดยประตูทั้ง ๔ นั้นแหละ เพราะฉะนั้น
ก็เป็นอันว่าได้ทั้งชนบทด้วย นี่แลเป็นอานิสงส์ของกรุงนั้นเทียว ฉันทิ ชนินทมิอริยฤทธิ์
เป็นต้นนี้ก็ฉันทิ เป็นอานิสงส์ของอานาปานสติสมาธิภาวนา เมื่อได้เจริญ
อานาปานสติสมาธิโดยอาการทั้งหมดแล้ว สิ่งทั้งหมดนี้ก็ย่อมสำเร็จแก่พระโยคี
(คือ ผู้ที่เจริญอานาปานสติสมาธินั้น)



ถ้าพิจารณาจะเห็นได้ว่า ปัญญาของผู้เจริญอานาปานสติ ได้ทั้งหมด ไม่ใช่เล็กน้อยเลย เพราะสามารถบรรลุฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ ทั้งโลกียะและโลกุตตระ แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้ที่มีปัญญาจริง ๆ คือ เป็นผู้ที่มีปัญญาสามารถเจริญอานาปานสติสมาธิด้วย ไม่ใช่ว่าเพียงแต่ระลึกที่ลมหายใจชั่วขณะและจะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป แต่ต้องเป็นผู้ประกอบด้วยสมาธิทั้งหมดทั้งรูปฌานด้วย และผู้ที่สามารถเจริญอานาปานสติสมาธิ ย่อมสามารถได้อิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตตระ แสดงให้เห็นถึงปัญญาอย่างมากของผู้ที่สามารถอบรมเจริญอานาปานสติได้ ซึ่งเท่ากับว่าทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในเงื้อมมือของผู้ที่มีความสามารถเจริญอานาปานสติสมาธิ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีความสามารถอย่างนี้ คือ มหาบุรุษ ไม่ใช่คนที่เพียงแต่รู้แจ้งอริยสัจจธรรม แต่ต้องเป็นผู้ที่มากกว่านั้น อย่างเช่นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นมหาบุรุษ พระอริยบุคคล พระอรหันต์ในสมัยนั้น ท่านมีอิทธิปาฏิหาริย์ และท่านเป็นผู้ที่ได้อภิญญา ก็เป็นมหาบุรุษ

ถ้าไม่ใช่มหาบุรุษ ยากที่จะเจริญอานาปานสติได้ เพราะว่าเป็นอารมณ์ที่ละเอียดกว่าแม็กสิณ หรืออสุภกัมมัฏฐาน หรือกัมมัฏฐานอื่นๆ เพราะว่าขณะนี้ทุกคนก็มีลมหายใจ แต่ที่ลมหายใจจะปรากฏต้องประกอบด้วยปัญญาที่รู้ว่า ในขณะที่ลมหายใจปรากฏนั้น จิตสงบหรือไม่สงบ เพราะแม้จิตไม่สงบ ลมหายใจก็ปรากฏได้

พวกโยคะ โยคีต่าง ๆ ก็ใช้การทำสมาธิโดยมีลมหายใจที่เรียกว่า โยคะแบบต่าง ๆ ในขณะนั้นบุคคลเหล่านั้นไม่รู้ความต่างกันด้วยสติสัมปชัญญะว่า ขณะนั้นจิตสงบหรือไม่สงบ เป็นกุศลหรือไม่ใช่กุศล เช่น ขณะนี้ถ้าไม่พูดถึงลมหายใจ กระทั่งสัมผัสสิ่งที่แข็งจะรู้ไหมว่า ขณะนั้นจิตสงบหรือไม่สงบ กำลังมีลักษณะที่แข็งปรากฏ ลักษณะที่แข็งเปลี่ยนไม่ได้ เป็นสภาพธรรมที่มีจริง เป็นลักษณะที่แข็ง และมีจิตที่กำลังรู้แข็งด้วย ขณะนั้นเปลี่ยนจิตที่รู้แข็งให้เป็นจิตอื่นไม่ได้ แต่นอกจากจิตที่รู้แข็งแล้ว เป็นจิตที่สงบหรือไม่สงบที่เกิดต่อจากจิตที่รู้แข็ง



จิตที่รู้แจ้ง โดยวิธีจิตเป็นกายวิญญูณกำลังรู้แจ้ง แต่หลังจากที่กายวิญญูณดับแล้ว สัมปฏิจฉนจิตที่เกิดต่อก็รู้แจ้ง เป็นวิบาก สันตึรณจิตที่เกิดต่อจากสัมปฏิจฉนจิตก็รู้แจ้งและเป็นวิบาก แต่หลังจากที่โวกุฐัพพนจิตซึ่งเป็นกิริยาจิตที่เกิดต่อจากสันตึรณจิตดับไปแล้ว ชวนจิตที่เกิดต่อ ทั้ง ๆ ที่กำลังมีแจ้งเป็นอารมณ์เหมือนกัน แต่เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

ต้องเป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะประกอบด้วยปัญญา จึงสามารถรู้สภาพของจิตซึ่งโดยตำราสามารถบอกได้ว่า กุศลจิตมีเท่าไร อกุศลจิตมีเท่าไร แต่เวลาที่กระทบสัมผัสแจ้งจริง ๆ ถ้าไม่ประกอบด้วยปัญญาคือสติสัมปชัญญะไม่สามารถรู้ได้เลยว่าขณะนั้นจิตสงบหรือไม่สงบ เป็นกุศลหรือไม่เป็นกุศล

นี่คือการกระทบโวกุฐัพพะ คือ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลมทางกาย เวลาที่เป็นลมหายใจก็คือโวกุฐัพพะ ลมหายใจไม่ใช่สภาพธรรมที่ต่างจากโวกุฐัพพะคือแจ้งที่กำลังปรากฏ แต่ลมหายใจละเอียดมาก เป็นโวกุฐัพพะที่ละเอียด ในขณะนี้ทุกคนกำลังหายใจ และตามความเป็นจริงลมหายใจก็กระทบส่วนหนึ่งส่วนใด เช่น ในช่องจมูก หรือเบื้องบนริมฝีปาก เพราะฉะนั้น ในขณะที่ลมหายใจกำลังกระทบ ถ้าปราศจากสติสัมปชัญญะก็ไม่สามารถรู้ได้ว่า ขณะนั้นจิตสงบหรือไม่สงบ

เพราะฉะนั้น การเจริญอานาปานสติจึงเป็นเรื่องที่ละเอียด เป็นเรื่องที่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ แม้ขณะที่กำลังกระทบแจ้งอย่างหยาบ ๆ เช่น กระทบแก้อี้หรือโต๊ะ ยังบอกไม่ได้ว่า จิตนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล และเมื่อลมหายใจละเอียดกว่านั้น สติสัมปชัญญะก็ต้องละเอียดตามที่จะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือไม่ใช่กุศล

แต่คนที่ไม่เคยอบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่สามารถบอกได้แน่นอน เช่น พวกโยคะ มีการระลึกรู้ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ยาว สั้น เป็นการฝึกหัดบริหารเพื่อสุขภาพอนามัย พวกโยคะจะใช้สมาธิเพื่อประโยชน์อย่างนั้น แต่ขณะนั้นเขาบอกไม่ได้เลย เพราะไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานที่สามารถรู้ลักษณะของจิตในขณะที่กำลังมีลมหายใจเป็นอารมณ์



เป็นเรื่องละเอียดที่จะรู้ว่า ขณะที่กำลังหาใจอยู่ในขณะนี้ หรือขณะที่ลมปรากฏ จิตสงบหรือไม่สงบ เป็นกุศลหรือไม่เป็นกุศล แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ประกอบด้วยการศึกษาและการพิจารณาอย่างละเอียดจะเข้าใจเอาเองว่า ขณะนั้นสงบ เพราะเขาคิดว่า คำว่า สงบ หมายความว่าถึงขณะที่จิตไม่ไปรู้อารมณ์อื่น ขณะใดก็ตามที่จิตตั้งมั่นอยู่ที่อารมณ์เดียวผู้ที่ไม่ได้ศึกษาโดยละเอียดก็เข้าใจว่า ขณะนั้นสงบ แต่ตามความเป็นจริง ขณะที่กำลังจดจ่อรู้เฉพาะอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ไม่ใช่กุศลเสมอไป เพราะว่ามีทั้งมีจกสมาธิและสัมมาสมาธิ ถ้าเป็นสัมมาสมาธิก็ต้องประกอบด้วยปัญญา ถ้าไม่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะคือปัญญาจริง ๆ ไม่สามารถรู้ลักษณะของจิตที่สงบว่า ต่างกับอกุศลจิตอย่างไร

ถ. ผู้ที่ไม่ใช่มหาบุรุษก็ไม่สามารถเจริญอานาปานสติได้ ใช่ไหม

ส. ก่อนอื่นต้องเข้าใจจุดประสงค์ของการเจริญสติปัฏฐานว่า เจริญทำไม นี่เป็นจุดที่สำคัญที่สุด เพราะว่าทุกคนที่จะบรรลุถึงจุดหมาย ต้องเข้าใจจุดประสงค์ ถ้าเพียงแต่เดินไปโดยไม่รู้จุดหมายและไม่รู้หนทาง ไม่มีวันที่จะถึง

เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะเจริญอะไรก็ตาม บางคนอาจจะบอกว่า เจริญกายานุปัสสนา หรือเจริญกายคตาสติ พิจารณาผม ขน เล็บ ฟัน หนัง แต่เข้าใจจุดประสงค์ของการเจริญหรือแปลว่าเพื่ออะไร

ผู้ที่เจริญปัญญา ต้องอาศัยการฟัง และรู้ว่าตนเองมีกิเลสมาก และกิเลสนั้นอยู่ในขณะไหน

ขณะที่เห็นและไม่รู้ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏโดยสภาพที่แท้จริงเป็นอะไรที่จะกล่าวว่าเป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ขณะที่กำลังได้ยินและไม่รู้ว่าสภาพที่กำลังได้ยินเป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะสภาพที่กำลังได้ยินเป็นธาตุชนิดหนึ่ง เป็นอาการรู้ เป็นลักษณะรู้เสียงที่กำลังปรากฏ

คือ ไม่รู้ตัวเองว่ามีความไม่รู้ซึ่งจะต้องละความไม่รู้ เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญา สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมเพื่อเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมนั้นให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ตามที่เคยได้ยินได้ฟัง และพิจารณา



ในขณะที่สติระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมนั้น เพราะฉะนั้น ไม่มีการคิดว่าจะเจริญอานาปานสติแน่นอน

สำหรับผู้ที่จะเจริญปัญญาเพื่อละความไม่รู้ย่อมรู้ว่า สติเป็นอนัตตา สติเกิดเพราะอาศัยปัจจัย สำคัญที่สุด คือ เข้าใจเรื่องสภาพธรรมที่กำลังปรากฏมากพอที่สติจะเกิด ระลึกรู้ในลักษณะนั้น ๆ ได้ถูกต้อง เช่น เข้าใจเรื่องของสิ่งที่ปรากฏทางตาละเอียดขึ้น ชี้ชัด เข้าใจจนกระทั่งสติเกิดระลึกได้ว่า ขณะนี้สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง

ความเข้าใจต้องมีก่อน เมื่อความเข้าใจมีแล้ว สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมอะไรก็ได้ สติเกิดและดับ ไม่มีใครไปบังคับให้สติระลึกที่นั่นที่นี่ได้ แต่ความเข้าใจผิดหรือมีจกาทิปฏิบัติทำให้ตัวเองคิดว่า สามารถตั้งสติ หรือสามารถให้สติกำหนดที่นั่นที่นี่ได้ นั่นคือความเห็นผิด คือ ขณะนั้นไม่เข้าใจลักษณะของสติว่าเป็นอนัตตา

เมื่อเข้าใจเรื่องของสติปฏิฐาน และรู้ว่าสติปฏิฐานจะเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมอะไรก็ได้ ก็ไม่สนใจเรื่องของลมหายใจ ไข่มุม หรือยังสนใจว่า จะเจริญอานาปานสติ

ถ้ามีความคิดว่าจะเจริญอานาปานสติ เข้าใจถูกหรือเข้าใจผิดในเรื่องการละกิเลส เพราะทางตาที่ไม่รู้ กำลังเห็นเป็นสภาพรู้ ไม่ใช่เรา และสิ่งที่ปรากฏโดยลักษณะจริง ๆ แล้วก็เป็นธรรมชาติหนึ่ง ซึ่งเกิดดับด้วย ทำไม่ไม่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏ แต่จะไปเจริญอานาปานสติ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะละความไม่รู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จะรู้ว่า ขณะใดสติเกิด ขณะใดหลงลืมสติ และขณะที่สติเกิดลักษณะสภาพที่เป็นปรমัตถธรรมเป็นอารมณ์ของสติ ไม่เหมือนกับเวลาที่สติปฏิฐานไม่เกิด เวลาที่สติปฏิฐานไม่เกิดก็เห็น ไม่ใช่ไม่เห็น ทุกคนก็เห็น แต่ไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ถ้ารู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ก็คือรู้ว่าเป็นปรมัตถธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จนกว่า



ปัญญาจะเพิ่มขึ้น ละความไม่รู้ และไม่สนใจเรื่องของอานาปานสติ หรือกายคตาสติ หรืออะไรก็ตามแต่ แต่รู้ว่าสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเป็นปรমัตถธรรมที่สติจะระลึก จิ๊งรู้ ถ้าสติไม่ระลึก วันหนึ่งก็เห็น และก็ผ่านไป ทั้ง ๆ ที่เป็นปรมัตถธรรมก็ไม่รู้ว่า เป็นปรมัตถธรรม

ถ. คำถามสืบเนื่องมาจากที่พระคุณเจ้าท่านถามเหมือนกัน ที่อาจารย์ ได้เรียนตอบท่านว่า สภาพรู้แจ้งมี แต่ปัญญาไม่รู้ในสภาพรู้แจ้ง ที่ว่าปัญญาไม่รู้ ในสภาพรู้แจ้งนั้น อาจารย์หมายรวมถึงสติไม่ได้ระลึกในสภาพที่รู้แจ้งนั้นด้วย ใช่ไหม

ส. เพราะปัญญาจะเกิดโดยสติไม่เกิดไม่ได้ สติเป็นโสภณสาธารณเจตสิก ส่วนปัญญาไม่ใช่โสภณสาธารณะ แม้ว่าสติเกิด ปัญญาไม่เกิดก็ได้ แต่เมื่อปัญญาเกิด สติต้องเกิดกับปัญญา จะมีแต่ปัญญาเกิดโดยสติไม่เกิดไม่ได้เลย

ถ. ถ้าสติเกิดโดยปัญญาไม่เกิดร่วมด้วย เป็นญาณวิปยุตต์

ส. ถูกต้อง

ถ. ถือว่าเป็นสติในขั้นสติปฏิฐานหรือเปล่า ที่ไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วย

ส. โดยมากท่านผู้ฟังอยากให้ตอบว่า ถือ หรือไม่ถือ แต่จริง ๆ แล้ว ลักษณะของสภาพธรรมเป็นอย่างนั้น แต่ปัญญาเราสามารถรู้ได้ไหมที่ว่าเป็นอย่างนั้น

กุศลจิตมี ๒ ประเภท ประเภทหนึ่งเป็นญาณวิปยุตต์ ไม่มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย อีกประเภทหนึ่งก็เป็นญาณสัมปยุตต์ มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย ที่เราจะเห็นได้ชัด ๆ คือ ขณะใดที่ปัญญาเกิดขึ้นกระทำกิจรู้หรือเข้าใจ นั่นเป็นลักษณะและกิจของปัญญา ขณะนั้นรู้ได้ว่าเป็นปัญญาลักษณะนั้น แต่เวลาที่ความเข้าใจก็ดี หรือความรู้ในสิ่งที่กำลังปรากฏไม่มี ขณะนั้นปัญญากำลังค่อย ๆ เจริญขึ้น แต่ลักษณะ และกิจของปัญญายังไม่ปรากฏที่จะสามารถกล่าวได้ว่า เป็นสภาพที่กำลังรู้หรือกำลังเข้าใจ แต่ก่อนที่จะรู้หรือจะเข้าใจ ต้องมีการเริ่ม ไม่ใช่ทุกคนจะรู้ได้ทันทีในขณะนี้ที่กำลังเห็นว่า เป็นนามธรรม เป็นอาการรู้ และเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ

นี่คือสิ่งที่ได้ฟัง และกำลังเข้าใจ แต่การเข้าใจเป็นระดับขั้นหนึ่ง ยังไม่ใช่การประจักษ์แจ้ง และยังไม่ใช่การหมดความสงสัย เพราะฉะนั้น ผู้เจริญสติปฏิฐาน



เป็นผู้ที่ตรงต่อตัวเองที่จะรู้ว่า ความรู้ขั้นฟังนั้นขั้นหนึ่ง แต่ขณะที่ฟังและรู้ และเข้าใจเป็นปัญญาหรือเปล่า เป็น

เพราะฉะนั้น ถ้ามีความเข้าใจอย่างนี้ ทำให้เกิดระลึกได้ในขณะที่กำลังเห็น และเริ่มที่จะค่อย ๆ เข้าใจขึ้น เพราะวาระระลึกบ่อย ๆ และฟังมาก เข้าใจมาก และระลึกอีก ฟังอีกเรื่องของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ความเข้าใจก็เพิ่มอย่างน้อยมาก จะต้องฟังอีกเพื่อเป็นพื้นฐานที่จะให้ เมื่อระลึกแล้วสามารถเข้าใจได้อีก ในขณะนั้นจะกล่าวว่า เป็นปัญญาหรือ มีปัญญาหรือเปล่า มี แต่น้อย เป็นการเริ่มต้น จนกระทั่งไม่สามารถสังเกตได้ ไซ้ใหม่

ถ้าจะให้ตอบว่า เป็น หรือไม่เป็น ต้องเป็นผู้ที่พิจารณาตนเองว่า ในขณะที่ฟัง มีความเข้าใจเรื่องสิ่งที่กำลังปรากฏกับสภาพรู้จริง ๆ และขณะที่กำลังเห็นอย่างนี้ สติระลึก และค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ รู้ นี่ต่างกับไม่รู้เสียเลย ไซ้ใหม่ เห็นก็เห็น แต่ไม่รู้ ความจริงเลย ย่อมต่างกับเห็น และเคยได้ยิน เคยเข้าใจ เพราะฉะนั้น ขณะนี้ที่กำลัง เห็น ก็ค่อย ๆ หรือเริ่มที่จะเข้าใจขึ้น นี่คือการเจริญปัญญา จนกว่าจะถึงวาระที่ ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น คงจะไม่ถามอีกเรื่องถือหรือไม่ถือ เป็นญาณสัมปยุตต์ หรือ เป็นญาณวิปยุตต์





๑๙๐๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๒



ถ. ท่านอาจารย์บอกว่า เริ่มจากฟังและเข้าใจเป็นปัญญาขั้นหนึ่งที่จะทำให้
สติระลึกได้ ในขณะที่สติระลึกเพราะเริ่มมาจากความเข้าใจที่ถูกต้อง สติระลึกแล้ว
ในขณะนั้นไม่มีปัญญาประกอบด้วยก็ได้ ใช่ไหม

ส. เราฟังเรื่องของการเห็นในขณะนี้ และฟังเรื่องของรูปที่กำลังปรากฏ
สติก็ไม่ได้ระลึก ทั้ง ๆ ที่เห็น และฟังแล้ว และเข้าใจด้วย เข้าใจตามตำรา
ตามความคิดนึก และในขณะที่กำลังเห็น ไม่ได้เข้าใจก็มี แต่เวลาที่สติปัญญาเกิด
ผู้นั้นเป็นผู้รู้เองว่า กำลังค่อย ๆ เข้าใจขึ้น เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญสติปัญญา
มีปัญญาของตนเองที่จะรู้ว่า เริ่มละลายความไม่รู้ และเป็นไปอย่างรวดเร็วไม่ได้
แต่ต้องค่อย ๆ เป็นทีละเล็กทีละน้อย

ที่ใช้คำว่า น้อมพิจารณา หรือน้อมรู้ หรือน้อมไปสู่พระนิพพาน ไม่ได้
หมายความว่าให้เป็นตัวตนที่จะน้อม ขณะนี้ที่กำลังเห็น ให้น้อมไป ไม่ใช่อย่างนั้น
แต่หมายความว่า ขณะใดที่สติเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ เริ่ม
หรือค่อย ๆ เข้าใจขึ้น เวลาที่สติปัญญาเกิดและเข้าใจขึ้นครั้งหนึ่ง ก็คือการน้อมไป
ครั้งหนึ่ง เพราะการที่จะไปถึงนิพพานทันที หรือการที่จะดับความสงสัยทันที
เป็นไปไม่ได้

ขณะใดที่สติปัญญาเกิด และปัญญาเริ่มจะเข้าใจ นั่นคือการน้อมไป
สติและปัญ्यान้อมไปสู่นิพพาน น้อมไปสู่การดับความสงสัย น้อมไปสู่การดับกิเลส
แต่ไม่ใช่ตัวตนที่จะพยายามน้อมไปที่เข้าใจ

ถ. อีกคำถามหนึ่ง สืบเนื่องมาจากคำถามของพระคุณเจ้าอีกเหมือนกัน
ที่ท่านกล่าวถึงความต่างของอารมณ์ เช่น อารมณ์ทางตา สีต่าง ๆ ก็เป็นสีแดง



สีเหลือง สีเขียว อะไรอย่างนี้ อาจารย์ได้กล่าวตอนหนึ่งว่า ขณะสติเกิดเป็นสติปัฏฐาน ขณะนั้นไม่ใส่ใจ หมายถึงว่าไม่ใส่ใจในนิมิตอนุพยัญชนะ ไซ้ไหม

ส. ถูกต้อง

ถ. แต่จะต้องใส่ใจในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ไซ้ไหม

ส. เวลานี้สภาพธรรมกำลังปรากฏทางตา ประโยชน์ที่สุดของพระธรรมซึ่งเป็นสัจจธรรม คือ ทุกท่านสามารถพิสูจน์ได้ทันที ทางตามีสิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ใส่ใจว่าเป็นสีต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่เป็นสีต่าง ๆ เหมือนเสียง เสียงก็มีเสียงต่าง ๆ เสียงสูงก็มี เสียงต่ำก็มี เสียงเล็ก เสียงใหญ่ เสียงทุ้ม เสียงพรวด เสียงแหบ มีหลาย ๆ เสียง เราจะเปลี่ยนลักษณะสภาพของเสียงนั้นไม่ได้เลย ถ้าเป็นเสียงสูง ลักษณะของเสียงสูงก็เกิดเพราะเหตุปัจจัยที่ทำให้เสียงนั้นสูง ถ้าเป็นเสียงต่ำ เสียงต่ำนั้นก็เกิดเพราะเหตุปัจจัยที่ทำให้เสียงนั้นต่ำ เราเปลี่ยนปัจจัยและเปลี่ยนเสียงนั้นไม่ได้ แต่ลักษณะของเสียง คือ เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏเมื่อกระทบกับโสตปสาทรูปชั่วขณะที่แสนสั้น ซึ่งทั้ง ๒ อย่าง คือ ทั้งโสตปสาทรูปและเสียงเป็นปัจจัยให้โสตวิญญานคือจิตได้ยินที่กำลังได้ยินในขณะนี้เกิดขึ้น ขณะนั้นไม่ใส่ใจในเสียงว่าสูงหรือต่ำเพราะกำลังเข้าใจในลักษณะของเสียง เช่น ในขณะนี้จะเป็นเสียงสูงเสียงต่ำอะไรไม่สนใจ แต่สนใจรู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งหมดแล้ว สภาพธรรมนั้นเกิดและดับ ไม่มีแล้วมีแล้วหาไม่ นั่นคือการใส่ใจในลักษณะของสภาพธรรม โดยที่ว่าเปลี่ยนเสียงไม่ได้ฉันใด ทางตากก็เปลี่ยนสีที่กำลังปรากฏไม่ได้ แต่ไม่ใส่ใจ เพราะกำลังเริ่มเข้าใจว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

ถ. ลักษณะที่ไม่มีแล้วมี แล้วหาไม่ ใส่ใจตรงนี้หรือเปล่า

ส. พิจารณาลักษณะของสภาพที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่ละขณะ และรู้ชัดว่า นามธรรมไม่ใช่รูปธรรม เพราะตั้งแต่เกิดจนตายทุกคนก็ทราบว่ามีสภาพธรรมเพียง ๒ อย่าง ไม่มีเราเลย แต่เพราะนามธรรมเกิดขึ้น รูปธรรมเกิดขึ้น แต่เมื่อไม่รู้สภาพที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมตามความเป็นจริง จึงยึดถือนามธรรมและรูปธรรมนั้นว่าเป็นเรา



เพราะฉะนั้น การที่จะละความไม่รู้ ก็คือเริ่มเข้าใจให้ถูกต้องว่า ที่เรียกว่า นามธรรม ที่ได้ยินว่านามธรรม ที่ฟังแล้วเข้าใจว่านามธรรมไม่ใช่รูปธรรม เป็นสภาพรู้ ต้องในขณะที่กำลังเห็น เป็นอาการรู้ เป็นธาตุรู้ ในขณะที่ได้ยินก็เป็นอาการรู้ เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ลิ้มรส ในขณะที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ในขณะที่คิดนึก เป็นนามธรรมไม่ใช่รูปธรรม

ในขณะที่นามธรรมปรากฏ หรือรูปธรรมปรากฏ ก็เพราะสติระลึกที่ลักษณะของนามธรรมนั้น หรือระลึกที่ลักษณะของรูปธรรมนั้น เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ

ผู้ฟัง ที่อาจารย์พูดว่า ค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ เข้าใจ ผมขอขยายความคำว่า ค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ เข้าใจ

ค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ เข้าใจ อย่างที่เราได้ฟังอาจารย์ เราก็ฟังกันมาหลายปี คำว่า ค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ เข้าใจ ในขณะที่อาจารย์บอกว่า สภาพธรรมมีปรากฏอยู่ในขณะนี้ก็มีทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มีอยู่แล้ว ทำอย่างไรจึงจะค่อย ๆ รู้ ค่อย ๆ เข้าใจ ตรงนี้แหละผมก็อยากจะซ้ำ ๆ ค่อย ๆ เข้าไป

ผมฟังแล้วผมก็ค่อย ๆ เข้าไปว่า ที่อาจารย์บอกว่า สิ่งปรากฏทางตา เราก็ลืมตาเลย คือ เราลืมตาอยู่แล้ว แต่ในขณะนั้นสังเกต ผมใช้คำว่า สังเกต ดีกว่า ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอย่างไร ตรงกับที่อาจารย์พูดใหม่ ตรงกับธรรมของพระพุทธองค์ที่แสดงไว้ใหม่ นี่คือการค่อย ๆ เข้าไปซ้ำ ๆ

หลังจากได้มีการสังเกตสิ่งที่ปรากฏทางตาแล้ว ต่อมาก็มีการสังเกตว่า เห็นเป็นอย่างไร สิ่งปรากฏทางตาเป็นรูปธรรมแล้ว อาการที่เห็น สภาพเห็นเป็นอย่างไร ก็สังเกตว่าเป็นอย่างไร และเอาเรื่องจริง ๆ ในชีวิตประจำวันมานั่งดูเลย แต่ไม่ใช่จ้องดูแล้วคล้ายกับจ้องเหมือนกัน แต่ไม่ได้จ้องเอา ๆ เราสังเกตเอา ซึ่งภาษาธรรมใช้คำว่า โยนิโสมนสิการ

ผมใช้วิธีนี้ สังเกตเอาจากชีวิตประจำวันกับสิ่งที่อาจารย์พูดมา เราก็ค่อย ๆ เข้าไป ค่อย ๆ เข้าไป ค่อย ๆ รู้ คือ สังเกตรูปธรรมนามธรรมนั่นเอง และวันหนึ่ง



เมื่อได้เหตุได้ปัจจัยพอแล้วก็จะมีการระลึกได้ ก็อยากจะเล่าสู่กันฟัง ไม่ทราบอาจารย์จะเพิ่มเติมตรงนี้อย่างไรบ้าง

ส. ให้เข้าใจว่า การเจริญสติปัฏฐานไม่ใช่การทำ แต่เป็นการเริ่มเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถ้าได้ยินคำว่า ปฏิบัติ และแปลมาตรง ๆ ว่า ทำ ก็จะทำให้มีความเข้าใจผิดว่า ต้องไปทำสติปัฏฐาน หรือต้องทำสติปัฏฐาน แต่ความจริง สติ คือ สภาพที่ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ เพื่อการเจริญขึ้นของปัญญา คือ ความรู้ ความเข้าใจถูกต้อง ในลักษณะสภาพธรรมที่กำลังปรากฏนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ขณะใดที่กำลังพิจารณาหรือกำลังค่อย ๆ เข้าใจ ค่อย ๆ เริ่มรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ในขณะนั้นมรรคมงคล ๘ หรือเมื่อยังไม่ถึงโลกุตตรจิตก็มีมรรคมงคล ๕ แน่นอน ขาดวิริยเจตสิก ๓ ซึ่งได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ ซึ่งเจตสิกทั้ง ๓ นี้จะเกิดไม่พร้อมกัน

ถ้าเราจะไม่พูดเรื่องจำนวนว่า ๕ หรือ ๘ แต่หมายความว่ามรรคมงคล ๘ แม้ว่าจะยังไม่ครบ แต่ก็ต้องมีสัมมาทิฐิ มีสัมมาสังกัปปะ มีสัมมาวายามะ มีสัมมาสติ และมีสัมมาสมาธิเกิดแน่อน ซึ่งในขณะนั้นสติเจตสิกที่เป็นมรรคกำลังทำงานของสติเจตสิก เหมือนกับในขณะนี้ ไม่ใช่เราจะทำเห็น แต่สภาพธรรมมีปัจจัยเกิดขึ้นทำกิจเห็น ไม่ใช่เราทำเห็น ขณะที่กำลังได้ยินก็เป็นสภาพธรรมที่มีปัจจัยเกิดขึ้นทำกิจได้ยิน มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยเท่าไร เป็นจิตประเภทไหน เกิดดับสืบต่อกันในวาระหนึ่งอย่างไร นั่นก็คือสภาพธรรมทั้งหมด ไม่ใช่เรา ฉันท การอบรมเจริญสติปัฏฐานก็ไม่ใช่การที่เราจะไปทำ และต้องรู้ว่าเป็นขณะที่โสภณเจตสิกที่เป็นมรรคมงคล ๘ เกิดขึ้นทำกิจการงาน โดยเริ่มเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้น ในขณะนั้นสติต้องเกิดและเป็นสติปัฏฐาน และปัญญาก็ค่อย ๆ เจริญขึ้นด้วย

ต้องเข้าใจให้ถูกว่า ไม่ใช่เรื่องทำ แต่เป็นเรื่องภาวนา คือ การอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้น



ผู้ฟัง สำหรับอานาปานสติสมาธิ หรืออานาปานสติ หรืออานาปานบรรพ ในสติปัฏฐาน รู้สึกว่าในประเทศไทยนิยมกันเหลือเกิน ที่ไหน ๆ ก็ทำอานาปานสติกัน ผมจำได้ครั้งหนึ่งเมื่อผมเริ่มศึกษาพระพุทธศาสนา ได้อ่านหนังสือเล่มหนึ่ง เรื่องอานาปานสติสมาธิ ผมอ่านไปได้ครึ่งเล่ม ตอนนั้นเราไม่มีความรู้อะไรเท่าไร แต่มีความว่าวุ่นเกิดขึ้น อ่านแล้วไม่ถูกกับตัวเองเลย วางหนังสือเล่มนั้นจนเดี๋ยวนี้ ก็ไม่ได้จับอีกเลย ผมอยากจะฝากบอกทุก ๆ คนว่า อย่าไปหลงติดอานาปานสติเลย เพราะอานาปานสติตามที่อาจารย์พูดไว้ หรือในอรรถกถาก็มีพูดไว้ว่า สำหรับ มหานุชแทนั้น พระพุทธองค์ส่วนใหญ่มักจะตรัสกับอสีติมหาสาวก

ส. การที่จะรู้ว่า ธรรมใดเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสไว้แล้วว่า ขณะใดที่เป็นไปเพื่อละ ไม่ว่าเรื่องของสมาธิ หรือ เรื่องใดก็ตาม ขณะนั้นพิสูจน์ได้ว่า เป็นไปเพื่อต้องการ หรือเป็นไปเพื่อละ สิ่งใดก็ตามที่เป็นไปเพื่อละ เพื่อการไม่ติดข้อง นั่นคือพระธรรม แต่สิ่งใดถ้าเป็นไป เพื่อความต้องการ ไม่ใช่เรื่องของการอบรมเจริญปัญญาจึงมีความต้องการ ขณะนั้น ก็ไม่ใช่พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง

ถ. พูดถึงมหานุช น่าสนใจมาก ท่านอาจารย์ก็ได้อธิบายหลายอย่าง คิดว่าพอจะเข้าใจแล้ว แต่อดไม่ได้ว่า อาจจะมีบางคนหรือตัวผมเองก็ได้ ที่มานั่งพิจารณาว่า อย่าไปทำเลยอานาปานสติ เราไม่ใช่มหานุช แต่วันดีคืนดีผม ก็นึกว่า คนที่เป็นมหานุช เขาก็ไม่รู้ตัวจนกระทั่งเขาเป็นแล้ว เผลอ ๆ เราอาจจะเป็น มหานุชก็ได้กระมัง ตอนนี้อย่างไรไม่รู้ เพราะฉะนั้น คงจะต้องเจริญอานาปานสติก่อน ดีกว่า เมื่อเราเป็นมหานุช จะได้หลุดพ้นไปเลย ตรงนี้เป็นปัญหาถามเหมือนกับเล่น แต่เป็นจริงตรงที่ว่า ระหว่างความรู้ว่าเป็นมหานุชกับไม่รู้ เกี่ยวข้องกับอานาปานสติ อย่างไรหรือไม่ แต่ถ้าบอกว่า อย่าไปนึกถึงเรื่องมหานุชเลย ก็จบ

ส. คิดเรื่องปัญญาดีไหม เพราะว่ามหานุชต้องเกี่ยวกับปัญญา ถ้าปราศจากปัญญาเป็นมหานุชไม่ได้แน่ และปัญญาก็มีหลายชั้น ปัญญาที่เป็น โลภียะก็มี ปัญญาที่เป็นโลกุตตระก็มี สำหรับผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมถึงความเป็น



พระอรหันต์ก็ยังไม่เหมือนกัน ไม่ใช่เหมือนกัน พระอรหันต์สุขขวิปัสสกะก็ไม่ใช่เป็นพระอนาคามี เป็นพระอรหันต์ แต่ไม่ใช่พระอรหันต์ที่เป็นฉานลาภบุคคล คือ ไม่ได้เป็นผู้อบรมเจริญสมถภาวนาและไม่สามารถมีฉานสมาบัติทั้งรูปฉาน อรูปฉาน ไม่สามารถทำอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ และไม่มีปฏิสัมภิทาด้วย

ปัญญามีมาก หลายชั้น และแต่ละบุคคลก็ควรที่จะรู้ว่า เราซึ่งยังไม่ใช่พระอรหันต์ กิจของเราคือทำอะไร จะเป็นมหาบุรุษหรือจะค่อย ๆ อบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรม และเมื่อปัญญาเกิดบุคคลผู้นั้นจะรู้เองว่าเป็นมหาบุรุษหรือไม่เป็น หรือเป็นเพียงสุขขวิปัสสกะเท่านั้น แต่ไม่ใช่ด้วยความหวังว่าเราอาจจะเป็นและจะทำอานาปานสติรอไว้ ไม่ใช่อย่างนั้น แต่เริ่มจากการที่รู้ว่ขณะนี้ไม่รู้อะไร

เพราะฉะนั้น เมื่อยังไม่รู้ อยู่ ก็ควรที่จะรู้ ไม่ใช่หวังรอว่า อาจจะเป็นมหาบุรุษ เพราะสิ่งที่ปรากฏก็รู้ไม่ถนัดเลย ทั้ง ๆ ที่กำลังปรากฏทางตาและได้ยินได้ฟังมาด้วยว่า ไม่ใช่ตัวตน ต้องเป็นสภาพรู้แน่ ๆ สำหรับคนที่ยังไม่ตายจึงเห็น เพราะฉะนั้น แม้แต่เพียงลักษณะอาการของสภาพรู้ซึ่งกำลังเห็น ก็ยังไม่รู้ว่าต่างกับสิ่งที่ปรากฏทางตาอย่างไร ก็ต้องอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้ และในขณะที่อบรมเจริญปัญญาโดยไม่หวังว่าเราจะเป็นมหาบุรุษ หรือเราจะรู้รูปที่ละเอียด หรือรู้รูปนั้นรูปนี้เป็นสมาธิขั้นนั้นขั้นนี้ สิ่งที่แต่ละบุคคลสะสมมาแล้ว ไม่มีใครสามารถยับยั้งการสะสมของเหตุปัจจัยที่สติจะระลึก และเมื่อปัญญาประจักษ์แจ้งคนนั้นไม่สามารถรู้ล่วงหน้าได้ว่า ปัญญาของเขาจะประจักษ์แจ้งลักษณะสภาพธรรมอะไรและจะประกอบด้วยความสงบของจิตซึ่งเป็นสมาธิขั้นไหน แต่ให้ทราบว่า ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคลที่ไม่ใช่ฉานลาภบุคคลมีมากกว่าผู้ที่เป็ฉานลาภบุคคล

นั่นในสมัยกาลสมบัติ และในสมัยนี้ ๒,๕๐๐ กว่าปี บุคคลในครั้งที่มี ความสนใจในพระธรรม มีกรรมเป็นปัจจัยที่จะทำให้โศตวิญญูณได้ยินเสียงที่เกิดดับ



อย่างรวดเร็ว และเป็นเสียงที่สามารถทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมได้ในเมื่อสะสมปัญญามาพอที่จะฟังและพิจารณา และเข้าใจได้

แต่บุคคลเหล่านี้ทำไมไม่บรรลุเป็นพระอริยบุคคลในสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ก็แสดงให้เห็นว่า ปัญญายังไม่พอ ยังต้องอบรมต่อไปด้วยการฟัง ด้วยการพิจารณา ด้วยการเป็นผู้ละเอียด ด้วยการเป็นผู้ตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมและเหตุผลของการอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ

เพราะฉะนั้น ในยุคนี้ สมัยนี้ ไม่หวัง ดีไหม ไม่ต้องไปร้อทำอานาปานสติไว้ที่ใช้คำว่า มหาบุรุษ ก็เป็นคำที่พิเศษกว่าบุรุษธรรมดาอยู่แล้วในกาลสมมติ และสมัยนี้ ๒,๕๐๐ กว่าปี หมดสมัยของพระอรหันต์ซึ่งเป็นผู้ได้อภิญญา ปฏิสัมภิตา หลังปรินิพพาน ๑,๐๐๐ ปี ยังคงมีพระอรหันต์ที่เป็นผู้ที่มีคุณวิเศษ เช่น ปฏิสัมภิตา อภิญญา พันปีที่ ๒ ก็ยังมีพระอรหันต์ แต่ไม่ใช่ผู้ที่เป็นมหาบุรุษ เพราะฉะนั้นนี้ ๒,๕๐๐ กว่าปี อยู่ในเขตของพันปีที่ ๓ ก็เป็นสมัยของพระอนาคามีบุคคล

ถ. ขอบพระคุณ

ส. เป็นเรื่องของการที่จะอดทน พิจารณาศึกษาธรรมโดยละเอียด ซึ่งเป็นขั้นตอน

ถ. อาจารย์บอกว่า ขณะนี้เป็นพันปีที่ ๓ ก็มีพระอริยบุคคลชั้นอนาคามี หมายถึงในมนุษย์ภูมินี้ ใช่ไหม

ส. ใช่

ถ. ไม่ได้หมายถึงเทวภูมิ

ส. ไม่หมายถึงเลย

ถ. ในอรรถกถาไม่ได้แสดงไว้ละเอียดว่า หมายถึงเฉพาะมนุษย์ภูมิ

ส. ผู้ที่เกิดในภูมิที่มีอายุยืนยาว เมื่อครั้งที่ได้เป็นพระอริยบุคคลในครั้งนั้น ก็ยังมีชีวิตอยู่ และจะเป็นพระอริยบุคคลขั้นต่อไป แต่ผู้ที่มีอายุยืนยาวในโลกมนุษย์ก็อายุเพียงแค่ ๑๒๐ ปี อย่างท่านพระอานนท์ ท่านก็ปรินิพพานไปแล้ว จึงไม่มีใครที่จะเป็นพระอรหันต์สืบต่อมาจนกระทั่งถึงสมัยนี้



๑๙๐๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๒



ถ. ในอรรถกถาบอกเพียงว่า พันปีที่ ๓ มีแค่พระอนาคามี แต่ไม่ได้ขยายความว่าหมายถึงมนุษย์ภูมิอย่างเดียว

ส. เวลาในโลกอื่นก็มีพระอรหันต์

ถ. อย่างนั้นหรือ

ส. เป็นพระโสดาบันแล้ว และท่านก็จุติจากโลกนี้ ท่านวิสาขามีคารมารดา ท่านอนาถปิณฑิกะก็เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี ต่อไปท่านก็ต้องเป็นพระอรหันต์

ถ. น่ากลัวจะเกินวิสัยที่จะรู้

ส. โลกอื่นมีแน่ ไม่น่าจะต้องคิดถึงไกลแสนไกลถึงโลกอื่น โลกนี้จะอยู่นานสักเท่าไรก็ไม่ทราบ อาจจะถูกจากโลกนี้ไปเร็ว ก็ควรที่จะคิดถึงโลกนี้ โลกอื่นก็คิดถึงเมื่อไปถึงโลกนั้น หรือว่าเมื่อไปถึงโลกนั้น ก็อยากจะคิดถึงโลกนี้

ถ. ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ตัณหาคือโลภะทั้งหมด ไข้ใหม่ โลภะทั้ง ๔ ประเภทเป็นตัณหา และตัณหาทั้งหมดก็คือโลภะ ไข้ใหม่

ส. ไข้

ถ. กามตัณหา ที่ว่าความอยากได้ อยากได้อะไร

ส. ความอยากได้ ความติดข้อง ความต้องการ ความไม่สละ

ถ. หมายถึงอยากได้กามคุณอารมณ์ หรืออยากได้อะไร

ส. ถ้าเป็นกามตัณหา ก็มีความต้องการ มีความติดข้องในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ

ถ. ภวตัณหา อยากมี อยากเป็น อยากมีอะไร



ส. ตัณหา คือ ความยินดี ความต้องการ ความติดข้องในภวคือภพ ความเป็น ถึงแม้จะไม่ใช่ความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็ยังมีความยินดีในความเป็น แล้วแต่ว่าจะเป็นอะไรซึ่งไม่ใช่รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อย่างเช่น รูปพรหม หรืออรูปพรหม เป็นต้น อีกอย่างหนึ่ง ภวตัณหา หมายความว่าถึงตัณหา ความยินดีในความเห็นว่าเที่ยง

สำหรับวิภวตัณหาหมายความว่าถึงความถึงตัณหา ความยินดีพอใจในความเห็นว่าสูญ คือ อจุเฉททิฏฐิ

ถ. วิภวตัณหาแปลว่า อยากไม่มี ไม่เป็น ถูกไหม

ส. ไม่ถูก

ถ. ไม่ถูกหรือ เพราะถ้าแปลว่า อยากไม่มี ไม่เป็น ก็คงไม่เป็นตัณหาใช่ไหม

ส. วิภวตัณหา ได้แก่ ความยินดีพอใจในเรื่องการขาดสูญ คือ อจุเฉททิฏฐิ

ถ. กามตัณหาที่แปลว่าอยากได้ แปลได้ถูกต้องครบถ้วนบริบูรณ์หรือยัง

ส. ตัณหา คือ ความพอใจ ความต้องการ ความติดข้อง ความยินดี ความเพลิดเพลินในกามอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ถ. ภวตัณหาที่แปลว่าอยากมี อยากเป็น ก็...

ส. ความยินดีพอใจในภพ ในความมี ความเป็น ภวตัณหา มี ๒ ความหมาย ความหมายหนึ่ง คือ ยินดีพอใจในความมี ความเป็น อยากจะมีชีวิตอยู่ และอีกความหมายหนึ่ง คือ ยินดีพอใจในความเห็นผิดว่าเที่ยง สัสสตทิฏฐิ

ถ. อยากเป็นครู อยากเป็นทหาร อยากเป็นตำรวจ เป็นภวตัณหาหรือเปล่า

ส. ยังอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะหรือเปล่า ถ้ายังอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็เป็นกามตัณหา

ถ. ที่ผมออกมาถาม เป็นตัณหาหรือเปล่า



- ส. ใครจะรู้
- ถ. ที่ผมมาถาม เพราะผมอยากทราบคำตอบให้หายสงสัย
- ส. อยากเข้าใจ
- ถ. เป็นต้นหาหรือเปล่า
- ส. เป็นการต้องการปัญญา ความรู้ที่ถูกต้อง
- ถ. ใช้คำว่า อยาก ถูกต้องไหม เช่น อยากจะถามปัญหา หรือจะใช้คำอื่น
- ส. ต้องพิจารณาว่า อยากที่เป็นโลกะ หรืออยากที่เป็นฉันทะ
- ถ. ฉันทะก็คืออยากหรือ
- ส. อยากกระทำ
- ถ. อย่างคนที่อยากสวย
- ส. เป็นไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
- ถ. ก็เป็นกามตัณหา
- ส. แน่نون ถ้ายังเป็นกามบุคคลก็รู้ได้ว่า ยังมีความต้องการในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ไม่ว่าจะต้องการอะไร

ทำไมพวกเราไม่เป็นรูปพรหมบุคคลในรูปพรหมภูมิ ทำไมเราไม่เป็นอรุปพรหม ในอรุปพรหมภูมิ ก็เพราะถึงแม้เราจะอยากอย่างไร ก็ยังอยากในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะนั้นเอง อย่างนี้พอที่จะเข้าใจได้ไหม

ถ. ก็ถูกต้อง ผมเองก็ทราบว่า ตัวเองมีตัณหามาก มีตัณหาครอบคลุม อยู่ตลอด ถ้าจะหลุดจากตัณหาไปก็นิดเดียว และตัณหาก็โยงโย่ไว้อีกตลอดเวลา ตลอด

ส. ธรรมเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาใคร่ครวญ ถ้าสิ่งใดจะเป็นบพสรูปได้ ก็สรูป เช่น ทำไมเราถึงไม่เป็นรูปพรหมบุคคล ทำไมเราถึงยังไม่เป็นอรุปพรหมบุคคล ถึงแม้ว่าเราจะอยากเป็นอะไร เราก็ยังอยากอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ จึงเป็นกามตัณหา

ถ. สมัยที่ผมเรียนรามคำแหงปีที่ ๑ ดอกเตอร์อาจอง ชุมสาย มาบรรยาย เกี่ยวกับเรื่องจิตใต้สำนึก ท่านบอกว่ามีลูกสาวอยู่คนหนึ่ง ตอนนอนลูกสาวท่าน



หลับแล้ว ท่านก็เอาลำโพงเครื่องเสียงมาติดอยู่ใกล้ ๆ และเปิดเพลงภาษาต่างประเทศ ที่ลูกสาวท่านไม่เคยรู้เรื่อง ไม่เคยฟังมาก่อน ตอนเช้าก็เก็บเครื่องเสียงไปไม่ให้ลูกสาว ท่านรู้ แต่ตอนที่ลูกสาวอาบน้ำ เขาสามารถฮัมเพลงที่เปิดให้ฟังได้ ท่านจึงถามลูกสาว ว่า ได้ยินเพลงนี้มาจากไหน ลูกสาวท่านก็บอกว่า ไม่รู้เหมือนกัน นึกอยากจะร้อง ก็ร้องออกมา ท่านดอกเตอร์ก็สรุปว่า เวลาเราหลับ จิตได้สำนึกเราทำงาน อย่างการ เปิดเทปให้ฟัง จะเข้าไปจิตได้สำนึก อย่างนี้จะเป็นไปได้ไหม

ส. พระผู้มีพระภาคทรงแสดงวิธีจิตว่า ขณะใดก็ตามที่ไม่ใช่ภวังคจิต ขณะนั้นจิตอาศัยทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทางเกิดขึ้นรู้อารมณ์อื่น เช่น ขณะที่กำลังเห็น อย่างนี้ จิตก็อาศัยจักขุสัททเป็นจักขุทวาร เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ขณะที่ไม่ใช่ ภวังคจิตและมีจิตได้ยินเกิดขึ้นเป็นวิธีจิตทางหู ขณะนั้นได้ยินเสียง เพราะฉะนั้น ที่เราใช้คำว่า หลับ ก็หมายความว่าช่วงของภวังคจิตเกิดดับสลับต่อกันนานกว่า วิธีจิตทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และขณะที่เราไม่ใช่คำว่า หลับ ก็คือช่วงขณะที่ เป็นวิธีจิตมากกว่าขณะที่เป็นภวังคจิตเท่านั้นเอง

จิตเกิดดับสลับต่อกัน ขณะใดก็ตามที่ไม่รู้อารมณ์ใด ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเลย ขณะนั้นเป็นภวังคจิต และไม่ว่าจะมีการรู้อารมณ์ ทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง ขณะนั้นไม่ใช่ภวังคจิต เพราะฉะนั้น ที่เราใช้คำว่า หลับ ก็คือขณะนั้นภวังคจิตเกิดดับสลับต่อกันมากกว่าวิธีจิตทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และที่เราใช้คำว่า ตื่น แม้ในขณะนี้ ก็มีภวังคจิตเกิดดับวิธีจิตวาระต่าง ๆ แต่เพราะ วิธีจิตวาระต่าง ๆ เกิดมากในขณะนั้นเราจึงบอกว่า ตื่น แต่จริง ๆ แล้วก็คือการเกิดดับ สลับต่อของวิธีจิตและจิตซึ่งไม่ใช่วิธีจิตนั่นเอง

ถ. เพราะฉะนั้น เรื่องที่เล่ามานี้ก็คือวิธีจิตเกิด

ส. วิธีจิตต้องเกิด ถ้าขณะนั้นมีการได้ยิน และถ้าขณะนั้นมีการคิดนึก ก็เป็นวิธีจิต

ถ. เรื่องเกี่ยวกับต้นไม้กับพลังจิตของดอกเตอร์อาจงก็เหมือนกันที่บอกว่า ต้นไม้ที่ได้รับการดูแลอย่างดีจะเจริญงอกงามกว่าเลี้ยงแบบไม่สนใจ คือ ท่านแบ่ง



นักศึกษาออกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งเลี้ยงโดยดำต้นไม้ อีกกลุ่มหนึ่งพุดกับต้นไม้ดี ๆ ซึ่งเจริญงอกงามกว่า

ส. และให้ปุ๋ย ให้น้ำ หรือเปล่า

ถ. สภาวะต่าง ๆ เหมือนกัน ต่างที่คนดูแล

ส. อะไรจะสำคัญกว่า ปุ๋ย น้ำ ดินดี หรือพุดไปโดยไม่ให้ปุ๋ย ไม่ให้น้ำ และดินไม่ดี

ถ. คือ ภาวะทุกอย่างทำเหมือนกันหมด

ส. ขอบพระทานโทษ ถ้าเราจะไม่คำนึงถึงเหตุนั้น ขอให้พิจารณาว่า ถ้าปราศจากสิ่งสำคัญของการเจริญเติบโตของพืช อะไรเป็นสิ่งสำคัญ นั่นเป็นเพียง ส่วนประกอบ ที่จริงแล้วเสียงจะเกิดขึ้นโดยปราศจากธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่ได้เลย เสียงที่ได้ยินทางหู ก็เหมือนกลืนที่กระทบจมูก เรามองไม่เห็นรูปร่างของ กลืนเลย แต่กลืนกระทบจมูก และกลืนจะเกิดขึ้นโดยปราศจากธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมไม่ได้ เพราะฉะนั้น ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม จึงเป็น มหาภูตรูป เป็นรูปที่เป็นใหญ่ เป็นประธาน ไม่ว่ารูปย่อย หรืออุปาทายรูปคือรูปที่ อาศัยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมเกิด จะเป็นรูปอะไรก็ตาม รูปนั้นต้องอาศัย มหาภูตรูปจึงเกิด หรือจึงมีได้

แม้กลืน เรารู้ได้ทางจมูก แต่เวลากระทบสัมผัสจมูก ไม่เจ็บ ไม่ปวด แต่ก็มี ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม มีสี่ กลืน รส โอหารวมอยู่ในกลุ่มเล็ก ๆ นั้นแล้ว เหมือนกับเสียง เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นเสียงที่ดังมาก หรือเสียงที่ดู ก็อาจจะมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมซึ่งกระทบกระเทือน จะใช้คำอย่างนั้นก็ได้ แต่ไม่ใช่ส่วนสำคัญ กว่าน้ำหรือปุ๋ยซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับพืชนั้น เป็นเพียงส่วนประกอบ แต่ไม่ใช่ หมายความว่าพืชนั้นมีจิตที่จะรู้ความหมายว่า นี่เป็นเสียงพลอบ หรือนั่นเป็นเสียงขมขู่ แต่เป็นไปตามเหตุปัจจัย

ถ. ภิกษุคือผู้ที่ละอาคารบ้านเรือน และภิกษุที่ยังห้อมล้อมอยู่ในหมู่ญาติ จะถือว่าเป็นผู้ละอาคารบ้านเรือนหรือเปล่า



ส. เป็นเรื่องของจิต ถ้ายังมีใจเกาะเกี่ยว แม้ว่าจะอยู่ในป่า ใจนึกถึงได้ไหม นึกถึงญาติ นึกถึงมารดาบิดา นึกถึงครอบครัว อยู่ห่างไกลถึงในป่า ใจก็ยังคิดถึงได้ แต่ถ้าแวดล้อมด้วยวงศาคนญาติ แต่ใจไม่ผูกพันกับวงศาคนญาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยาก เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาจิตใจ

ความเป็นภิกษุ ต้องหมายความว่าสภาพของจิตที่สามารถละความเกี่ยวข้องในเรื่องของบ้านเรือน ในเพศของคฤหัสถ์ ไม่มีการดูโทรทัศน์หรืออื่นเรื่องบันเทิงต่าง ๆ ต้องเป็นผู้สามารถตัดความผูกพันนั้นได้จริง ๆ เพราะความเป็นภิกษุเป็นสภาพจิตที่สูงกว่าคฤหัสถ์

ขณะนี้กำลังกล่าวถึงโสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวง หรือ ๑๙ ประเภท เริ่มจาก ๑. ศรัทธา ๒. สติ ๓. หิริ ๔. โอตตัปปะ ๕. อโลภะ ๖. อโทสะ ๗. ตตรมัชฌัตตตา ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เป็นกลาง ไม่หวนไหวไปในอกุศล และได้กล่าวถึงตตรมัชฌัตตตาที่เป็นสังขารูปกษยานุ ซึ่งเป็นการเจริญขึ้นของการอบรมเจริญภาวนาปัญญา โสภณเจตสิกเจริญถึงขั้นใกล้ที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่ไกลมาก จึงได้ย้อนกลับมากล่าวถึงเรื่องบารมีซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องประกอบในการเจริญปัญญาภาวนา เพราะถ้าจะเจริญปัญญาภาวนาโดยไม่เจริญบารมีทั้งหลาย ก็เป็นไปได้ไม่ได้เลย เพราะว่าการเจริญบารมีต้องควบคู่กันไปกับการเจริญสติปัฏฐาน ไม่สามารถบังคับให้สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ตามต้องการ แต่สติขั้นอื่นจะเกิดเพิ่มขึ้นในชีวิตประจำวัน

อย่างท่านที่แต่ก่อนเวลาที่อกุศลจิตเกิดไม่เคยระลึกได้เลย แต่หลังจากเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ได้ฟังเรื่องของสภาพธรรม เข้าใจเรื่องของโสภณสาธารณเจตสิก เรื่องของสติ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ อโลภะ อโทสะ ตตรมัชฌัตตตา ก็มีปัจจัยทำให้เวลาที่อกุศลจิตเกิด สติสัมปชัญญะก็จะระลึกได้ในขณะนั้น

เมื่อสติสัมปชัญญะเกิด ซึ่งทุกคนคงจะรู้สึกว่ามีวันหนึ่ง ๆ สติสัมปชัญญะเริ่มเกิดเพิ่มขึ้น แต่เมื่อสติสัมปชัญญะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอกุศลในขณะนั้น จะเห็นได้ว่า แล้วแต่กำลังของสติปัฏฐานในขณะนั้นว่าจะเป็นขั้นใด



เพราะว่าสติสัมปชัญญะเริ่มระลึกได้ขณะที่เป็นอกุศล และขณะนั้นก็รู้ในสภาพที่เป็นอกุศล ถ้าเป็นปัญญาขั้นหนึ่งจะเห็นว่า อกุศลนั้นไม่ใช่กุศล ความโกรธไม่ใช่เมตตา ความโกรธไม่เป็นประโยชน์ ไม่ควรจะสะสมความโกรธ แต่ควรสะสมอบรมเจริญเมตตาเพิ่มขึ้น หรือเวลาที่มานะเกิดขึ้น และสติสัมปชัญญะเกิดระลึกได้ ก็จะมีปัญญาขั้นหนึ่งซึ่งเห็นว่า ขณะนั้นเป็นมานะ เป็นสภาพที่เป็นอันตรายมาก เมื่อเห็นโทษของมานะ ขณะนั้นอาจจะมีปัญญาที่เห็นโทษและละมานะในขณะนั้น มานะนั้นก็ลดคลายลงไปได้ นั่นก็เป็นปัญญาขั้นหนึ่ง

แต่ถ้าเป็นปัญญาอีกขั้นหนึ่ง เวลาที่สติสัมปชัญญะเกิดระลึกลักษณะสภาพของอกุศล ในขณะนั้นพิจารณาเห็นว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ขณะนั้นก็เป็นการเจริญสติปัญญาฐานที่จะเข้าใจลักษณะของปรมัตถธรรมเพื่อละคลายการยึดถือสภาพธรรมนั้นว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

จะเห็นได้ว่า ชีวิตประจำวันสติสัมปชัญญะจะค่อย ๆ เริ่มเกิด และบุคคลนั้นเป็นผู้รู้ด้วยตนเองว่า ปัญญาของตนเองเป็นขั้นใด เพราะว่าบางคนสติสัมปชัญญะเกิดรู้ว่าขณะนั้นเป็นอกุศล แต่อกุศลก็ยังเกิดต่อไป เห็นกำลังของอกุศลจริง ๆ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นโทษะ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นความขุ่นเคืองใจ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นความขุ่นเคืองใจนั้นอาจจะเกิดจากการกระทำหรือคำพูดของใครก็ได้ และคนนั้นก็พูดแล้ว เสียงนั้นก็ดับไปแล้ว ไม่มีอะไรเลย สภาพของอกุศลจิตของคนที่กำลังกล่าวหาหรือกระทำการที่ไม่ดีนั้นก็ได้กระทำไปแล้ว แต่อกุศลจิตของผู้นั้นก็ยังเกิดอยู่ทั้ง ๆ ที่รู้เช่นนั้น

แสดงให้เห็นว่า ปัญญาไม่ถึงขั้นที่กุศลจิตจะเกิดแทนอกุศล เพราะฉะนั้นผู้หนึ่งจะเป็นผู้ที่รู้ว่ามีอกุศลสะสมมานานแค่ไหน มีกำลังแค่ไหน และเป็นกุศลระดับใด เป็นเพียงกุศลขั้นสงบได้ เพราะว่าเห็นโทษของอกุศล หรือเป็นขั้นสติปัญญาที่ระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมและค่อย ๆ รู้ว่าไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล



ณ, กรณีที่ไม่มีลูก และจ้างคนอื่นให้หัดแทน อย่างนี้เป็นกาเมสุมิจฉาจารย์ใหม่

สุ. ไม่เกี่ยวกันเลย ไม่มีเจตนาในการกระทำกาเมสุมิจฉาจารย์ เป็นแต่เพียงความปรารถนาที่จะมีบุตร และอาศัยวิธีการอื่นเท่านั้นเอง





๑๙๐๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๓๒



สำหรับบารมี ๑๐ ที่ได้ทบทวนไปแล้ว คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี และวิริยบารมี บารมีต่อไปที่จะขอทบทวน คือ ขันติบารมี ซึ่งความจริงตลอดเวลาแม้แต่กำลังฟังธรรมอยู่ก็ตามจะเห็นได้ว่า ขาดขันติบารมีไม่ได้เลย บางทีอาจจะมีเหตุการณ์บางอย่าง เช่น เสียงดัง บางท่านก็รู้สึกหงุดหงิด ขณะนั้นจะเห็นได้ว่า ขันติบารมีจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวันอยู่ตลอดเวลา ถ้าเข้าใจเรื่องของการเจริญขันติบารมี

ขันติ คือ ความอดทน ความอดกลั้น ต่อการที่อกุศลจิตจะเกิด เพราะฉะนั้นถ้าสติสัมปชัญญะเกิด ขันติบารมีจะละเอียดขึ้น เพราะรู้ตัวว่า ในวันหนึ่ง ๆ มีอกุศลอะไรบ้าง เช่น ความอดทนที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นอริยาสกขันธ์

อริยาสกขันธ์ คือ ความอดทน ความอดกลั้น การยอมรับต่อภาวะแวดล้อมในที่อยู่อาศัยของสภาพธรรมทุก ๆ ขณะ

ถ้าพิจารณาว่า ต้องอดทนต่ออากาศ ซึ่งทุกคนก็ต้องมีสิ่งแวดล้อม คือ อากาศ ร้อนบ้าง หนาวบ้าง อากาศที่เปลี่ยนแปลง บางคนก็บ่น ขณะนั้นสติสัมปชัญญะไม่เกิด ไม่รู้ว่า เพียงแต่บอกว่าร้อนจัง ขณะนั้นก็เป็นอกุศลจิตแล้ว

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่สติสัมปชัญญะละเอียด ก็จะมีกายวาจาที่กระทำในวันหนึ่ง ๆ ว่า ในขณะที่ขาดความอดทนหรือมีความอดทนเพิ่มขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากอากาศก็เป็นเรื่องของอาหาร เนื่องจากอาหารก็มีหลายรส เค็มไป เปรี้ยวไป เผ็ดไป เย็นไป ร้อนไป หรือว่าขม เผื่อน หวาน ขณะนั้นมีความอดทนเวลาที่ได้รับกระทบกับรสต่าง ๆ หรือว่าบ่น หงุดหงิด และเดือดร้อน ในขณะนั้นถ้าสติสัมปชัญญะเกิดจริง ๆ จะรู้ได้ว่า ผู้ที่อบรมขันติบารมีจะอย่างไรในขณะนั้น



เพราะฉะนั้น ที่เคยบ่น ขณะที่กำลังจะบ่น บางท่านก็อ้าปากค้าง เพราะว่าสติสัมปชัญญะเกิด ทำให้ไม่บ่น

ถ้าท่านผู้ใดยังไม่ได้สังเกตตัวเองว่า เป็นคนที่บ่นมากหรือเปล่า ต่อไปนี้ก็จะได้สังเกตอกุศลที่ละเอียดว่ามีมากไหม เพราะว่าตัวท่านเองเท่านั้นที่จะทราบ

นอกจากนั้น ยังต้องอดทนต่อการเจ็บไข้ปวดหัวตัวร้อน หรือว่าเมื่อย หิว หรือแม้แต่อึดเกินไป ในขณะนั้นก็มีทางที่จะทำให้รู้ได้ว่า มีขันติ อดทนมากน้อยเพียงใด

เพราะฉะนั้น ขันติบารมี คือ ขณะใดที่สติสัมปชัญญะเกิดและรู้ลักษณะสภาพของจิต และถ้ารู้ว่าเป็นอกุศลก็จะเปลี่ยนเป็นกุศลได้ มีความอดทนเพิ่มขึ้น ที่เคยบ่นก็จะไม่บ่น หรือที่เคยหงุดหงิดก็จะรู้ว่า หงุดหงิดไม่มีประโยชน์เลย ที่มีความไม่พอใจก็จะรู้ว่า ความไม่พอใจในขณะนั้นเป็นอกุศลที่ไม่เกิดประโยชน์อะไรทั้งสิ้น ก็จะทำให้ผู้ที่สติสัมปชัญญะเกิดสามารถมีขันติบารมีเพิ่มขึ้น

ถ้ามีท่านผู้ใดบอกว่า สิ่งนั้นไม่สวยเลย อาจจะเป็นคำพูดประจำวัน ขณะนั้นถ้าพิจารณาจิตทราบไหมว่าเป็นอกุศลจิตแล้ว แม้เพียงขณะที่ไม่พอใจ ขณะที่บอกว่าไม่สวย ไม่ดี ไม่อร่อย คำพูดธรรมดาๆ ในชีวิตประจำวัน แต่ขณะนั้นจิตเป็นอกุศล เพราะว่าขณะนั้นเป็นความไม่แช่มชื่น

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า ขันติบารมีต้องมีมากจริง ๆ ในชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้นนอกจากจะอดทนกับสภาพสิ่งแวดล้อมที่อาศัย ยังต้องอดทนต่อบุคคล ซึ่งมีอุปนิสัยต่าง ๆ บางคนเป็นคนที่ทำทุกสิ่งทุกอย่างเร็ว ก็ต้องอดทนต่อคนอื่นที่ล่าช้า หรือคนที่มีอุปนิสัยไม่เหมาะสมไม่ควร เพราะฉะนั้น ก็จะต้องอดทนต่อความไม่เหมาะสมไม่ควร โดยที่ขณะนั้นจะไม่บ่นว่า แต่สติสัมปชัญญะจะระลึกได้ที่จะไม่วิจารณ์ ไม่ตำหนิ และขณะนั้นคิดด้วยเมตตาที่จะสอนหรือเกื้อกูลแนะนำ ในโอกาสหรือในกาลที่สมควร

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ขาดขันติบารมีไม่ได้เลย ยังต้องมีขันติบารมีในเหตุการณ์ต่าง ๆ อีก เช่น อดทนต่อคำติหรือคำชมจากบุคคลอื่นในการกระทำของ



เราเอง เพราะว่าแต่ละคนจะทำดีเสมอไปนั้นเป็นไปได้ บางครั้งก็ทำสิ่งซึ่งไม่ถูกไม่ควร ไม่ดี เวลาที่มีบุคคลอื่นกล่าววิจารณ์ หรือติชม ผู้นั้นต้องมีขันติที่จะอดทนต่อคำติหรือคำชมของคนอื่นซึ่งมีต่อตน และยังต้องอดทนต่อกรรมหรือการกระทำความชั่วของคนอื่นด้วย

ท่านผู้ฟังคงจะได้ทราบเรื่องของภัยพิบัติต่าง ๆ ในประเทศไทย และเกิดความเมตตาสงสารบุคคลซึ่งได้รับภัยพิบัตินั้น ๆ แต่ขอให้คิดให้ละเอียดกว่านั้น ทำไมจะสงสารเพียงเฉพาะตอนที่บุคคลนั้น ๆ ได้รับผลของกรรมที่เป็นอกุศลกรรมที่ได้กระทำแล้ว ทำไมสงสารก่อนหน้านั้น คือ ในขณะที่บุคคลนั้น ๆ ทำอกุศลกรรม ทำไมต้องรอจนกระทั่งบุคคลนั้นได้รับผลของอกุศลกรรมแล้วจึงจะสงสาร

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียด ก็สงสารตั้งแต่บุคคลหนึ่งบุคคลใดทำอกุศลกรรม ไม่ต้องไปรอจนกระทั่งเขาได้รับภัยพิบัติต่าง ๆ แล้วจึงเกิดความเมตตาสงสาร แต่สงสารตั้งแต่เริ่มที่บุคคลนั้นทำเหตุ คือ อกุศลกรรม เพราะว่าคนที่ทำอกุศลกรรมเป็นหนี้ความทุกข์ยากลำบากจากกรรมของตน ซึ่งวันหนึ่งวันใดต้องได้รับผลของกรรมนั้น

นอกจากนั้น ถ้าจะพิจารณาขันติ อดทน ก็เป็นมารยาทสากล ซึ่งทุกคนต้องชื่นชมคนที่มีความอดทน เช่น ในการเดินทางร่วมกัน ก็ต้องมีอุปสรรคตั้งแต่เรื่องของที่นั่ง ที่พัก เรื่องของยานพาหนะ เรื่องเวลานัดหมายต่าง ๆ เพราะฉะนั้น คนที่ไม่บ่นและไม่กล่าวคำตำหนิใด ๆ เลย แต่มีความเห็นใจ มีความเข้าใจ ช่วยเหลือคนอื่น ขณะนั้นก็ต้องเป็นที่นิยม เป็นที่สรรเสริญของบุคคลอื่น เพราะทุกท่านก็คงจะทราบว่า อกุศลธรรมทั้งหมดไม่อดทน อกุศลธรรมทั้งหลาย ทั้งโลภะ ทั้งโทสะ อดทนไม่ได้ เพราะฉะนั้น เฉพาะโสภณเจตสิก สภาพของเจตสิกที่ติงามเท่านั้นที่อดทน

เวลาเห็นใครที่ตีพร้อม ไม่ว่ากาย วาจา ใจ ก็ทราบได้ว่า เป็นผู้ที่อดทนต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ เพราะโสภณเจตสิกของบุคคลนั้นเจริญแล้วนั่นเอง ไม่มีสัตว์ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพของโสภณเจตสิกที่เจริญขึ้นเมื่ออกุศลจิตเกิด และเวลาที่ขาดความอดทน ก็เป็นอกุศลนั้นเองซึ่งอดทนไม่ได้



นอกจากนั้น ถ้าจะพิจารณาให้ละเอียดอีก เป็นชีวิตประจำวันของท่านเอง คือ ควรจะมีความอดทนแม้แต่การไม่พูดในเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ มีเรื่องหลายเรื่อง ซึ่งก็น่าจะบอกเล่าให้คนอื่นทราบ แต่ควรพิจารณาก่อนว่า เรื่องนั้นเป็นประโยชน์ไหม ถ้าไม่เป็นประโยชน์ มีความอดทนอดกลั้นที่จะไม่เล่าในขณะนั้นไหม เพราะเห็นแล้วว่า ไม่เป็นประโยชน์แก่ใครทั้งสิ้น

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของสติสัมปชัญญะซึ่งทุกท่านก็จะพิจารณาสังเกตได้ว่า มีเพิ่มขึ้นมากไหม

ผู้ฟัง ในชีวิตประจำวัน อย่างการฟังธรรม มีสิ่งที่ทำให้ขาดชั้นติบอย หลังๆ ผมจึงใช้วิธีใหม่ คือ ผมโยนิโสมนสิการถูกต้องว่า นี่คือวิบากของเรา แทนที่เราจะได้ฟังธรรมต่อไป ก็มีอะไรมาให้สะดุดๆ เราคงเคยทำกรรมอะไรไว้กับใคร แม้ฟังธรรมก็ยังคงมีสะดุดกันอยู่ นี่ยกตัวอย่างให้ฟัง ต้องใช้ชั้นติในชีวิตประจำวัน

สุ. ต่อไปก็คงจะขอขอบคุณที่ช่วยทำให้ชั้นติของท่านผู้ฟังเจริญขึ้น จากการไม่มีชั้นติ จนกระทั่งค่อยๆ พิจารณา และก็เพิ่มชั้นติขึ้น

ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ปกิณณกถา มีข้อความว่า

อนึ่ง ชื่อว่าชั้นตินี้ เป็นอาวุธไม่เบียดเบียนคนดี ในเพราะสมบุรณ์ด้วย คุณสมบัติ เพราะกำจัดความโกรธอันเป็นปฏิปักษ์ต่อคุณธรรมไม่มีส่วนเหลือ เป็นเครื่องประดับของผู้สามารถรอบจำผู้อื่นได้ เป็นพลสัมปทาของสมณพราหมณ์ เป็นสายน้ำกำจัดไฟคือความโกรธ เป็นเครื่องซึ่งถึงความเกิดแห่งกิตติศัพท์อันดีงาม เป็นมนต์และยาวิเศษระงับพิษคำพูดของคนชั่ว เป็นปกติของผู้มีปัญญาอดเย้ยของ ผู้ตั้งอยู่ในสังวร เป็นสาครเพราะอาศัยความลึกซึ้ง เป็นฝั่งของมหาสาครคือโทสะ เป็นบานประตูปิดประตูอบาย เป็นบันไดขึ้นสู่เทวโลกและพรหมโลก เป็นภูมิที่อยู่ของคุณทั้งปวง เป็นความบริสุทธิ์กาย วาจา และใจ อย่างสูงสุด พึงมนสิการด้วย ประการดังนี้

ฟังแล้วก็เห็นจริง คือ อนึ่ง ชื่อว่าชั้นตินี้ เป็นอาวุธไม่เบียดเบียนคนดี คือ ทำลายอกุศล คนดีเมื่อมีชั้นติแล้วจะไม่มีความเดือดร้อนใจ เพราะฉะนั้น ชั้นติ



เป็นอาวุธที่ไม่เบียดเบียนคนดี เพราะว่า สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติ เพราะกำจัดความ
โกรธอันเป็นปฏิปักษ์ต่อคุณธรรมไม่มีส่วนเหลือ

ถ้าสามารถอดทนได้ในขณะนั้น โทสะก็ไม่เกิด วาจาที่ไม่ดีก็ไม่มี แม้เพียง
เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ไม่มี ไม่ต้องกล่าวถึงวาจาที่รุนแรง เพราะแม้แต่เพียงคำเล็กน้อยที่
เกิดจากใจที่โกรธก็ไม่มี

เป็นเครื่องประดับของผู้สามารถครอบงำผู้อื่นได้

หลายท่านสนใจเครื่องประดับ แต่ลืมว่า ถึงแม้จะประดับเครื่องประดับสวยงาม
สักเท่าไร ถ้ากายวาจาไม่ดี ไม่สวยเลย แม้ว่าเครื่องประดับจะสวย ตรงกันข้าม
ความไม่โกรธหรือขันติ เป็นเครื่องประดับของผู้สามารถครอบงำผู้อื่นได้ ไม่ต้องมี
เครื่องประดับ ก็ยังงามกว่าผู้ที่มีเครื่องประดับแต่ไม่มีขันติ เพราะกาย วาจา ไม่งาม

เป็นพลสัมปทาของสมณพราหมณ์

เป็นการถึงพร้อมด้วยกำลังของผู้สงบ คนที่สงบไม่ต้องมีเรื่องวุ่นวายกับใคร
ทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ความสงบจากอกุศล เป็นพลสัมปทาของสมณพราหมณ์

เป็นสายน้ำกำจัดไฟคือความโกรธ

ถ้าจะโกรธ แต่มีขันติบารมีรู้ว่าไม่โกรธจะดีกว่า ขณะนั้นจะทำให้เพิ่มความ
อดกลั้นต่ออกุศลต่าง ๆ ได้สะดวกขึ้น เพิ่มขึ้น ง่ายขึ้น จนกระทั่งเป็นอุปนิสัย

เป็นเครื่องชี้ถึงความเกิดแห่งกิตติศัพท์อันดีงาม เป็นมนต์และยาวิเศษระงับ
พิษคำพูดของคนชั่ว

เวลาที่เกิดโกรธและพูดคำที่ไม่ดี ลืมแล้วใช้ใหม่ว่า ใครไม่ดีในขณะที่พูดไม่ดี
ก็คือตัวเอง ตนเองเท่านั้นที่เป็นคนชั่ว ใครที่พูดชั่ว คนนั้นคือคนชั่ว เพราะฉะนั้น
ขันติ เป็นมนต์และยาวิเศษระงับพิษคำพูดของคนชั่ว

ถ. คนที่อยู่ร่วมด้วยไม่ค่อยถูกกัน เราก็พยายามอดทนทำดีกับเขา แต่เรา
ก็พยายามหาทางย้ายบ้านด้วย อย่างนี้ถือว่าอดทนไหม

สุ. ค่อย ๆ อดทนไปที่ละเล็กทีละน้อย ทีหลังก็จะเป็นผู้ที่มีความอดทน
เพิ่มขึ้น อดทนนี้ดีไหม

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)



ส. แต่ถ้าอดทนได้ ดีไหม ต้องคิดถึงประโยชน์ก่อน ก่อนที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด เราต้องพิจารณาประโยชน์ของสิ่งนั้น เมื่อเห็นว่าเป็นประโยชน์ จึงจะทำให้เราค่อย ๆ เพิ่มความอดทนขึ้น

ถ. เวลาไปแล้วให้คนอื่นฟัง เขาก็บอกว่า ถ้าเป็นเขามีเรื่องแล้ว แต่ถ้าเราหาทางย้ายไปอยู่ที่อื่น จะหมายถึงว่าอดทนน้อยลงหรือเปล่า

ส. เป็นเรื่องชีวิตของแต่ละบุคคล ไม่ว่าจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็เป็นการพิจารณาแล้วว่าเป็นสิ่งที่ควรทำได้

ข้อความต่อไป

เป็นปกติของผู้มีปัญญาอดเยี่ยมของผู้ตั้งอยู่ในสังวร

ทุกท่านอยากจะมีปัญญา แต่ไม่อยากจะอดทน เพราะฉะนั้น ก็ยากที่จะมีปัญญาได้ เพราะกว่าจะมีปัญญาได้ต้องอดทนมากจริง ๆ เช่น อดทนต่อการที่จะฟังพระธรรม และพิจารณาความลึกซึ้ง ความละเอียด และประโยชน์ของพระธรรม ๆ จริง ๆ จนกว่าจะเห็นว่า ควรจะประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ใช่เพียงฟัง แต่ เป็นปกติของผู้มีปัญญาอดเยี่ยม เมื่อต้องการมีปัญญา ก็ต้องเริ่มเป็นผู้ที่อดทน มีขันติบารมี

เป็นสาครเพราะอาศัยความลึกซึ้ง

ขันติเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งจริง ๆ เพราะว่าอกุศลเกิดบ่อยกว่ากุศล เพราะฉะนั้น ยิ่งสติสัมปชัญญะเกิดเห็นว่าขณะใดเป็นอกุศล และมีความอดทนต่อการที่จะไม่เป็นอกุศลนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นโลภะ โทสะ ความริษยา ความตระหนี่ ความสำคัญตน ขณะนั้นจะเห็นความลึกซึ้งจริง ๆ ว่า ถ้าไม่รู้ ไม่สามารถบำเพ็ญขันติบารมีได้

เพราะฉะนั้น ขันติบารมีและสติสัมปชัญญะจึงเป็นสิ่งที่ละเอียดมาก เพราะจะทำให้อดทนต่ออกุศลต่าง ๆ ได้

เป็นฝั่งของมหาสาครคือโทสะ เป็นบานประตูปิดประตูอบาย

หลายคนกลัวอบายภูมิ ที่ทำกุศลต่าง ๆ ก็เพราะไม่อยากเกิดในอบายภูมิ แต่ต้องทราบไว้ ถ้าจะไม่เกิดในอบายภูมิได้ต้องเป็นผู้ที่อดทน เพราะความอดทนเป็นบานประตูปิดประตูอบาย



เป็นบันไดขึ้นสู่เทวโลกและพรหมโลก เป็นภูมิที่อยู่ของคุณทั้งปวง เป็นความบริสุทธิ์กาย วาจา และใจ อย่างสูงสุด พึงมนสิการด้วยประการดังนี้

คงต้องคิดแล้วคิดอีกว่า จะมีความอดทนเพิ่มขึ้นดีไหม และทุกสถานการณ์ด้วย ถ้าฝึกหัดบ่อย ๆ อบรมบ่อย ๆ โสภณเจตสิกก็เจริญขึ้นจนกระทั่งเป็นปกติ เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า บางท่านเป็นผู้มีอุปนิสัยอดทนมากกว่าคนอื่น และที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะการอบรมนั่นเอง

ข้อความต่อไปมีว่า

อีกอย่างหนึ่ง สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้เดือดร้อนในโลกนี้ เพราะไม่มีขันติสมบัติ และเพราะประกอบกรรมอันทำให้เดือดร้อนในโลกหน้า หากว่าทุกข์มีความเสียหายของผู้อื่นเป็นนิमितเกิดขึ้น อัดภาพอันเป็นเขตของทุกข์นั้น และกรรมอันเป็นพืชของทุกข์นั้นปลูกแต่งแล้ว นั่นเป็นเหตุแห่งความเป็นหนี้แห่งทุกข์นั้น เมื่อไม่มีผู้ทำให้เสียหาย ขันติสัมปทาของเราจะเกิดได้อย่างไร

นำคิด ไซ้ใหม่ ตามข้อความที่ว่า เมื่อไม่มีผู้ทำให้เสียหาย ขันติสัมปทาของเราจะเกิดได้อย่างไร เพราะฉะนั้น ถ้าใครทำให้เสียหาย ทำให้เดือดร้อน แทนที่จะโกรธก็รู้ว่า เป็นการเพิ่มพูนขันติบารมีให้สมบูรณ์ขึ้น

แม้หากว่าบัดนี้ผู้นี้ไม่ทำให้เสียหาย ผู้นั้นก็ทำอุปการะแก่เรามาก่อน อีกอย่างหนึ่ง ผู้ไม่ทำให้เสียหายนั้นแหละมีอุปการะ เพราะมีขันติเป็นนิमित

ข้อความต่อไปควรพิจารณาที่ว่า

สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ทั้งหมดเป็นเช่นบุตรของเรา ใครจะโกรธในความผิดที่บุตรทำได้

พอที่จะนึกอย่างนั้นได้ใหม่ว่า คนที่ทำให้โกรธนั้นเหมือนบุตร และจะโกรธบุตรลงไหม ในเมื่อเป็นบุตรของเรา ค่อย ๆ พิจารณาก็คงจะเห็นตามความเป็นจริงได้

ข้อความต่อไป



ทำความเสียหายด้วยกรรมใด และทำในที่ใด ธรรมเหล่านั้นแม้ทั้งหมดก็ดับไป
ในขณะนั่นเอง

เป็นทางที่จะพิจารณาเพื่อให้เกิดขันติ ความอดทน และเป็นกุศลเพิ่มขึ้น
คือ ไม่ว่าใครก็ตามที่ทำความเสียหาย ความเดือดร้อนให้ การกระทำของเขานั้น ๆ
ก็ดับไปในที่นั้น ๆ ทำไมเราจึงยังโกรธต่อ ในเมื่อการกระทำนั้นหมดแล้ว จบแล้ว
ดับแล้ว ขณะนี้เขาไม่ได้ทำอย่างนั้นแล้ว แต่ยังอุตส่าห์ไปคิดถึงเรื่องเก่าที่เขาทำ
เพื่อที่ตนเองจะโกรธต่อไปอีก

แสดงให้เห็นว่า ถ้ามีการพิจารณาอย่างถูกต้อง อย่างแยบคาย จะพิจารณาได้
ว่า ใครก็ตามที่ ทำความเสียหายด้วยกรรมใด และทำในที่ใด ธรรมเหล่านั้น
แม้ทั้งหมดก็ดับไปในขณะนั่นเอง

บัดนี้ใครพึงทำความโกรธแก่ใคร ใครทำผิดแก่ใคร เพราะธรรมทั้งปวงเป็น
อนัตตา พิจารณาดังนี้ ควรเพิ่มพูนขันติสัมปทาด้วยประการฉะนี้





๑๙๐๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๓๒



ท่านผู้ฟังเป็นผู้ที่ฟังพระธรรม และเข้าใจพระธรรมมากกว่าอีกหลายคน
ที่ไม่ได้ฟังและไม่เข้าใจ เพราะฉะนั้น ท่านจะโกรธคนที่ไม่รู้ ในเมื่อตัวท่านเป็นผู้ที่รู้แล้ว
หรือว่าเข้าใจพระธรรมแล้ว เป็นสิ่งที่สมควรไหม

ใครก็ตามที่มีความไม่รู้และไม่ได้ฟังพระธรรม ก็เป็นธรรมดาที่บุคคลนั้นจะต้อง
ทำสิ่งที่ผิด ๆ หรือทำสิ่งที่ไม่สมควร หรือทำสิ่งที่เสียหายแม้กับตัวท่าน แต่ถ้าท่าน
พิจารณาว่า เพราะบุคคลนั้นไม่รู้จึงทำ และเมื่อท่านเองศึกษาแล้ว พิจารณาธรรม
เข้าใจแล้ว รู้แล้ว ยังจะโกรธคนที่ไม่รู้ ก็เป็นสิ่งที่ไม่สมควรเลย ถ้าเป็นในลักษณะนี้
ขณะนั้นท่านจะมีขันติบารมีที่ว่า ไม่ผูกโกรธ และอภัยให้บุคคลนั้นด้วย

ข้อความต่อไปมีว่า

เมื่อผู้ทำความผิดมีคุณ เราไม่ควรทำความโกรธในผู้ที่มีคุณ เมื่อผู้ทำความผิด
ไม่มีคุณ ควรแสดงความสงสารเป็นพิเศษ ยศอันเป็นคุณของเราอย่าอวดเลื่อม
เพราะความโกรธ สิ่งเป็นข้าศึกทั้งหลายมีผิวพรรณเศร้าหมองและการอยู่เป็นทุกข์
เป็นต้น ย่อมมาถึงเราด้วยความโกรธ

ทรัพย์สมบัติที่มี เลื่อมได้ หมดไปได้ พินาศไปได้ ฟังไปได้เพราะความโกรธ
ชื่อเสียงคุณความดีต่าง ๆ ที่มี ก็อาจจะหมดสิ้นไปเพราะความโกรธ ในขณะที่
แสดงกิริยาอาการที่ไม่สมควร หรือการกระทำที่ไม่สมควร เพราะฉะนั้น จะเห็น
ประโยชน์ของขันติบารมี

อนึ่ง ชื่อว่าความโกรธนี้ กระทำสิ่งไม่เป็นประโยชน์ได้ทุกอย่าง ยังประโยชน์
ทั้งปวงให้พินาศ เป็นข้าศึกมีกำลัง เมื่อมีขันติข้าศึกไร ๆ ก็ไม่มี



ควรพิจารณาความโกรธในชีวิตประจำวันของท่านว่า ส่วนใหญ่เกิดจากอะไร ซึ่งโดยมากเกิดจากการเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ถ้าบุคคลทั้งหลายทำดีก็จะมีใครโกรธใคร แต่เพราะว่าทุกคนยังมีอกุศล ยังมีกิเลส เพราะฉะนั้น ก็เป็นเหตุทำให้เกิดความไม่พอใจ แต่สามารถพิจารณาได้ในบุคคลต่าง ๆ ว่า เป็นผู้ที่มีคุณ หรือเป็นผู้ที่ไม่มีคุณ ถ้าเป็นผู้ที่มีคุณกระทำก็อย่าโกรธเลย ผู้นั้นเป็นผู้ที่มีคุณต่อเรา ถ้าเป็นผู้ที่ไม่มีคุณก็ยิ่งน่าสงสาร ไม่มีคุณอะไรเลยและยังทำสิ่งที่ไม่ดีด้วย เพราะฉะนั้น ถ้ากุศลจิตเกิดพร้อมสติสัมปชัญญะ จะทำให้เพิ่มความอดทนขึ้น

ขุททกนิกาย จริยาปิฎก มหิสรราชจริยา ตอนท้ายมีข้อความว่า

บุคคลผู้มีปัญญา อดกลั้นคำดูหมิ่นในเพราะของคนเลว คนปานกลาง และคนชั้นสูง

เพราะฉะนั้น ทั้งหมดเลย ไม่ว่าจะได้รับกระทบจากบุคคลใดที่เป็นคนเลว หรือคนปานกลาง หรือคนชั้นสูง ถ้าเป็นผู้มีปัญญาแล้วย่อมอดกลั้นคำดูหมิ่นได้ทั้งหมดไม่ว่าจากใคร ไม่ใช่เฉพาะบางบุคคล ต้องทั่วไปหมด เพราะบางคนคิดว่า ถ้าเป็นคนชั้นสูงก็อดกลั้นได้ แต่ถ้าเป็นคนชั้นต่ำหรือคนเลวก็อดกลั้นคำพูดของคนเหล่านั้นไม่ได้ แต่ความจริงแล้วทุกบุคคลควรเป็นสิ่งที่ทำให้เจริญขันติบารมี

อรรถกถา ธรรมเทวปุตตจริยาที่ ๘ มีข้อความว่า

อธรรมเทบุตรกล่าวกับธรรมเทบุตรว่า

ค้อนเหล็กทุบเงินได้ เงินทุบค้อนเหล็กไม่ได้ หากวันนี้ธรรมจักฆ่าอธรรมได้ เราผู้เป็นเหล็ก จักพึงแสดงให้เห็นเป็นดุจทองคำ

ถ้าฝ่ายอธรรมก็ต้องเข้าใจว่า ค้อนเหล็กทุบเงินได้ และเงินทุบค้อนเหล็กไม่ได้ ซึ่งทำให้เข้าใจว่า อธรรมจักฆ่าอธรรมได้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีอธรรมก็คิดว่า จะเป็นเหมือนเหล็ก แต่แสดงให้เห็นเป็นดุจทองคำ คือ แสดงให้ใคร ๆ เห็นว่า อกุศลดีกว่ากุศล



ในการสนทนาเวลาที่มีเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใดเกิดขึ้น และมีคนที่ทำผิดเป็นที่ติเตียนของสังคม ขอให้พิจารณาว่า ใจของท่านคิดอย่างไร ถ้าคิดช่วยกันซ้ำเติมบุคคลนั้น ขณะนั้นเข้าใจว่าอรรถมดีกว่าธรรมหรือเปล่า เพราะว่าในขณะที่ช่วยกันกระหน่ำซ้ำเติมบุคคลนั้น ขณะนั้นเป็นอธรรม ไม่ใช่เป็นธรรม แต่ถ้าเป็นธรรมแล้ว จะทำให้เกิดสติสัมปชัญญะระลึกได้ และมีความเมตตา มีความอดกลั้น มีความอดทน แทนที่จะช่วยกันทำให้เกิดอกุศลหรือโทสะเพิ่มขึ้น

แต่ธรรมเทพบุตรก็กล่าวตอบว่า

... เราอดทนจากหยาบของท่านได้

นี่คือฝ่ายธรรม เพราะฉะนั้น ทุกท่านควรที่จะเป็นอย่างนี้

อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ปกิณณกถา มีข้อความว่า

อนึ่ง ผู้มีปัญญาเท่านั้นเป็นผู้มีความอดกลั้นต่อความเสียหายของผู้อื่นเป็นต้น ผู้มีปัญญาทราบดีว่าไม่เป็นผู้อดกลั้น ความเสียหายที่ผู้อื่นนำไปให้แก่ผู้ปราศจากปัญญา ย่อมเพิ่มพูนความเป็นปฏิปักษ์ของความอดทน แต่ความเสียหายเหล่านั้นของผู้มีปัญญา ย่อมเป็นไปเพื่อความมั่นคงแห่งขันตินั้น ด้วยเพิ่มพูนความสมบูรณ์แห่งขันติ

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ ชีวิตต่อไปข้างหน้าก็พิจารณาว่า ท่านจะเป็นบุคคลประเภทใด คือ ถ้าเป็นผู้ที่มีปัญญา ก็เป็นผู้ที่มีความอดกลั้นต่อความเสียหายที่ผู้อื่นนำไปให้ แต่สำหรับผู้ปราศจากปัญญา ย่อมเพิ่มพูนความเป็นปฏิปักษ์ต่อความอดทน

ข้อความต่อไป

ผู้มีปัญญาเท่านั้นไม่ทำการแบ่งแยกคนที่รัก คนกลาง และคนที่เป็นศัตรู เป็นผู้ฉลาดในการนำประโยชน์เข้าไปในที่ทั้งปวง

พระธรรมทั้งหมดมีประโยชน์ ถ้าจะพิจารณา และจะเห็นว่า พระผู้มีพระภาคทรงเกื้อกูลพุทธบริษัทด้วยการทรงแสดงธรรมที่เป็นอนุสาสนี คือ ซ้ำแล้วซ้ำอีก เพื่อให้



พิจารณาเห็นประโยชน์ของธรรมที่เป็นกุศล คือ ผู้มีปัญญาเท่านั้นไม่ทำการแบ่งแยก คนที่รัก คนกลาง และคนที่เบียดเบียน คือ ไม่เลือกพวกพ้อง หรือเป็นฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด แต่ เป็นผู้ฉลาดในการนำประโยชน์เข้าไปในที่ทั้งปวง

นี่คือผู้ฉลาดจริง ๆ เป็นผู้ทอดทนเพื่อประโยชน์ เพราะถ้าไม่อดทนก็จะไม่เกิดประโยชน์ แต่จะเป็นโทษสำหรับตนเอง

ถ. บางครั้งเราเห็นบุคคลบางคน บางกลุ่ม ศึกษาธรรมโดยไม่เคารพ คือ ศึกษาแล้วไม่น้อมมาปฏิบัติที่ตัวเอง และมักกล่าวจ้วงจาบกลุ่มอื่นเสมอ เมื่อเราได้ฟังบ่อย ๆ เกิดนึกสงสัย และคิดจะเตือนสติเขาโดยไม่คิดโกรธ อยากจะ让他ได้รู้สึกตัว อย่างนี้จะถือว่า ขาดขันติในทางที่ไม่ดีหรือเปล่า

สุ. สติสัมปชัญญะจะทำให้ทราบขณะจิตว่า เป็นเมตตา หรือเป็นโทสะ

ถ. ก็ระลึกนึกว่า เราไม่ได้โกรธเขา แต่เห็นใจและสงสารพุทธบริษัททั้งหลายที่ได้รับฟังธรรมแบบนั้นแล้วจะทำให้เข้าใจธรรมผิด และจำคำเหล่านั้นไปปราชญ์หรือจ้วงจาบพุทธศาสนิกชนกลุ่มอื่นต่อไป ก็เตือนสติเขาไป

สุ. ถ้าเป็นผู้ที่มีเมตตา มีความเป็นมิตร การกระทำด้วยความเป็นมิตร จะได้ประโยชน์มาก เพราะทำด้วยความหวังดี ถ้าบุคคลอื่นเป็นผู้ที่มีความเห็นผิด และเราไม่เป็นมิตรกับเขา คือ ขณะนั้นไม่เป็นกุศลจิต เขาย่อมไม่รับฟังคำนั้น แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีเมตตา มีความหวังดีต่อบุคคลนั้นพร้อมที่จะเกื้อกูลด้วยประการทั้งปวง เขาย่อมทราบในความเป็นมิตร เพราะฉะนั้น เมื่อมีเหตุผลหรือมีธรรมที่จะเตือนสติ เขาก็ย่อมรับฟัง และขณะนั้นจิตของเราก็เป็นเมตตา คือ เป็นมิตรกับบุคคลที่มีความเห็นผิด ไม่ใช่ว่าจะเป็นศัตรู เพราะว่าความเห็นผิดในขณะนั้นก็เป็นสภาพจิตชั่วขณะหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป ไม่มีใครทั้งนั้นในขณะนั้น ถ้าอบรมเจริญขันติด้วยตนเองจะทำให้เป็นมิตรกับคนอื่น และทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์ โดยที่ในขณะนั้นไม่เกิดอกุศลจิต คือ ไม่ใช่ทำด้วยโทสะ

แต่เรื่องของโทสะก็ไม่ใช่จะหมดไปง่าย ๆ เพราะฉะนั้น บางครั้งก็ต้องมีความขุ่นใจ แต่ก็เริ่มเป็นผู้ที่มีความอดทนเพิ่มขึ้น และมีความเมตตามากขึ้น



เพราะฉะนั้น ความขุ่นใจนั้นก็ชั่วขณะสั้น ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้นเอง ไม่ได้มีมากจนกระทั่งเสียประโยชน์ เพราะว่าผู้ที่ไม่มีโทสะเลยต้องเป็นพระอนาคามีบุคคล แต่สติสัมปชัญญะจะทำให้ระลึกถึงลักษณะสภาพธรรมเหล่านั้นตามความเป็นจริงได้ว่าเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล กุศลจึงจะสามารถเจริญขึ้นได้

ผู้ฟัง ที่อาจารย์พูดถึงเรื่องพระธรรมว่า มีพระคุณเพราะอบรมให้เรามีขันติสูงขึ้น ๆ ขันติก็มีเป็นระดับชั้น อย่างที่อาจารย์พูดถึงจริยาปิฎกว่า กับคนไหนได้กับอีกคนหนึ่งทนไม่ได้ เช่น เด็กกว่าเรา หรือมีอะไรด้อยกว่าเรา จะมาตีหรือมาพูดคงจะทนไม่ได้ แต่ถ้าคนนั้นเป็นผู้มีพระคุณ หรืออาจุโสกว่าก็พอทนได้ ผมคิดว่าขันติในขั้นนี้คงต้องมีสติปัญญาเข้ามาช่วยด้วย

ส. การที่สติปัญญาเจริญ ก็ทำให้สติสัมปชัญญะขั้นอื่น ๆ เจริญตามด้วย และการที่สติสัมปชัญญะขั้นอื่น ๆ เจริญขึ้น ก็เกื้อกูลต่อการที่สติปัญญาจะเจริญ เพราะว่าสติปัญญา คือ ขณะที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม และปัญญาสามารถรู้ว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ผู้ฟัง ก็ยังเป็นตัวตนอยู่

ส. โดยอาศัยการฟังพระธรรมเพิ่มขึ้น พิจารณาเพิ่มขึ้น เพราะว่าไม่ใช่การทำ ภาวนาไม่ใช่การทำ แต่เป็นการอบรมเจริญปัญญา เพราะฉะนั้น ขึ้นกับปัญญา คือ การรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ตามระดับชั้นต่าง ๆ

ผู้ฟัง อย่างท่านขันติว่าที่ดาบส ในชาติที่พระเทวทัตเกิดเป็นพระเจ้าแผ่นดินก็รังแกขันติว่าที่ อย่างนั้นคงต้องมีสติปัญญาอย่างแรง เชือดจุมูก ตัดแขน ตัดขา และท่านก็บอกว่า ขันติไม่ได้อยู่ที่แขน ที่ขา ที่จุมูก แต่อยู่ที่ใจของเรา ปุณฺณอย่างเรา ๆ คงจะบำเพ็ญไม่ได้ขนาดนั้น

ส. ประโยชน์ของการทรงแสดงชาดกนี้ก็เพื่อเป็นตัวอย่าง ถ้าใครนึกจะโกรธคนที่เบียดเบียน ก็ควรนึกถึงชาดกนี้

ผู้ฟัง บางทีก็ไม่ถึงขั้นโกรธ ขันน้อยใจก็เป็นโทสะเหมือนกัน เอาละต่อไปไม่โกรธ



ส. ต้องทราบว่า ความโกรธ ความไม่พอใจนี้เพราะอะไร ถ้าเป็นฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดก็จะทำให้เกิดความดีใจ หรือเสียใจ แต่ถ้ามีความเป็นกลาง สภาพธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย โดยเฉพาะจิตในขณะนั้นเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ถ้าโยนิโสมนสิการ ขณะนั้นก็เป็นผู้สุก

อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก อรรถกถากิตติจริยาที่ ๑ ข้อความมีว่า

จริงอยู่ ศील ท่านเรียกว่า ตบะ เพราะเผาคความเศร้าหมองอันเกิดแต่ทุจริต

เวลาที่ท่านได้ยินคำภาษาบาลี และบอกว่าไม่เข้าใจ ใช้คำบาลีมาก แต่ความจริงแล้ว คำบาลีนั้นๆ แปลความหมายต่อไปด้วย อธิบายความหมายด้วย เช่น

จริงอยู่ ศीलท่านเรียกว่า ตบะ เพราะเผาคความเศร้าหมองอันเกิดแต่ทุจริต หรือเพราะอานุภาพแห่งเนกขัมบารมีและวิริยบารมี เพราะแม้บารมีเหล่านั้น ท่านก็เรียกว่าตบะ เพราะเผาคความเศร้าหมองคือตัณหา และความเกียจคร้าน

อนึ่ง บารมีเหล่านั้น พระโพธิสัตว์บำเพ็ญอย่างยอดเยี่ยมในอภิสภา

อันที่จริงควรจะกล่าวว่า ขันติปารมิตานุกาเวน ด้วยอำนาจแห่งขันติบารมี เพราะขันติสังวรเข้าถึงความยอดเยี่ยมอย่างยิ่ง สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ขันตี ปรมัง ตโป ขันติเป็นตบะอย่างยิ่ง

เพราะถ้าปราศจากความอดกลั้น ความอดทน บารมีทั้งหลายจะดำเนินไปจนถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรมไม่ได้

ถ. คำว่า อดทน ขันติ กับการดำหนิ เมื่อไรเราจะอดทนไม่ดำหนิ หรือเมื่อไรเราจะดำหนิด้วยความอดทน ตรงไหนจะเป็นตัวชี้วัดกัน ซึ่งท่านอาจารย์ก็บอกว่า เวลาประสบเคราะห์กรรมก็เพราะอกุศลกรรมที่ทำมาแล้ว ฉะนั้น แทนที่จะสงสารที่เขาประสบเคราะห์กรรม ควรจะสงสารตอนที่เขาทำอกุศลมากกว่า ตรงนี้สงสัยว่า เวลาคนทำไม่ดี เราควรอดกลั้น อดทน และไม่ดำหนิ นอกจากจะสงสาร หรือควรดำหนิด้วยเมตตาจิต ไม่ได้โกรธ แต่ด้วยความปรารถนาดีเพื่อให้เขาเป็นคนดี



และในครั้งที่พระพุทธเจ้าดำหนิพระเทวทัตต่อหน้าธารกำนัล เป็นการข่มคนที่ควรข่ม แต่ก็เชื่อว่าพระพุทธเจ้ารู้ว่าคงไม่บังเกิดผล เพราะเขาต้องตกนรกแน่นอน ถ้าเช่นนั้นทำไมต้องดำหนิ ดำหนิแล้วก็ไม่เกิดผลด้วย สงสัยว่า จะอดทนอดกลั้น ไม่ดำหนิ หรือควรจะดำหนิ เมื่อไรควร เมื่อไรไม่ควร ตรงนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจ

ส. สิ่งใดที่ไม่มีประโยชน์ พระผู้มีพระภาคไม่ทรงกระทำ นี่แน่นอนที่สุด เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีปัญญา ผู้ที่ฉลาด จะพิจารณาถึงประโยชน์ก่อน ก่อนที่จะกระทำ สิ่งหนึ่งสิ่งใด ต้องทราบว่สิ่งนั้นเป็นประโยชน์ไหม

ในชีวิตประจำวันจริง ๆ ทุกคนยังมีโลภะ ยังมีโทสะ ยังมีโมหะ สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์แล้วต้องมีแน่นอน เพราะฉะนั้น เวลาที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดทำผิด ถ้าสติสัมปชัญญะเกิด จะระลึกถึงลักษณะสภาพของจิตทันทีในขณะนั้นว่า เป็นความขุ่นเคือง ไม่แช่มชื่น นี่เป็นของธรรมดาสำหรับผู้ที่ยังมีกิเลส แต่ในขณะที่ระลึกได้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพของจิตที่ขุ่นเคือง ก็ขึ้นอยู่กับการสะสมของปัญญา ที่จะพิจารณาเห็นว่า ในขณะนั้นเป็นอกุศลที่ไม่ควรที่จะสะสม แต่ถ้าสติสัมปชัญญะไม่เร็ว ไม่ทัน ความขุ่นเคืองใจนั้นจะเพิ่มมากขึ้น แล้วแต่ว่าจะมีกำลังถึงขั้นที่จะแสดงกาย วาจาอย่างไร แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีการระลึกได้ และพิจารณาประโยชน์ว่า แม้บุคคลนั้นทำสิ่งที่ไม่ควร แต่ควรจะช่วยบุคคลนั้นให้ทำในสิ่งที่ควรได้ไหม ถ้าช่วยได้ ก็ควรที่จะช่วย โดยอาจจะชี้แจงการกระทำนั้นว่าไม่ควรอย่างไร ๆ และควรที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขความประพฤติอย่างไรด้วยเมตตาจิต ไม่ใช่หมายความว่า ไม่ให้มีการวิพากษ์วิจารณ์อะไรเลย แต่ในขณะใดก็ตามที่จะพูดคำใด ถ้าสติสัมปชัญญะเกิด สามารถรู้ลักษณะของจิตในขณะนั้นได้ว่า เป็นไปด้วยโทสะ หรือเป็นไปด้วยเมตตา

เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีปัญญาย่อมเห็นประโยชน์ของตนเองว่า ควรที่จะมีเมตตา หรือควรที่จะมีโทสะ ไม่ควรให้บุคคลอื่นมาทำให้อกุศลของตนเองเจริญ ถ้าเป็นการทำไม่ดีของคนอื่น ควรให้เป็นการเพิ่มขันติบารมีของตนเองจะดีกว่า





๑๙๐๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๒



ถ. ที่พูดนี้ไม่ได้ประสงค์จะเพ่งโทษพระพุทธรูปเจ้า มิได้เลย ด้วยศรัทธาเลื่อมใสอย่างแท้จริง แต่สงสัยว่า ที่พระพุทธรูปท่านกล่าวดำนิพระเทวทัตนั้น คงต้องมีประโยชน์ เพราะท่านไม่เคยพูดหรือทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ แต่ยังมองไม่เห็น ว่า ที่ดำนิอย่างแรงนั้นเกิดประโยชน์อะไร กับใคร ยังมองไม่เห็น

สุ. ถ้าเป็นบุคคลธรรมดาจะคิดว่าแรง และจะคิดว่าไม่ใช่กาล และคิดว่า เป็นสิ่งที่ไม่สมควร แต่ไม่มีใครมีปัญญาเสมอพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ ทรงทราบว่า คำใดเหมาะสมกับท่านพระเทวทัต แม้ในขณะนั้นท่านพระเทวทัตฟังแล้ว ก็โกรธ ไม่พอใจอย่างยิ่ง แต่ในภายหลังก็ยังระลึกได้

แสดงให้เห็นว่า คำใดที่จะทำให้บุคคลนั้นสามารถรู้สึกตัวได้ว่า ตนเองเป็น อย่างนั้นจริง ๆ เพราะบางคนไม่พอใจที่จะให้คนอื่นชี้ว่าตนเองเป็นอย่างไร แต่ถ้า เป็นผู้ที่ปัญญาจะรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น และถ้าผู้กล่าวเป็นบัณฑิต ความคิดเห็นนั้นก็ถูกต้อง แต่ถ้าเป็นคนพาลกล่าววิพากษ์วิจารณ์ก็ไม่ต้องเสียเวลาฟัง หรือถ้าฟังแล้วก็ไม่ต้องเดือดร้อน

ถ. ผมเพิ่งเข้าใจเดี๋ยวนี้เองว่า ประโยชน์ที่พระพุทธรูปท่านกล่าวดำนิท่าน พระเทวทัตนั้นได้เกิดขึ้นในระยะเวลาข้างหน้าอีกนาน ซึ่งถ้าไม่ดำนิโทษให้ลึก ๆ หรือแรง ๆ ก็อาจจะนึกไม่ถึง ทำให้ท่านพระเทวทัตได้นึกถึงพระคุณของพระพุทธรูปเจ้า ตอนสุดท้ายของชีวิต ผมเพิ่งทราบ ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์

สุ. ขอกล่าวถึงความอดทนของบุคคลในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ ปรีณิพพานว่า ท่านเหล่านั้นต้องมีความอดทนในการประพฤติปฏิบัติธรรมเพียงไร



มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ธาตุวิภังคสูตร มีข้อความว่า

ข้อ ๖๗๓

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเมื่อเสด็จจาริกไปในมคธชนบท ทรงเวียงพระนครราชคฤห์ เสด็จเข้าไปหานายช่างหม้อชื่อภคคเวยังที่อยู่ แล้วตรัสดังนี้ว่า

ดูกร นายภคคเว ถ้าไม่เป็นความหนักใจแก่ท่าน เราจะขอพักอยู่ในโรงสักรีนหนึ่งเถิด

คือ โรงของช่างหม้อ

นายภคคเวทูลว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่มีความหนักใจเลย แต่ในโรงนี้มีบรรพชิตเข้าไปอยู่ก่อนแล้ว ถ้าบรรพชิตนั้นอนุญาต ก็นิมนต์ท่านพักตามสบายเถิด

เห็นถึงความอดทนที่พระผู้มีพระภาคทรงจาริกไปเพื่อประโยชน์ คือ การที่จะแสดงธรรมอนุเคราะห์แก่กุลบุคคฺลซึ่งสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ เสด็จจาริกไปในมคธชนบท ทรงเวียงพระนครราชคฤห์ เสด็จเข้าไปหานายช่างหม้อ ไม่ได้ไปยังที่อยู่ที่จะสะดวกสบายที่สำราญเลย แต่เข้าไปหานายช่างหม้อ และขอพักอยู่ในโรงหม้อนั้นสักคืนหนึ่ง

ข้อความในอรรถกถามีว่า

สำหรับนายภคคเวได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ธรรมดาบรรพชิตทั้งหลายย่อมมีอัธยาศัยต่างกัน คนหนึ่งชอบหมู่คณะ คนหนึ่งชอบอยู่คนเดียว ถ้าคนที่อยู่ก่อนแล้ว เป็นคนที่ชอบอยู่คนเดียวก็จะกล่าวว่า ดูกร ท่านผู้มีอายุ ท่านอย่าเข้ามา ข้าพเจ้าได้ศาลาแล้ว ให้บุคคลที่มาทีหลังออกไป ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ทำให้ทั้งสองท่านทะเลาะกัน ธรรมดาสิ่งที่ให้แล้วก็ควรเป็นอันให้แล้วเทียว สิ่งที่ทำแล้วก็ควรเป็นอันทำแล้วแล เพราะฉะนั้น จึงกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่มีความหนักใจเลย แต่ในโรงนี้มีบรรพชิตเข้าไปอยู่ก่อนแล้ว ถ้าบรรพชิตนั้นอนุญาต ก็นิมนต์ท่านพักตามสบายเถิด



ข้อ ๖๗๔

ก็สมัยนั้นแล กุลบุตรชื่อปุกกุสาติ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อุทิศพระผู้มีพระภาคด้วยศรัทธา ปุกกุสาติกุลบุตรนั้นเข้าไปพักอยู่ในโรงของนายช่างหม้อนั้นก่อนแล้ว ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาท่านปุกกุสาติยังที่พัก แล้วตรัสกะท่านปุกกุสาติดังนี้ว่า

ดูกร ภิกษุ ถ้าไม่เป็นความหนักใจแก่ท่าน เราจะขอพักอยู่ในโรงสักคืนหนึ่งเถิด

ท่านปุกกุสาติตอบว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุ โรงช่างหม้อกว้างขวาง นิมนต์ท่านผู้มีอายุพักตามสบายเถิด

ข้อความในอรรถกถามีว่า

พระเจ้าปุกกุสาติเสวยราชสมบัติในพระนครตักกสิลา พระเจ้าพิมพิสารเสวยราชสมบัติในพระนครราชคฤห์ ทรงมีวัยเท่ากัน และทรงเป็นมิตรกันอย่างแน่นแฟ้นในคุณธรรม แม้ไม่เคยเห็นกันเลย แต่ก็เจริญพระราชไมตรีต่อกันโดยพวกพ่อค้าของทั้ง ๒ พระนครเดินทางไปค้าขาย

พระเจ้าพิมพิสารทรงได้รับผ้ากัมพลอันหาค่ามิได้ ๘ ผืนจากพระเจ้าปุกกุสาติ ทรงถวาย ๔ ผืนแด่พระผู้มีพระภาค ทรงไว้ใช้ ๔ ผืนในพระราชวังของพระองค์ แต่นั้นทรงพระราชดำริว่า การที่เราเมื่อจะส่งภายหลัง ก็ควรส่งบรรณาการดีกว่า บรรณาการของพระเจ้าปุกกุสาติที่ส่งแล้วก่อน ก็พระสหายได้ส่งบรรณาการอันหาค่ามิได้แก่เรา เราจะส่งอะไรดีหนอ

ก็ในกรุงราชคฤห์ไม่มีวัตถุที่ดียิ่งกว่านั้นหรือ ไม่มีหามาได้ พระราชาทรงมีบุญมาก ก็อีกประการหนึ่ง จำเดิมแต่กาลที่พระองค์ทรงเป็นพระโสดาบันแล้ว เว้นจากพระรัตนตรัยแล้ว ไม่มีสิ่งใดอื่นที่ชื่อว่าสามารถเพื่อยังพระโสมนัสให้เกิดขึ้นได้ พระองค์จึงทรงปรารภเพื่อทรงเลือกรัตนะ ที่จะถวายเป็นพระราชบรรณาการแก่พระเจ้าปุกกุสาติ



ธรรมดาร์ตนะมี ๒ อย่าง คือ มีวิญญูญาณ ไม่มีวิญญูญาณ ในรตนะ ๒ อย่างนั้น รตนะที่ไม่มีวิญญูญาณ ได้แก่ ทองและเงินเป็นต้น ที่มีวิญญูญาณ ได้แก่ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับอินทรีย์ รตนะที่ไม่มีวิญญูญาณเป็นเครื่องใช้ด้วยสามารถแห่งเครื่องประดับ เป็นต้นของรตนะที่มีวิญญูญาณนั้นเทียว ในรตนะ ๒ อย่างนี้ รตนะที่มีวิญญูญาณ ประเสริฐที่สุด

รตนะแม้มีวิญญูญาณมี ๒ อย่าง คือ ติรัจฉานรตนะ มนุษยรตนะ ในรตนะ ๒ อย่างนั้น ติรัจฉานรตนะ ได้แก่ ช้างแก้วและม้าแก้ว ติรัจฉานรตนะเมื่อนั้นเกิดขึ้น เพื่อเป็นเครื่องใช้ของมนุษย์ทั้งหลายนั้นเทียว ในรตนะ ๒ อย่างนั้น มนุษยรตนะ ประเสริฐที่สุดด้วยประการฉะนี้

แม้มนุษย์รตนะก็มี ๒ อย่าง คือ อิตถิรตนะ ปุริสรตนะ ในรตนะ ๒ อย่างนั้น แม้อิตถิรตนะซึ่งเกิดแก่พระเจ้าจักรพรรดิ ย่อมเป็นอุปโภคของบุรุษแล ในรตนะ ๒ อย่างนี้ ปุริสรตนะนั้นเทียวประเสริฐที่สุดด้วยประการฉะนี้

แม้ปุริสรตนะก็มี ๒ อย่าง คือ อาคาริกรตนะ ๑ อนาคาริกรตนะ ๑ แม้ใน อาคาริกรตนะนั้น พระเจ้าจักรพรรดิย่อมทรงนมัสการสามเณรที่บวชในวันนี้ด้วย พระเบญจางคประดิษฐ์ ในรตนะทั้ง ๒ อย่างแม้นี้ อนาคาริกรตนะเท่านั้นประเสริฐที่สุด

แม้อนาคาริกรตนะก็มี ๒ อย่าง คือ เสกขรตนะ ๑ อเสกขรตนะ ๑ ใน อนาคาริกรตนะ ๒ อย่างนั้น พระเสกขะตั้งแสนย่อมไม่ถึงส่วนแห่งพระอเสกขะ ในรตนะ ๒ อย่างแม้นี้ อเสกขรตนะเท่านั้นประเสริฐที่สุด

พระอเสกขะ คือ ผู้ที่ไม่ต้องศึกษาเพื่อประพฤติปฏิบัติขัดเกลากิเลสอีก เพราะดับกิเลสหมดแล้ว เพราะฉะนั้น พระอเสกขะ ได้แก่ พระอรหันต์

อเสกขรตนะเมื่อนั้นก็มี ๒ อย่าง คือ พุทธรตนะ สาวกรตนะ ในอเสกขรตนะ นั้น สาวกรตนะแม้ตั้งแสนก็ไม่ถึงส่วนของพุทธรตนะ ในรตนะ ๒ อย่างแม้นี้ พุทธรตนะเท่านั้นประเสริฐที่สุดด้วยประการฉะนี้



แม้พุทธรัตนะก็มี ๒ อย่าง คือ บัณฑิตพุทธรัตนะ สัพพัญญูพุทธรัตนะ ในพุทธรัตนะนั้น บัณฑิตพุทธรัตนะแม้ตั้งแสนก็ไม่ถึงส่วนของสัพพัญญูพุทธเจ้า ในรัตนะ ๒ อย่างแม้ สัพพัญญูพุทธรัตนะเท่านั้นประเสริฐที่สุดด้วยประการฉะนี้

ก็ขึ้นชื่อว่ารัตนะที่เสมอด้วยพุทธรัตนะ ย่อมไม่มีในโลกพร้อมทั้งเทวโลก เพราะฉะนั้น พระเจ้าพิมพิสารผู้ทรงเป็นพระโสดาบันบุคคลแล้วทรงพระราชดำริว่า ไม่มีสิ่งอื่นใดที่จะมีค่ายิ่งกว่าพระรัตนตรัย จึงได้ตรัสถามพวกพ่อค้าชาวพระนคร ตักสิลาว่า รัตนะ ๓ อย่างนี้ คือ พุทธะ ธรรมะ สังฆะ ย่อมปรากฏในชนบทของ พวกท่านหรือ

พวกพ่อค้าชาวพระนครตักสิลากราบทูลว่า

ข้าแต่มหाराชา แม้เสียงก็ไม่มีในชนบทนั้น ก็การเห็นจกมีแต่ที่ไหนเล่า

แสดงให้เห็นว่า บางแห่ง บางประเทศ บางสถานที่ ไม่มีแม้แต่เสียงที่กล่าวว่า พุทธะ ธรรมะ สังฆะ เพราะฉะนั้น ผู้ใดมีโอกาสเกิดในประเทศซึ่งกุศลกรรมในอดีต เป็นปัจจัยทำให้โสดาวิญญูญาณได้ยินเสียงที่ทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ได้ ก็แสดงว่า ต้องเป็นผลของกุศลกรรมที่เป็นญาณสัมปยุตต์ เป็นปัจจัยทำให้มีโอกาสได้ยินเสียงอย่างนี้ เพราะว่าเสียงก็มีหลายเสียง แต่เสียงอื่นไม่เป็นปัจจัยทำให้กุศลจิตเกิดขึ้นพิจารณาเข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น เรื่องของกรรมหรือผลของกรรมในชีวิตประจำวัน เวลาที่กุศลญาณสัมปยุตต์เกิด ไม่ใช่ในขณะอื่น แต่ในขณะที่ยังพิจารณาสภาพที่กำลังปรากฏ และรู้ว่าขณะใดเป็นกรรม ขณะใดเป็นผลของกรรม ซึ่งถ้าไม่ได้สะสมการพิจารณา การใส่ใจ การศึกษาเข้าใจธรรมมาก่อนในอดีต แม้มีโอกาสได้ยินเสียง ซึ่งเป็นโอกาสที่จะทำให้เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่เพราะไม่ได้สะสมความเข้าใจธรรมมาพอ ก็ทำให้ผ่านเสียงนั้นไปโดยที่ไม่สนใจ แต่สำหรับผู้ที่จะสะสมอุปนิสัยมาแล้ว เมื่อได้ฟังก็มีความสนใจ มีการพิจารณาศึกษาจนกระทั่งสามารถเข้าใจในเหตุในผล ในลักษณะของสภาพธรรมได้



ด้วยเหตุนี้

พระเจ้าพิมพิสารจึงรับสั่งให้ทำแผ่นทองคำยาว ๔ ศอก กว้างประมาณ ๑ คืบ หนาพอควร ไม่บางนัก ไม่หนานัก ทรงสนานพระเศียรแต่เช้าตรู่ ทรงอธิษฐานองค์อุโบสถ ทรงเสวยพระกระยาหารเช้า แล้วทรงลิขิตพระอักษรลงในแผ่นทองคำ ทรงลิขิตพระพุทธคุณ และการทรงบำเพ็ญพระบารมี ๑๐ ทรงลิขิตพระธรรมคุณ ทรงลิขิตโพธิปักขิยธรรม ๓๗ สติปัฏฐาน ๔ มรรคมีองค์ ๘ ทรงลิขิตพระสังฆคุณ และอานาปานสติ

สำหรับพระสังฆรัตนะในยุคนั้นสมัยนั้น เป็นพระอรหันตบุคคลที่ยินดีสันโดษด้วยปัจจัย ๔ สามารถละนิวรณ์ บรรลุฌาน และถึงอภิญญา เป็นมหานุรุช เพราะฉะนั้น พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงพระราชดำริที่จะส่งเครื่องราชบรรณาการที่มีค่าเหนือสิ่งอื่นใด คือ พระคุณของพระรัตนตรัย ซึ่งได้จารึกลงในแผ่นทองคำ

ทรงลิขิตว่า ศาสนาของพระผู้มีพระภาค ตรัสดีแล้ว เป็นศาสนานำสัตว์ออกจากทุกข์ ถ้าพระสหายของเราจักอาจไซ้ร้ ขอได้เสด็จออกทรงผนวชเถิด ดังนี้

ไม่สามารถออกทรงผนวชด้วยพระองค์เอง แต่หวังว่า ผู้ที่มีอุปนิสัยปัจจัยมา ถ้าอาจสามารถก็ขอได้เสด็จออกทรงผนวชเถิด

ทรงม้วนแผ่นทองคำ พันด้วยผ้ากัมพลเนื้อละเอียด ทรงใส่ในหีบอันแข็งแรง ทรงวางหีบนั้นในหีบทองคำ ทรงวางหีบทองคำลงในหีบเงิน ทรงวางหีบเงินลงในหีบแก้วมณี ทรงวางหีบแก้วมณีลงในหีบแก้วประพาฬ ทรงวางหีบแก้วประพาฬลงในหีบทับทิม ทรงวางหีบทับทิมลงในหีบแก้วมรกต ทรงวางหีบแก้วมรกตลงในหีบแก้วผลึก ทรงวางหีบแก้วผลึกลงในหีบงา ทรงวางหีบงาลงในหีบรัตนะทุกอย่าง ทรงวางหีบรัตนะทุกอย่างลงในหีบเสื่อลำแพน ทรงวางหีบเสื่อลำแพนลงในผอบแข็งแรง

ทรงวางผอบแข็งแรงลงในผอบทองอีก ทรงนำไปโดยนัยก่อนนั้นเทียว ทรงวางผอบที่ทำด้วยรัตนะทุกอย่างลงในผอบที่ทำด้วยเสื่อลำแพน แต่นั้นทรงวางผอบที่ทำด้วยเสื่อลำแพนลงในหีบที่ทำด้วยไม้แก่น ทรงนำไปโดยนัยกล่าวแล้วอีกนั้นเทียว



ทรงวางหีบที่ทำด้วยรัตนะทุกชนิดลงในหีบที่ทำด้วยเสื่อลำแพน ข้างนอกทรงพันด้วยผ้าประทับตราพระราชลัญจกร ตรัสสั่งอำมาตย์ทั้งหลายว่า ให้ประดับข้างมงคล และจัดบัลลังก์บนข้างนั้น ให้ยกเสวตฉัตร ทำถนนพระนครให้สวยงามประดับประดาอย่างดีด้วยธงปฏิภาณอันงดงาม และให้บูชาด้วยของหอม ฐูป และดอกไม้ เป็นต้น ตามทางที่จะนำเครื่องบรรณาการนั้นไป ส่วนพระองค์เองทรงประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง ทรงแวดล้อมด้วยกองกำลังพร้อมคนตรีทุกชนิด ทรงพระราชดำริจะเสด็จไปส่งราชบรรณาการจนสุดพระอาณาเขตของพระองค์ และได้พระราชทานพระราชสาส์นสำคัญให้แก่อำมาตย์ไปถวายพระเจ้าปุกกุสาตีว่า เมื่อจะทรงรับบรรณาการนี้ อย่ารับในท่ามกลางตำหนักนางสนมกำนัล จงเสด็จขึ้นพระราชปราสาทแล้วทรงรับเถิด

ครั้นพระราชทานพระราชสาส์นนี้แล้ว ทรงพระราชดำริว่า พระศาสดาเสด็จไปสู่ปัจจุันตประเทศ ทรงนมัสการด้วยพระเบญจางคประดิษฐ์ แล้วเสด็จกลับ

อะไรมีค่า พวกหีบเครื่องเพชรนิลจินดา หรือว่าพระรัตนตรัย แต่การที่จะนำพระรัตนตรัยเป็นเครื่องราชบรรณาการ ก็ต้องกระทำด้วยศรัทธาอย่างมาก เพื่อให้เห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย

ท่านผู้ฟังจะมีของขวัญที่จะให้บุคคลอื่นในโอกาสต่าง ๆ ไม่ทราบท่านผู้ฟังคิดว่าจะให้อะไรซึ่งเป็นประโยชน์ที่สุด ก็คงจะมีหลายอย่าง แต่ไม่มีอะไรที่จะมีคุณค่ายิ่งกว่าพระรัตนตรัย ซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นสามารถมีโอกาสศึกษา พิจารณา และเกิดปัญญาของตนเองสะสมเป็นอุปนิสัยที่จะทำให้เห็นประโยชน์ของกุศลเพื่อที่จะละคลายอกุศล จนกว่าสามารถดับอกุศลได้เป็นสมุจเฉท เพราะฉะนั้น ของขวัญที่ประเสริฐที่สุด คือ พระรัตนตรัย

การที่ทุกท่านเกิดมาพบกันแต่ละชาติในสังสารวัฏโดยสถานต่าง ๆ นั้น บางชาติอาจเป็นเพื่อนฝูงมิตรสหาย บางชาติอาจเป็นศัตรู หรือบางชาติอาจเป็นมารดาบิดา เป็นญาติพี่น้อง แต่การพบกันในชาติที่ได้เกื้อกูลเป็นมิตรกันในพระธรรม หรือมีส่วนร่วมกันเผยแผ่พระธรรม ชาตินั้นต้องเป็นชาติที่ประเสริฐที่สุดในสังสารวัฏ ยิ่งกว่าชาติอื่น ๆ ที่เกิดมาโดยสถานอื่น



๑๙๐๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓



สำหรับในการที่จะรับเครื่องราชบรรณาการจากพระเจ้าพิมพิสาร

ข้อความต่อไปมีว่า

ฝ่ายพระเจ้าปุกกุสาตี ทรงตบแต่งทางโดยทำนองนั้น ตั้งแต่รัฐสีมาของพระองค์ ทรงให้ประดับประดาพระนคร ได้ทรงกระทำการต้อนรับพระราชบรรณาการพระราชบรรณาการเมื่อถึงพระนครทักษิลา ได้ถึงในวันอุโบสถ

ฝ่ายอำมาตย์ผู้รับพระราชบรรณาการไปทูลบอกพระราชสาส์นที่กล่าวแก่พระราชา พระราชาทรงสดับพระราชสาส์นนั่นแล้ว ทรงพิจารณากิจควรทำ แก่อำมาตย์ทั้งหลายผู้มาพร้อมกับพระราชบรรณาการ ทรงถือพระราชบรรณาการเสด็จขึ้นสู่พระปราสาทและตรัสว่า ใคร ๆ อย่าเข้ามาในที่นี้ ทรงให้ทำการรักษาที่พระทวาร ทรงเปิดพระสีหบัญชร ทรงวางพระราชบรรณาการบนที่พระบรรทมสูง ส่วนพระองค์ประทับนั่งบนอาสนะต่ำ ทรงทำลายรอยประทับ เมื่อทรงเปิดโดยลำดับจำเดิมแต่หีบเสื้อลำแพน ทรงพระราชดำริว่า ชื่อว่ามหาบิราชนี้จะไม่มีแก้วรัตนอื่นรัตนที่ควรพึงได้เกิดขึ้นแล้วในมัชฌิมประเทศแน่แท้

ลำดับนั้น ทรงเปิดหีบนั้นแล้ว ทรงทำลายรอยประทับพระราชลัญจนะ ทรงเปิดผ้ากัมพลอันละเอียดทั้ง ๒ ข้าง ทรงเห็นแผ่นทองคำ พระองค์ทรงคลีแผ่นทองคำนั้นออก ทรงพระราชดำริว่า พระอัครราชทั้งหลายน่าพอใจจริงหนอ มีหัวเท่ากัน มีระเบียบเรียบร้อย มีมุขสี ทรงปรารภเพื่อจะทรงอ่านจำเดิมแต่ต้น

พระโสมนัสอันมีกำลังได้เกิดขึ้นแก่พระองค์ที่ทรงอ่านแล้วอ่านอีกซึ่งพระพุทฺธคุณทั้งหลายว่า พระตถาคตทรงอุบัติขึ้นแล้วในโลกนี้ ชุมพระโณมาเก่าหมื่นเก่าพันชุม ก็มีปลายพระโณมาสูงขึ้น พระองค์ไม่ทรงทราบถึงเวลาที่พระองค์ประทับยืนหรือประทับนั่ง (ด้วยความปิติโสมนัสอย่างยิ่งในขณะนั้น)



ลำดับนั้นพระปิตีอันมีกำลังอย่างยิ่งได้เกิดขึ้นแก่พระองค์ว่า เราได้ฟังพระศาสนาที่หาได้โดยยากนี้ แม้โดยแสนโกฏิกัป เพราะอาศัยพระสหาย พระองค์เมื่อไม่อาจเพื่อทรงอ่านต่อไป ก็ประทับนั่งจนกว่ากำลังปิติสงบระจิบ แล้วทรงปรารภพระธรรมคุณทั้งหลายต่อไปว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ดังนี้ พระองค์ก็ทรงมีพระปิตีอย่างนั้นแม้ในพระธรรมคุณนั้นเทียว พระองค์ประทับนั่งอีกจนกว่ากำลังปิติสงบระจิบ ทรงปรารภพระสังฆคุณทั้งหลายต่อไปว่า พระสงฆ์สาวกเป็นผู้ปฏิบัติดี ในพระสังฆคุณเหล่านั้น พระองค์ก็ทรงมีพระปิตีอย่างนั้นเหมือนกัน

ลำดับนั้น ทรงอ่านอานาปานสติกัมมัฏฐาน ในลำดับสุดท้าย ทรงยังฉานหมวดสี่และหมวดห้าให้เกิดขึ้น พระองค์ทรงยังเวลาให้ล่วงไปด้วยความสุขในฉานนั้นแหละ ใครอื่นย่อมไม่ได้เพื่อเห็น (คือ ไม่ได้ออกไปให้คนอื่นเห็นเลย) มหาเดเล็กประจำพระองค์คนเดียวเท่านั้นย่อมเข้าไปได้ ทรงยังเวลาประมาณถึงเดือนให้ผ่านไปด้วยประการฉะนี้

ชาวพระนครทั้งหลายประชุมกันในพระลานหลวง ได้ทำการให้ร้องตะโกนว่า ตั้งแต่วันที่พระราชาทรงรับพระราชบรรณาการแล้ว ไม่มีการทอดพระเนตรพระนคร หรือการทอดพระเนตรดูนางพื่อนรำ ไม่มีการพระราชทานวิจิฉัย พระราชาจึงทรงพระราชทานพระราชบรรณาการที่พระสหายส่งมาให้แก่ผู้รับไปเถิด

หมายความว่า ขอให้ส่งราชบรรณาการนั้นคืนไป เพราะทำให้พระราชาไม่ได้ทอดพระเนตรพระนคร ไม่ได้ทอดพระเนตรดูนางพื่อนรำ และไม่มีการพระราชทานวิจิฉัย และมีความคิดต่อไปว่า

ธรรมดาพระราชาทั้งหลาย ย่อมทรงพยายามเพื่อหลอกลวงแม้ด้วยเครื่องบรรณาการ ยึดพระราชสมบัติของพระราชาบางพระองค์ให้แก่ตน พระราชาของพวกเราทรงทำอะไรหนอ ดังนี้

ใน ๑๕ วันนั้น สงสัยมากกว่า พระราชาทรงทำอะไร

พระราชาทรงสดับเสียงให้ร้องแล้วทรงพระราชดำริว่า เราจักอ้างไว้ซึ่งราชสมบัติ หรือพระศาสนา



ลำดับนั้นพระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า เราจักอำรงไว้ซึ่งพระศาสนาของพระศาสดา ดังนี้ ทรงจับพระแสงดาบที่ทรงวางไว้บนพระที่บรรทม ตัดพระเกศาแล้ว ทรงส่งมหาดเล็กประจำพระองค์ให้นำผ้ากาสาหวดพัสดร์สองผืน และบาตรดินจากในตลาด ทรงอุทิศต่อพระศาสดาว่า พระอรหันต์เหล่าใดในโลก เราบวชอุทิศพระอรหันต์เหล่านั้นนี้ ดังนี้ แล้วทรงนุ่งผ้ากาสาวะผืนหนึ่ง ทรงห่มผ้ากาสาวะผืนหนึ่ง ทรงสละพวยบาตร เสด็จลงจากพระปราสาท

ก็ประชาชนทั้งหลายเห็นนางพื่อนผู้ยืนที่ประตูทั้งสามเป็นต้น แต่จำพระราชานั้นซึ่งเสด็จลงมาไม่ได้ พวกเขาคิดว่าเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งมาเพื่อแสดงธรรมกถาแก่พระราชานั่น

ท่านผู้ฟังจะเห็นชัดดี ความอดทนอย่างยิ่งของพระเจ้าปุกกุสาติซึ่งออกจากปราสาทราชวังสู่เพศบรรพชิต ไม่มีสมบัติอะไรเลย ความอดทนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่จะต้องมีมากสักแค่ไหน จนกว่าจะสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ถ้าเป็นผู้ที่ไม่เคยสะสมขันติ ความอดทนมาอย่างมาก ย่อมไม่สามารถกระทำได้อย่างพระเจ้าปุกกุสาติ

ข้อความต่อไปมีว่า

ได้ยินว่า กุลบุตรนั้นมีความคิดอย่างนี้ว่า

ข้อความในอรรถกถาเมื่อเปลี่ยนจากพระราชาสู่เพศสมณะ จึงใช้คำว่า กุลบุตร

พระศาสดาของเราเสด็จออกมหาภิเนษกรรมณ์ ทรงบรรพชาพระองค์เดียว เสด็จไปพระองค์เดียว เราละอายต่อพระศาสดา ได้ยินว่า พระศาสดาของเราทรงบรรพชาแล้ว ไม่เสด็จขึ้นยาน และไม่ทรงสวมฉลองพระบาทโดยที่สุดแม้ชั้นเดียว ไม่ทรงกัณฐกระดาศ

ทุกท่านมีรองเท้าหลายคู่ และไปไหนโดยยาน แต่พระเจ้าปุกกุสาติมีความคิดที่ละอายต่อพระศาสดา ใครที่จะดำเนินตามรอยพระยุคลบาท คือ เมื่อทรงบรรพชาแล้ว ไม่เสด็จขึ้นยาน ไม่ทรงสวมฉลองพระบาทโดยที่สุดแม้ชั้นเดียว ไม่ทรงกัณฐ



กุลบุตรนั้นคิดว่า เราเดินทางไกล ไม่อาจเพื่อจะไปเองคนเดียว จึงเสด็จติดตามพ่อค้าพวกหนึ่ง เมื่อกุลบุตรผู้สุขุมลชาติไปในแผ่นดินที่ร้อนระอุ พื้นพระบาททั้งสองข้างก็ลัดหนองแตกเป็นแผล ทุกขเวทนาก็เกิดขึ้น

ยากที่ใครจะทำได้จริง ๆ แต่ถ้าได้สะสมขันติคือความอดทนอย่างมากมาแล้ว เป็นอุปนิสัยสัจจะจึงจะทำได้ และได้ทำแล้วตามเหตุตามปัจจัยที่ได้สะสม โดยสภาพความเป็นอนัตตา ใครจะทำได้หรือทำไม่ได้อย่างไร ก็รู้อุปนิสัยสัจจะที่แต่ละบุคคลได้สะสมมาตามความเป็นจริง

ข้อความต่อไปมีว่า

ครั้นเมื่อพวกพ่อค้าตั้งค่ายพักแล้ว กุลบุตรก็ลงจากทาง นั่ง ณ โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ชื่อว่าผู้ทำบริกรรมเท้า หรือนวดหลังในที่นี้ ไม่มี กุลบุตรนั้นเข้าอานาปานจิตตถณาน ช่มความลำบากในทางความเหน็ดเหนื่อยและความร่ำร้อนยังเวลาให้ผ่านไปด้วยความยินดีในฌาน

ในวันรุ่งขึ้น เมื่ออรุณขึ้นแล้ว ทำการปฏิบัติสรีระ เดินติดตามพวกพ่อค้าอีกในเวลาอาหารเช้า พวกพ่อค้ารับบาตรของกุลบุตรแล้วใส่ขาทนียะและโกชนียะลงในบาตรถวาย ขาทนียะและโกชนียะนั้นเป็นข้าวสารดิบบ้าง เศร้าหมองบ้าง แข็งเสมอกับก้อนกรวดบ้าง จืด และเค็มจัดบ้าง

กุลบุตรพิจารณาสถานที่พัก บริโภคขาทนียะและโกชนียะนั้นดูจอมฤตโดยทำนองนั้น

คือ เปี่ยมด้วยความศรัทธาจริง ๆ ที่จะดำเนินตามรอยพระยุคลบาท ด้วยการบริโภคอาหารในบาตร

ท่านเดินทางไกลสิ้นทาง ๑๙๒ โยชน์ แม้จะเดินไปใกล้หุ้มประตูประเซตวันก็ตาม แต่ก็ไม่ถามว่า พระศาสดาประทับอยู่ ณ ที่ไหน



บางท่านก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ เมื่อท่านตั้งใจที่จะไปที่หนึ่งใด แม้ไม่รู้จักสถานที่นั้น แต่ก็เชื่อว่า ที่นั้นอยู่ตรงนั้น ไม่ต้องถามใคร เพราะฉะนั้น ท่านปุกกุสาตีก็ไม่ได้ถามว่าพระศาสดาประทับอยู่ ณ ที่ไหน

ข้อความต่อไปมีว่า

เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่ถาม

เพราะเคารพในพระศาสดา และเพราะอำนาจแห่งพระราชสาส์นที่พระราชาส่งไป ก็พระราชาทรงพระราชสาส์นไป ทรงทำดูพระศาสดาทรงอุปติในกรุงราชคฤห์ว่า พระตถาคตทรงอุปติในโลกนี้

คือ ทำให้เข้าใจว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระนครราชคฤห์ เพราะฉะนั้น แม้เดินไปใกล้ซุ้มประตูพระเชตวันก็ผ่านไป อุตส่าห์เดินต่อไปจนกระทั่งถึงกรุงราชคฤห์

เพราะฉะนั้น จึงไม่ถาม เดินทางไปสิ้น ๔๕ โยชน์ ในเวลาพระอาทิตย์ตก กุลบุตรนั้นไปถึงกรุงราชคฤห์ จึงได้ถามว่า พระศาสดาประทับ ณ ที่ไหน

เมื่อชาวบ้านทราบที่ท่านมาจากอุตตรประเทศ ก็ได้เรียนท่านว่า ท่านผ่านพระนครสาวัตถีมา ๔๕ โยชน์ จนถึงพระนครราชคฤห์แล้ว และพระศาสดาประทับอยู่ ณ กรุงสาวัตถีนั้น

ปุกกุสาตีกุลบุตรคิดว่า บัดนี้ไม่ใช่กาล เราไม่อาจกลับไปพระนครสาวัตถีวันนี้เราพักอยู่ในที่นี้ก่อน พรุ่งนี้จึงจะไปสู่สำนักพระศาสดา

ซึ่งต้องเดินทางอีก ๔๕ โยชน์

และท่านได้ถามชาวบ้านว่า พวกบรรพชิตที่มาถึงในยามวิกาลนั้นพากันพัก ณ ที่ไหน ชาวบ้านก็ตอบว่า พัก ณ ศาลานายช่างหม้อนี้

ลำดับนั้น กุลบุตรนั้นขอพักกับนายช่างหม้อนั้นแล้ว เข้าไปนั่งเพื่อประโยชน์แก่การพักอาศัยในศาลาของนายช่างหม้อนั้น

ลักษณะการพบกันของท่านปุกกุสาตีกับพระผู้มีพระภาค คล้ายกับการพบกันของกามนิตและพระผู้มีพระภาคในนิยายอิงธรรม แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องจริง



ในเวลาใกล้รุ่งของวันนั้น พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูโลก ทรงเห็นกุลบุตร ปุกกุสาติ ทรงพระดำริว่า กุลบุตรนี้อ่านเพียงสาส์นที่พระสหายส่งไป ละราชสมบัติใหญ่ บวชอุทิศเจาะจงเรา เดินทางสิ้น ๑๙๒ โยชน์ถึงกรุงราชคฤห์ ก็เมื่อเราไม่ไป จักไม่แทงตลอดสามัญญผล ๓ (คือ จะไม่รู้แจ้งอริยสัจจธรรมบรรลุถึงความ เป็นพระอนาคามีบุคคล) จะทำกาลกิริยาไรที่พึง โดยการพักเพียงคืนเดียว แต่ครั้นเมื่อเราไปแล้วจักแทงตลอดสามัญญผล ๓ ก็เราบ่าเพ็ญพระบารมีทั้งสิ้น สื้อสงขยยิ่งด้วยแสนกัป เพื่อประโยชน์แก่การสงเคราะห์ชนเท่านั้น เราจักทำการ สงเคราะห์แก่กุลบุตรปุกกุสาติ ดังนี้

ทรงทำการปฏิบัติพระสรีระแต่เช้าตรู่ มีพระภิกษุสงฆ์แวดล้อม เสด็จบิณฑบาต ในกรุงสาวัตถี ภายหลังภัต เสด็จกลับจากบิณฑบาต เสด็จเข้าพระคันธกุฎี ทรงระบับความลำบากในการเดินทางครู่หนึ่ง ไม่ตรัสอะไรในพระเถระทั้งหลาย มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะเป็นต้น พระองค์เองทรงถือบาตร และจีวรเสด็จออกไปเพียงพระองค์เดียว และเมื่อเสด็จไปก็ไม่ได้ทรงหေးไป ไม่ทรง ย่นแผ่นดิน ทรงพระดำริอีกว่า กุลบุตรละอายต่อเราไม่นั่งแม้ในยานหนึ่ง ในบรรดา ข้าง ม้า รถ และวอทองเป็นต้น โดยที่สุดไม่สวมรองเท้าชั้นเดียว ไม่กางร่มออกไป แม้เราก็คควรไปด้วยเท้าเท่านั้น ดังนี้ จึงเสด็จไปด้วยพระบาท พระองค์ทรงปกปิด พระพุทธรูปนี้ คือ อนุพยัญชนะ ๘๐ รัศมี ๑ วา และมหาปริสลักษณะ ๓๒ ประการ เสด็จไปด้วยเพศของภิกษุรูปหนึ่ง ดูจพระจันทร์วันเพ็ญที่หมอกเมฆปกปิดไว้ฉะนั้น โดยปัจจาภัตเดียวเท่านั้นก็เสด็จไปได้ ๔๕ โยชน์ ในเวลาพระอาทิตย์ตกก็เสด็จถึง ศาลาของนายช่างหม้อนั้น

ก็พระผู้มีพระภาคครั้นเสด็จไปอย่างนี้แล้ว ก็ไม่ทรงข่มขู่เรา เราเป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จไปยังศาลาของนายช่างหม้อ ประทับยืนที่ประตูนั้นแล เมื่อจะให้กุลบุตรทำโอกาส จึงตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ถ้าไม่เป็นความหนักใจแก่ท่าน เราจะขอพักอยู่ในโรงนี้สักคืนหนึ่ง เถิด

ท่านปุกกุสาติตอบว่า



ดูกร ท่านผู้มีอายุ โรงช่างหม้อกว้างขวาง นิมนต์ท่านผู้มีอายุพักตามสบาย
เถิด

ข้อความต่อไปในอรรถกถามีว่า

พระโลกนาถผู้ทรงสุขุมาลชาตಿಯอย่างยิ่ง ทรงละพระคันธกุฎีเป็นเช่นกับเทพวิมาน
ทรงปลาดสันถัดคือหญ้าในศาลาช่างหม้อ ซึ่งมีซี่เก้าเรียกราดไปทั่ว สกปรกด้วย
ภาชนะแตก หญ้าแห้ง เป็นต้น เป็นเช่นกับที่ทิ้งขยะ ทรงปู้งสกุลจัวร์ประทับนั่ง
ดุจเสด็จเข้าพระมหาคันธกุฎี อันมีกลิ่นทิพย์เช่นกับเทพวิมานแล้วประทับนั่งฉะนั้น

ถ้าท่านผู้ฟังที่ต้องการเจริญขันติบารมี ไม่ควรลืมที่จะสะสมขันติ ความอดทน
ทุกสถานการณ์ ไม่ว่าจะในที่นี้ ที่นอน หรือสิ่งแวดล้อมอย่างไรก็ตาม

ข้อความต่อไปมีว่า

ด้วยประการฉะนี้ พระผู้มีพระภาคทรงอุปบัติในพระมหาสัมมตวงศ์อันไม่เจือปน
แม้กุลบุตรก็เจริญแล้วในชาติติยครุภพ แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงถึงพร้อมด้วย
พระอภินิหาร แม้กุลบุตรก็ถึงพร้อมด้วยอภินิหาร พระผู้มีพระภาคก็ดี กุลบุตรก็ดี
ต่างก็ทรงสละราชสมบัติ ทรงผนวช แม้พระผู้มีพระภาคทรงมีพระวัณณะดุจทอง
แม้กุลบุตรก็มีวัณณะดุจทอง พระผู้มีพระภาคก็ดี กุลบุตรก็ดี ทรงมีลาภคือสมบัติ
ทั้งสองก็ทรงเป็นกษัตริย์ ทั้งสองก็ทรงถึงพร้อมด้วยพระอภินิหาร ทั้งสองก็ทรงผนวช
จากราชตระกูล ทั้งสองทรงมีพระวัณณะดุจทอง ทั้งสองทรงมีลาภคือสมบัติ
เสด็จเข้าสู่ศาลาของนายช่างหม้อแล้วประทับนั่ง ด้วยประการฉะนี้ ด้วยเหตุนี้
ศาลาช่างหม้อจึงงดงามอย่างยิ่ง

ไม่ใช่งดงามด้วยอย่างอื่น แต่งดงามด้วยพระผู้มีพระภาคและกุลบุตรปุกกุสาติ
ซึ่งจะได้บรรลุถึงความเป็นพระอนาคามี หลังจากที่ได้บำเพ็ญบารมีมามากพร้อมที่จะ
ได้รู้แจ้งอริยสัจจธรรม



ก็ในบุคคลทั้งสองนั้น พระผู้มีพระภาคไม่ทรงยังแม้พระหฤทัยให้เกิดขึ้นว่า เราเป็นผู้สูญมาล เดินทางมาสิ้น ๔๕ โยชน์ โดยเวลาหลังภัตเดียว ควรสำเร็จสี่หิไสยา สักครู่ก่อนให้หายเหนื่อยจากการเดินทาง ดังนี้ พระองค์ประทับนั่งเข้าพลสมาบัติเพียง

ฝ่ายกุกุบุตรก็ไม่ยังจิตให้เกิดขึ้นว่า เราเดินทางมาสิ้น ๑๙๒ โยชน์ ควรนอนพัก บรรเทาความเหนื่อยในการเดินทางสักครู่ก่อน ก็นั่งเข้าอานาปานจตุตถฌานนั้นแล

ถามว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จมาด้วยพระดำริว่า จักแสดงธรรมแก่กุกุบุตร มิใช่หรือ เพราะเหตุไรจึงไม่ทรงแสดงเล่า

ตอบว่า ไม่ทรงแสดงเพราะเหตุว่า กุกุบุตรมีความเหน็ดเหนื่อยในการเดินทาง ยังไม่สงบระงับ จักมีอาจเพื่อรับพระธรรมเทศนาได้ ขอให้ความเหน็ดเหนื่อยในการเดินทางนั้นของกุกุบุตรสงบระงับก่อน

อาจารย์พวกอื่นกล่าวว่า ธรรมดานครราชคฤห์เคลื่อนกล่นด้วยมนุษย์ ไม่สงัดจากเสียง ๑๐ อย่าง เสียงนั้นจะสงบประมาณสองยามครึ่ง พระองค์ทรงรอการสงบเสียงนั้นจึงไม่ทรงแสดง แต่นั่นไม่ใช่การณ์ (คือ ไม่ใช่เหตุ) เพราะ พระผู้มีพระภาคทรงสามารถเพื่อยังเสียงแม้ประมาณพรหมโลกให้สงบระงับได้ ด้วย พระอนุภาพของพระองค์ พระองค์ทรงรอความสงบระงับจากความเหน็ดเหนื่อยในการเดินทางก่อน จึงไม่ทรงแสดง

บางท่านก็รีบ ๆ ร้อน ๆ อยากจะฟังพระธรรม ลืมคิดว่า ร่างกายและจิตใจ ในขณะนั้นสงบพอที่จะฟังและพิจารณาเหตุผลของพระธรรมใหม่ คือ ควรจะพัก สักชั่วครู่พอให้สงบก่อน จะได้พิจารณาพระธรรมด้วยจิตใจที่ปลอดโปร่ง แต่บางท่าน ก็อาจจะรีบร้อน





๑๙๑๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓



ข้อความต่อไปมีว่า

พระผู้มีพระภาคทรงออกจากพลสมาบัติแล้ว ทรงเห็นกุลบุตรปราศจากการค่นองมือ การค่นองเท้า และการสั่นศีรษะ นั่งเหมือนเสาเชื่อนที่ฝังไว้อย่างดีแล้ว เหมือนรูปทองไม่หวั่นไหว

นี่คือผลของกรรมที่ได้ทำมาในอดีตเป็นเหตุให้มีความน่าดู มีความงามอย่างนั้น

กุลบุตรย่อมเป็นไปด้วยอิริยาบถอันน่าเลื่อมใส อิริยาบถเป็นกิริยาที่น่าเลื่อมใสโดยประการใด ก็ย่อมเป็นไปโดยประการนั้น ในอิริยาบถทั้ง ๔ อย่าง อิริยาบถ ๓ อย่างย่อมไม่งาม

ทราบไหมอิริยาบถไหน เป็นอิริยาบถที่ไม่งามในอิริยาบถ ๔

ในอิริยาบถทั้ง ๔ อย่าง อิริยาบถ ๓ อย่างย่อมไม่งาม คือ ขณะเดิน มื่อย่อมแกว่ง ทำทั้งหลายย่อมเคลื่อนไป ศีรษะย่อมสั่น ขณะยืน กายย่อมแข็งกระด้าง อิริยาบถนอน ก็ย่อมไม่น่าพอใจ แต่เมื่อภิกษุปวดท้าวที่พังกกลางวันในปัจฉิมภัต ปลูกแผ่นหนัง มีมือและเท้าที่ชำระล้างดีแล้ว นั่งขัดสมาธิอันประกอบด้วยสนธิสีนันทะยว อิริยาบถย่อมงาม ก็กุลบุตรนี้นั่งขัดสมาธิเข้าอานาปานจิตตถณานด้วยประการฉะนี้แล

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริดังนี้ว่า กุลบุตรนี้ประพฤติน่าเลื่อมใสหนอ เราควรจะถามดูบ้าง ต่อนั้นพระองค์จึงตรัสถามท่านปุกกุสาติดังนี้ว่า

ดูกร ภิกษุ ท่านบวชอุทิศใครเล่า หรือว่าใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร

ท่านปุกกุสาติตอบว่า



ดูกร ท่านผู้มีอายุ มีพระสมณโคดมผู้ศากยบุตร เสด็จออกจากศากยราชสกุล
ทรงผนวชแล้ว ก็พระโคดมผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแลมีกิตติศัพท์งามฟุ้งไปอย่างนี้ว่า
แม้เพราะเหตุดังนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้เอง
โดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ดำเนินไปได้ ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นสารี
ผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึกอย่างหาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้ ทรงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ทรงเป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้ทรงจำแนกพระธรรม ดังนี้ ข้าพเจ้าบวชอุทิศพระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอบใจ
ธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ก็เดี๋ยวนี้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธพระองค์นั้นประทับ
อยู่ที่ไหน

ท่านปุกกุสาติทูลตอบว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุ มีพระนครชื่อว่าสาวัตถีอยู่ในชนบททางทิศเหนือ เดี่ยวนี้
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธพระองค์นั้นประทับอยู่ที่นั่น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ก็ท่านเคยเห็นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นหรือ และท่านเห็นแล้ว
จะรู้จักไหม

ท่านปุกกุสาติทูลว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเลย ถึงเห็น
แล้วก็ไม่รู้จัก

ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคได้มีพระดำริดังนี้ว่า กุลบุตรนี้บวชอุทิศเรา เราควร
จะแสดงธรรมแก่เขา แต่นั้นพระองค์จึงตรัสเรียกท่านปุกกุสาติว่า

ดูกร ภิกษุ เราจักแสดงธรรมแก่ท่าน ท่านจงฟังธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจัก
กล่าวต่อไป

ท่านปุกกุสาติทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า

ขอบแล้ว ท่านผู้มีอายุ



ข้อความในพระสูตรนี้ยาวมาก ซึ่งได้เคยกล่าวถึงพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ท่านปุกกุสาติแล้ว เพราะฉะนั้น ขอฟ่านข้อความนั้นไป

ข้อความต่อไปมีว่า

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่ท่านปุกกุสาติแล้ว ลำดับนั้น ท่านปุกกุสาติทราบแน่นอนว่า พระศาสดา พระสุคต พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาถึงแล้วโดยลำดับ จึงลุกจากอาสนะทำจีวรเชวียงบ่าข้างหนึ่ง ชบเคี้ยวลงแทบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาค แล้วทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทษล่วงเกินได้ต้องข้าพระองค์เข้าแล้วผู้มีอาการโง่เขลา ไม่ฉลาด ซึ่งข้าพระองค์ได้สำคัญถ้อยคำที่เรียกพระผู้มีพระภาคด้วยวาตะว่า ดูกร ท่านผู้มีอายุ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรับอดโทษล่วงเกินแก่ข้าพระองค์เพื่อจะสำรวมต่อไปเถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ เอาเถอะ โทษล่วงเกินได้ต้องเธอผู้มีอาการโง่เขลา ไม่ฉลาด ซึ่งเธอได้สำคัญถ้อยคำที่เรียกเราด้วยวาตะว่า ดูกร ท่านผู้มีอายุ แต่เพราะเธอเห็นโทษล่วงเกินโดยความเป็นโทษ แล้วกระทำคินตามธรรม เราขอรับอดโทษนั้นแก่เธอ

ดูกร ภิกษุ ก็ข้อที่บุคคลเห็นโทษล่วงเกินโดยความเป็นโทษ แล้วกระทำคินตามธรรม ถึงความสำรวมต่อไปได้ นั้นเป็นความเจริญในอริยวินัย

ท่านปุกกุสาติกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอข้าพระองค์พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ก็บาตรจีวรของเธอครบแล้วหรือ

ท่านปุกกุสาติทูลว่า

ยังไม่ครบ พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า



ดูกร ภิกษุ ตถาคตทั้งหลายจะให้กุลบุตรผู้มีบาตรและจีวรยังไม่ครบอุปสมบทไม่ได้เลย

ลำดับนั้นท่านปุกกุสาติยินดี อนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณ หลีกไปหาบาตรจีวร ทนได้นั้นแล แม่โคได้ปลิดชีพท่านปุกกุสาติผู้กำลังเที่ยวหาบาตรจีวรอยู่

ต่อ่นั้น ภิกษุมารูปด้วยกันได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้วได้ทูลพระผู้มีพระภาสดังนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กุลบุตรชื่อปุกกุสาติที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนด้วยพระโอวาทย่อ ๆ ผู้นั้นทำกาละเสียแล้ว เขจะมีคติอย่างไร มีสัมปรายภพอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปุกกุสาติกุลบุตรเป็นบัณฑิต ได้บรรลุธรรมสมควรแก่ธรรมแล้ว ทั้งไม่ให้เรอลำบากเพราะเหตุแห่งธรรม ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปุกกุสาติกุลบุตรเป็นผู้เข้าถึงอุปปาติกะเทพ เพราะสิ้นสญฺญาอื่นเป็นส่วนเบี่ยงต่ำ ๕ เป็นอันปรินิพพานในโลกนั้น มีความไม่กลับมาจากโลกนั้นอีกเป็นธรรมดา

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาสิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ ธาตุวิภังคสูตรที่ ๑๐

ผู้ฟัง ผมได้ฟังอาจารย์บรรยายแล้วรู้สึกปีติ แต่ไม่ถึงกับขนลุกเพราะว่า บารมีสร้างมาน้อย ไม่เหมือนอย่างที่ท่านปุกกุสาติได้ฟังพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ผลสุดท้ายได้เจริญอานาปานสติจนสำเร็จ แสดงว่าท่านได้สร้างสมบารมีมาอย่างแก่กล้าแล้ว แต่น่าเสียดายที่ท่านยังไม่ได้บวชเป็นภิกษุ ถูกแม่โคขวิดมรณภาพเสียก่อน

พระสูตรนี้ถ้าอ่านเองแล้ว รู้สึกว่าไม่ได้ธรรมรสเหมือนอย่างที่ท่านอาจารย์อ่าน ท่านอาจารย์อ่านรู้สึกว่ามีชีวิตไฟเพราะ ได้อรรถรสอย่างสูงมาก ขออนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง



ส. ขอบพระคุณ แต่ความจริงความไพเราะนั้น คือ ข้อความใน
พระไตรปิฎกและอรรถกถาทั้งหมด

ข้อความต่อไปในอรรถกถามีว่า

ก็ในบุคคล ๔ จำพวกมีคุณสมบัติเป็นต้น ปุกกุสาตีกุลบุตรเป็นวิปัสสิจิตฺตัญญู
ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งท่านใด ก็จะเป็นวิปัสสิจิตฺตัญญูได้ ไม่ใช่วันนี้ก็วันหนึ่ง เมื่อได้
อบรมเจริญกุศลพร้อมที่จะบรรลุได้

ข้อความต่อไป

มีคำถามว่า เพราะเหตุไรบาตรและจีวรที่สำเร็จด้วยฤทธิ์จึงไม่เกิดแก่
ท่านปุกกุสาติ

ตอบว่า เพราะความที่บริหาร ๘ อย่าง อังกุลบุตรไม่เคยให้ท่านแล้วในกาล
ก่อน

นี้สำหรับคนทั่วไป

แต่ว่ากุลบุตรนี้ มีท่านเคยถวายแล้ว มีภินิหารได้กระทำแล้ว จึงไม่ควรกล่าว
ว่า เพราะความที่ท่านไม่เคยให้แล้ว ก็บาตรและจีวรอันสำเร็จแต่ฤทธิ์ ย่อมเกิดแก่
สาวกทั้งหลายผู้มีภพสุดท้ายเท่านั้น ส่วนกุลบุตรนี้ยังมีปฏิสนธิอีก

คือ ต้องบรรลุถึงความเป็นอรหันต์ แต่ท่านปุกกุสาติบรรลุคุณธรรมเป็น
พระอนาคามีบุคคล ไม่ใช่เป็นพระอรหันต์

และอีกประการหนึ่ง ก็เพราะว่าอายุของกุลบุตรนี้สิ้นแล้ว

คือ ถึงเวลาที่ท่านจะต้องสิ้นชีวิต เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ท่านไม่ได้บาตรและจีวร
อันสำเร็จแต่ฤทธิ์ แต่จริง ๆ แล้วการที่บาตรและจีวรจะสำเร็จแต่ฤทธิ์ นั้น ย่อมมีแก่
สาวกทั้งหลายผู้มีภพสุดท้ายคือเป็นพระอรหันต์เท่านั้น

มหาพรหมผู้อนาคามีชั้นสุทธาวาส ก็เป็นราวกะมาสู่ศาลาข้างหม้อแล้วนั่งอยู่



คือ ต่อจากนั้นไม่นานเลย ท่านก็จะปฏิสนธิเป็นพรหมในชั้นอวิหาภูมิ ซึ่งเป็นพรหมในชั้นสุทธาวาส

สำหรับพรหมในชั้นสุทธาวาส ต้องเป็นผู้ที่บรรลุดุคธรรมถึงความเป็นพระอนาคามี และได้ปัญจมณานเท่านั้น ถ้าไม่ได้ปัญจมณาน ไม่สามารถปฏิสนธิในสุทธาวาสภูมิได้ เพราะฉะนั้น ท่านปุ๊กกุสาดีก่อนจะสิ้นชีวิต ใกล้ต่อการจะเป็นรูปพรหมในสุทธาวาสภูมิ จึงมีข้อความในอรรถกถาว่า มหาพรหมผู้อ่อนาคามีชั้นสุทธาวาส ก็เป็นราวกะมาสู่ศาลาข้างหม้อแล้วนั่งอยู่ คือ อีกไม่นานก็จะเปลี่ยนสภาพจากท่านปุ๊กกุสาดิเป็นรูปพรหมชั้นสุทธาวาสภูมิ

ข้อความในอรรถกถากล่าวย้อนไปถึงขณะที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบ มีข้อความว่า

ได้ยินว่า การจบพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาค การขึ้นแห่งอรุณ และการเปล่งพระรัศมี ได้มีในขณะเดียวกัน นัยว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจบพระเทศนาแล้ว ทรงเปล่งพระรัศมี มีสี ๖ ประการ นิเวศน์แห่งข้างหม้อทั้งสี่ทิศก็โชติช่วงเป็นอันเดียวกัน พระฉัพพรรณรังสีแผ่ไปเป็นกลุ่ม ๆ ทำทิศทางทั้งปวงให้เป็นจุดปกคลุมด้วยแผ่นทองคำ และดุจรุ่งเรืองด้วยดอกคำและรัตนอันประเสริฐซึ่งมีสีต่าง ๆ เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอธิษฐานว่า ขอให้ชาวพระนครทั้งหลายจงเห็นเรา ดังนี้

ชาวพระนครทั้งหลายเห็นพระผู้มีพระภาคแล้วต่างก็บอกต่อ ๆ กันว่า ได้ยินว่า พระศาสดาเสด็จมาแล้ว นัยว่าประทับนั่ง ณ ศาลาข้างหม้อ แล้วได้กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระเจ้าพิมพิสาร

พระเจ้าพิมพิสารเสด็จไปถวายบังคมพระศาสดาแล้วตรัสถามว่า พระองค์เสด็จมาแล้วเมื่อไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เมื่อเวลาพระอาทิตย์ตกวานนี้ มหาบพิตร

พระเจ้าพิมพิสารทูลถามว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จมาด้วยกรรมอะไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า



พระเจ้าปุกกุสาตี พระสหายของพระองค์ทรงฟังพระราชสาส์นที่มหาบพิตร
ส่งไปแล้ว เสด็จออกบวช เสด็จมาเจาะจงตถาคต ล่วงเลยกรุงสววัตถี เสด็จมาสิ้น
๔๕ โยชน์ เสด็จเข้าสู่ศาลาข้างหมอนี้แล้วประทับนั่ง ตถาคตจึงมาเพื่อสงเคราะห์
พระสหายของมหาบพิตร ได้แสดงธรรมกถา กุลบุตรทรงแทงตลอดผล ๓

พระราชาทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เวลานี้พระเจ้าปุกกุสาตีประทับอยู่ที่ไหน พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

พระเจ้าปุกกุสาตีกุลบุตรทรงขออุปสมบทแล้ว เสด็จไปเพื่อทรงแสวงหาบาตร
และจีวร เพราะบาตรและจีวรยังไม่ครบบริบูรณ์

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบดังนั้น ก็ได้เสด็จไปทางทิศทางที่กุลบุตรนั้น
เสด็จไป ฝ่ายพระผู้มีพระภาคเสด็จไปปรากฏ ณ พระคันธกุฎีในพระเชตวันนั้นแล

ฝ่ายกุลบุตรปุกกุสาตีเมื่อแสวงหาบาตรและจีวร ก็ไม่ได้ไปสู่สำนักของ
พระเจ้าพิมพิสารซึ่งเป็นสหาย หรือแม้สำนักของพวกพ่อค้าเดินเท้าชาวเมืองตักกศิลา
เพราะคิดว่า การที่จะเลือกแสวงหาบาตรและจีวรที่พอใจและไม่พอใจใน
สำนักนั้น ๆ แลไม่สมควรแก่เรา จำเราจักแสวงหาที่ทำน้ำ ป่าช้า กองขยะ และ
ตามตรอก ดังนี้ กุลบุตรปรารถนาเพื่อแสวงหาเศษผ้าที่กองขยะในตรอกก่อน

เป็นความอดทนอย่างยิ่งที่จะประพฤตินในสิ่งที่ควรประพฤติของพระอนาคามี
บุคคล

ข้อความต่อไปมีว่า

แม่โคลูกอ่อนหมุนไปวิ่งมา ขวิดกุลบุตรนั้น ผู้กำลังแลดูเศษผ้าในกองขยะ
แห่งหนึ่งให้ถึงความตาย กุลบุตรผู้ถูกความหิวครอบงำ ถึงความสิ้นอายุในอากาศ
นั้นเดียว ตกลงมานอนคว่ำหน้าในที่กองขยะ เป็นเหมือนรูปทองคำฉะนั้น ก็แล
ทำกาลแล้วไปเกิดในพรหมโลกชั้นอวิหา พอเกิดแล้วก็บรรลुพระอรหันต์

ได้ยินว่า คนที่เมื่อเกิดแล้วในอวิหาพรหมโลกได้บรรลุพระอรหันต์นั้น มี ๗ คน

ตามข้อความที่แสดงไว้ว่า



ภิกษุ ๗ รูป เข้าถึงอวิหาพรหมโลกแล้วหลุดพ้น มีราคะและโทสะสิ้นแล้ว
ข้ามต้นหาในโลก และท่านเหล่านั้นข้ามเปลือกตม บ่วงมัจจุราช ซึ่งข้ามได้แสนยาก
ท่านเหล่านั้นละโยคะของมนุษย์แล้ว เข้าถึงโยคะอันเป็นทิพย์

ท่านเหล่านั้น คือ อุปกะ ๑ ปลคัณทะ ๑ ปุกกุสาติ ๑ รวม ๓ ภักทียะ ๑
ขันทเทวะ ๑ พาหุทัตติ ๑ ปิงคียะ ๑ ท่านเหล่านั้นละโยคะของมนุษย์แล้ว เข้าถึง
โยคะอันเป็นทิพย์ ดังนี้

ฝ่ายพระเจ้าพิมพิสารทรงพระราชดำริว่า พระสหายของเราได้อ่านสักว่าสาส์น
ที่เราส่งไป ทรงสละราชสมบัติที่อยู่ในเงื้อมพระหัตถ์ เสด็จมาทางไกลประมาณเท่านี้
กิจที่ทำได้อากันกุลบุตรได้ทำแล้ว เราจักสักการะท่านด้วยเครื่องสักการะของบรรพชิต
ดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า พวกท่านจงไปตามหาพระสหายของเรา ดังนี้

ราชบริวารทั้งหลายที่ถูกส่งไปในที่นั้น ๆ ได้เห็นกุลบุตรนั้น เห็นเขาล้มลง
ที่กองขยะ กลับมาทูลแด่พระราชชา พระราชาเสด็จไปทรงเห็นกุลบุตรแล้ว
ทรงคร่ำครวญว่า ท่านทั้งหลาย พวกเราไม่ได้เพื่อทำสักการะแก่พระสหายหนอ
พระสหายของเราไม่มีที่พึ่งแล้ว

ตรัสสั่งให้นำกุลบุตรไปด้วยเตียง และทรงตั้งไว้ในโอกาสอันสมควร ตรัสสั่งให้
ทำสักการะแก่กุลบุตรผู้ยังไม่ได้อุปสมบท ทรงให้อาบน้ำพระเศียรของกุลบุตร ทรงให้
ตกแต่งเพศของพระราชชา ทรงยกขึ้นสู่วอทอง ทรงให้ทำการบูชาด้วยวัตถุทั้งหลาย
มีดนตรีของหอมและมาลาทุกอย่าง เป็นต้น ทรงนำออกจากพระนคร ทรงให้ทำ
มหาจิตกาธานด้วยไม้หอมเป็นอันมาก ครั้นทรงทำเสร็จกิจของกุลบุตรแล้ว ทรงนำเอา
พระธาตุมาประดิษฐานไว้ในพระเจดีย์

จบ อรรถกถาชาดุมังคละสูตรที่ ๑๐

เป็นเหตุการณ์ที่น่าใจหายมากสำหรับพระเจ้าพิมพิสาร เพราะว่าเป็นสหาย
ที่ไม่เคยเห็นหน้ากันเลย เป็นสหายด้วยคุณความดีที่มีความเมตตา มีความหวังดี
มีความเคารพในคุณธรรมของกันและกันโดยไม่เห็นหน้ากันเลย ซึ่งสำหรับ
พระเจ้าพิมพิสารแม้เป็นพระโสดาบันแล้ว แต่เหตุการณ์ก็น่าใจหายที่ว่า เมื่อคิดถึง
พระสหายที่เสด็จมาถึงพระนครของพระองค์คือพระนครราชคฤห์ ก็ใครที่จะได้พบ



และยังได้ทราบข่าวว่า ท่านบรรลุคุณธรรมถึงความเป็นพระอนาคามี ก็ใคร่ที่จะได้สักการะด้วย แต่ปรากฏว่า ได้เห็นกันเป็นครั้งแรกในพระนครราชคฤห์ ก็ในสภาพที่สหายของท่านสิ้นชีวิตแล้ว

แต่เป็นการจากไปด้วยดี เพราะเป็นการจากไปสู่พรหมโลก ซึ่งถ้าจะมีใครที่จากไป และได้ทราบว่าจากไปได้อย่างไรนี้ โดยบรรลุความเป็นพระอนาคามีบุคคลได้ไปสู่สุทธาวาสภูมิ ก็เป็นสิ่งที่ควรสักการะ

และทันทีที่เกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส คือ ชั้นอวิหา ก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในพรหมโลกนั่นเอง หมดเรื่องที่จะต้องวนเวียนไปในสังสารวัฏฏ์

